

Suomalainen runous-oppi

Kielelliseltä kannalta.

Yli-opistollinen väitös-kirja,

jonka

Suomen Yli-opiston historiallis-kielitieteellisen
tiede-kunnan suostumuksella

tarkastettavaksi esittää

Tohtori August Engelbrekt Ahlqvist,

Yli-opiston dosentti, Suomen Tiede-Seuran varsinainen jäsen,
Wirolaisen Kirjallisuuden Seuran Tartossa,
kunink. Magyarin Akademian Pest'issä sekä itä-maisen ja amerikalaisen
kansa-tieteen Seuran Pariis'issa kirje-vaihtelija jäsen.

Historiallis-kielitieteellisessä oppi-salissa

Tammi-kuun 31:nä p. 1863,

tav. aik. e. p.

Helsingissä, v. 1863.

J. Kr. Frenckell'in ja Pojan kirja-painossa.

*Maass und Maass nur macht den Dichter;
Grundstein zwar ist der Gehalt,
Doch der Schlussstein die Gestalt.*

Rückert.

I. Johdatus.

§ 1. *Runous* on se taide, jossa ihminen sanoilla, kielellä kokee olevaisuuteen saattaa sisällisen ihanteensa (ideal). Rakennus-taide pakoittaa raan, kuvattoman kiven kauniiseen muotoon; kuvan-veisto tekee marmori-möhkäleestä eli vaskiharkosta kauneutta puhuvat teokset; maalaus loihtee seinälle eli kankaalle eläväsyyden ja voittaa työ-aineensa siten, että tasaiselle ja vähäiselle pinnalle kuvaa kaikki avaruudet. Mutta mikä ja missä on se raaka-aine, johon runous kuvaa ihanteensa? Se on se voima, se aisti ihmisen hengessä, jota todella kutsutaan kuvas-aistiksi, kuvastajaksi, *kuvastimeksi*. Tämä kuvastaa ihmisen mielessä kaiken ulkonaisen olon, on ikäskuin tämän olon muisto, ikäskuin sen peili, mutta semmoinen peili, johon kuvat tarttuvat. Vaan samoin kuin ulkona, itse olossa, ilmiöt ovat sekaisin ja järjestämättä, samoin ovat niiden kuvat kuvastimessakin satunnaisessa tilassa keskenänsä. Runoelijan taito on nyt se, että hän *kauneuden järjestyksessä* herättää eloon ne näistä kuvista, jotka tekevät sen vaikutuksen, mitä hän milloinkin tarkoittaa *).

*) Vertaa tähän: R. Gottschall, Poetik. Die Dichtkunst und ihre Technik. Vom Standpunkte der Neuzeit. Breslau, 1858, siv. 29 ja ss.

§ 2. Se keino eli väli-kappale, jolla runoelija tämän herätyksen vaikuttaa, on *kieli*. Tässä runoelijan vaikutuksessa ovat kielen sanat ja niiden merkitykset yhtä kuin koskettimet ja yksityiset äänet pianon soitossa; runoelijan sana herättää kuvan kuulijan eli lukijan kuvastimessa samoin kuin pianon kosketin äänen soittimessa. Siitä ei ole kuitenkaan kyllä, että soittaja vaan painelee pianon koskettimia: ääntä hän tällä tavoin kyllä saa aikaan, mutta se ääni ei kuulijata viehätä. Koskettimien paineleminen pitää tapahtua niin, että niiden vaikuttamat äänet kuulijasta tuntuvat hyvältä, hivelevät, viehättävät hänen mieltänsä, ja tämä ei voi tapahtua, ell' eivät äänet ole yhdistetyt keskenänsä kauneuden järjestyksessä. Niin ei runoelmakaan synny sillä, että runoelija vaan lausuu ne sanat, joilla luulee herättävänsä ne hänen tarkoituksellensa tarpeelliset kuvat kuulijansa kuvastimessa. Ei Kalevala eikä Odysseia olisi ne ihanat runoelmat, jotka ne nyt ovat, jos niiden tekijät ainoastaan tavallisella puhe-kielellä olisivat kertoneet teoksensa sisällyksen. Tämä niiden sisällys voisi kyllä tämmöisenänsäkin, saduksi juosseena, paikka paikoin olla kaunistaa; vaan siinä ei olisi sitä lumousta, sitä viehätystä, sitä mielen-liemutusta, joka näissä runoelmissa nyt on niiden nykyisessä runollisessa muodossa. Ja mikä on siis se, joka runoudessa tämän lumouksen ja viehätysten saattaa aikaan? Se on runon kielellinen päällys, *runo-puku*.

§ 3. Kieli on se välinen, jolla ihminen yleisesti ilmoittaa ajatuksensa. Tavallinen puheen-vaihto ja ajatuksen-ilmoitus ei vaadi kieleltä muuta kuin selvyyttä ja asianmukaisuutta. Mutta toisin on runollisen kielen laita. Tosin ovat selvyys ja asian-mukaisuus siinäkin välttämättömästi tarpeelliset; vaan niistä ei siinä kohdassa ole kyllä. Runollisen kielen pitää ennen kaikkea olla *kaunistaa*. Vaan tämän runollisen kieli-kauneuden vaatimukset käsittävät ja täyttävät eri kansat eri tavalla, kukin omaa luonnettansa ja kieltänsä myöten. Yhteistä on kumminkin melkein kaikkein kansojen runollisessa kieli-puvussa se, että sanat runollisessa kielessä eivät saa seurata toinen toistansa satun-

naisesti, ainoastaan asian-mukaisuuden vaatimuksia myöten, mutta että niiden pitää olla niin järjestetyt, että niiden ulospuhuminen tuntuu korvasta suloiselta. Tämä sulo-äänisyys runo-kielessä saadaan ensiksi ja enimmästi matkaan siten, että vissit muutokset joko ajan pituudessa ja äänten paljoudessa eli äänen korkeudessa toistuen palaavat runoelman sanoja ulospuhuttaessa. Sitä kielen aaltoamista, joka näin syntyy, kutsutaan tavallisesti *polennoksi* (rytm), ja sitä määrää, jonka mukaan polento tapahtuu, *runo-mitaksi* *). Vaan edellensä on sulo-äänisyyden matkaan-saattamiseen runo-kielessä muitakin keinoja. Niinkuin polento syntyy mainittujen muutosten ohjeellisesta palaumisesta runoelman sanoissa, samoin syntyy *sointu* yksien eli yksi-kaikuisten äänten säännöllisestä kertomisesta. Sointu, joka on runouden jaloin kielellinen kaunistus-keino ja ilman jota harva kieli runoelee, on tavallisimmasti joko *alku-sointu* (alliteration) eli *loppu-sointu* (rim), sitä myöten, jos yksi-äänisyyden kertominen tapahtuu sanojen alussa eli lopussa. Myös yhden ajatuksen eri sanoilla toistaminen eli *kerto* (parallelism) vaikuttaa muutamien kielten runoudessa suloutta, ja on niin muodoin myös luettava runollisen kielen kaunistus-keinojen joukkoon. Vaan kaikki nämä keinot yhteen-luettuina tekevät sen, mitä edellä kutsuimme *runo-puvuksi*, ja niiden sääntöjen selittäminen, joiden jälkeen runo missä kielessä pukeutuu, on sen kielen *runo-oppi*.

§ 4. Vaan ennenkuin rupeamme Suomen kielen runopuvusta puhumaan ja sen runo-oppia selittämään, katsoamme vilkasemalla, mitä muut tutkijat ovat tästä aineesta ennen lausuneet.

Kaikista Suomi-sukuisista kansoista ovat Suomalaiset ja ne niiden kanssa yhdeksi kansaksi luettavat Wirolaiset ainoat, joilla kieli on voinut muodostua runollisesti kauniiksi. Niinkuin Suomen kieli kaikista tähän heimoon kuuluvista kielistä on uskollisimmasti säilyttänyt sekä vapaimmasti ja selvimmästi kartuttanut tämän kieli-heimon omi-

*) Vertaa tähän: *Vischer*, Aesthetik, 3r Theil, siv. 1238 ja ss.

tuisuuksia, niin on meidän kieli, kuka-ties juuri tämän omaa luontoansa kohtaan osoitetun uskollisuutensa palkinnoksi, saanut mitä rikkaimman laulun, joka sekä sisällyksessä että muodossa vetää vertoja kaikkein kielten kansan-runoudelle ja yli-käypikin useimman. Tässä ei ole tilaisuus ruveta laveammalti levittelemään ja kiittelemään kaikkea sitä kauneutta, jaloutta ja älyä, jota Kalevala, Kanteletar, Sanalaskut ja loihtu-runot ovat täynnä. Turhaa olisikin näiden suomalaisen hengen tuotteiden kiittelemisen Suomalaisille, sillä se Suomalainen, joka pilaumattomalla mielellä niistä etsii nautintoa, on pian omassa sydämessänsä havaitseva niiden korkean arvon. Tämän arvon keksi tutkintokin jo aikaiseen. *Porthan* oli ensimmäinen, joka tutkimalla koki saada selkoa Suomen kielen runo-säännöistä. Se hänen teoksensa, jolla suomalainen runous on aineena, on väitös-kokous: *De Poësi Fennica*. Sitä on viis vihkoa, jotka tulivat ulos hyvin vitkalleen, ensimmäinen v. 1766, viimeinen v. 1778, ja kielitutkintomme kovaksi onneksi jäi teos keskoiseksi, niin että viimeinen vihko päättyy keskellä lausetta. Tutkinto Suomen kielen runo-puvusta täyttää kaksi ensimmäistä vihkoa ja osoittaa, että se älykäs tutkija tähän aineeseen loi silmänsä paljoa syvemmälle kuin ne, jotka samassa tutkinnossa lähimmästi seurasivat häntä, vaikka nämäkin olivat hyviä kielen-tuntijoita ja vaikka he vaatimuksissansa eivät suinkaan pidä itsiänsä *Porthan*'ia halvempina. Lyhykäisimpään supistettuna on näiden kahden vihkon sisällys seuraava. Suomalaisten runous, sanoo tekijä, ehkä se ei ole voinut yletä niin korkealle kuin muutamain sivistyneimpien kansojen runous on, ei suinkaan ole ylen-katsottava, vaikka oppineimmatkin miehet meidän maassa vielä aivan vähän sitä tuntevat. Sitten tekee hän lyhykäisesti tilin Suomen runouden eri laaduista. Koettaa selittää nimen *runo*. Runosäe on rakettu laajuuden (quantitet) perustukselle, vaikka se ei tottele tämän lakia niin tarkasti kuin vanhojen (Kreikkalaisten ja Ruomalaisten) runous, ja siinä on neljä *pitkälyhyttä* (trocheer). Tähän kohtaan kuuluvassa pitemmässä ali-muistutuksessa selittää tekijä Suomen kielen koron suh-

teet ja esittelee nimet *tonicus* ja *euphonicus*. Paraimpina runo-säkeinä pitää tekijä semmoisia, joissa runo-jalan nousussa (*arsis*) on sekä laajuus että korko, ja säe on siinä määrässä kelvollinen, kuta tarkemmin se täyttää tämän vaatimuksen. Tällaisia täydellisiä säkeitä ovat esim. *kohta kulki jällehensä ja: saapi surma vierahaksi*. Hän moittii niitä, jotka sanovat, ett' ei runossa ensinkään tarvitse pitää lukua tavuitten laajuudesta, jonka päätöksen tyhjiys näkyy paraiten siitä seikasta, että samat sanat, eri lailla sioitetuina säkeessä, voivat tehdä aivan oikean sekä ihan kelvottoman runo-säkeen, niin on esim. *miekka välkkyvi verinen oikea* ja kaunis säe, jota vastaan: *verinen miekka välkkyvi* ei ole ollenkaan runoa; samoin on: *eikä riitoja rakenna* oikea runo-säe, vaan: *eikä rakenna riitoja* ihan kelvotoin. Sitten perustaa ja luettelee tekijä seuraavat säännöt hyvälle runolle *). 1:ksi. Missä tarvis vaatii poikkeamaan oikeasta runo-mitasta, on se paljoa soveljaampi että runo-jalan nousu asetetaan lyhyelle tavuulle kuin että pitkä tavuu väkisen supistetaan lyhyen siaan. 2:ksi. Poikkeus säännöllisestä runo-mitasta suvaitaan pikemmin säkeen edellisissä kuin jälkimäisissä jalkauksissa. 3:ksi. Säettä ei kernaasti saa päättää yksi-tavuisella sanalla. 4:ksi Olle-tikin pitää runoelijan sovittaa sanansa niin, että viimeisen-edellinen tavuu säkeessä (s. o. viimeisen jalan nousu) on pitkä, sillä laulettaessa viipyy laulu tällä tavuulla kauimmin. Kuitenkin voivat semmoiset sanat, joissa on neljä tavuuta eli useampi, soveljaasti seisoa säkeen lopussa, myöskin vaikkapa viimeisen-edellinen tavuu olisikin lyhyt ja sen edellinen tavuu pitkä, sillä syrjä-korko (*euphonicus*) viimeisen-edellisellä tavuulla antaa sille kumminkin tarpeellisen pituuden. Ja tässä kohdin muistutetaan, että runo rakastaa pitempiä sanoja säkeen loppu-puolella. Loppu-sointua eivät meidän runot vaadi, mutta missä loppu-sointu ilman runoelijan tekemättä syntyy, ei se loukkaa. Muutamats runoelijat kyllä ovat koettaneet tehdä runoa loppu-soinnuilla,

*) De Poësi Fennica, siv. 10 ja 11.

vaan se ei ole hyvästi omistunut ja he eivät tässä ole tehneet viisaammin kuin ne, jotka latinan-kielisiin värsyihin ovat pakoittaneet loppu-soinnun. Vaan loppu-soinnun siassa on meidän runoilla omituinen kaunistus, nimittäin, että vähintänsä kaksi sanaa samassa säkeessä alkaa samalla puustavilla eli tavuulla, jota kaunistusta runoelija ei saa laiminyödä, ja joka Suomen kielessä sekä kaunistaa runon että myös tekee sen helpommasti muistettavaksi, samoin kuin loppu-sointu muissa europalaisissa kielissä. Paitse tätä somistus-keinoa on meidän runoudella vielä toinenkin omituisuus, joka on se, että yhtä asiaa lausutaan kahdessa eli kolmessa säkeessä peräkkäin eri sanoilla, vaan joilla on yksi eli yhden-mukainen merkitys. Tämä taas tekee, että sitä n. k. *enjambement* eli lauseen levenemistä useammaksi säkeeksi ei kernaasti suvaita runossa, vaan pitää jokaisen säkeen mahdollisuuta myöten olla oma lauseensa. Tämän jälkeen seuraa tärkeitä muistutuksia loppu-ääntiöiden heitosta, jota tekijä sanoo runoelijoiden vastoin kielen sääntöjä käyttävän liian paljon.

Tämmöinen on, lyhykäisesti kerrottuna, sisällys Porthan'in mainitun teoksen kahdessa ensimmäisessä vihkossa. Jokaista päätöstä seuraa selitykseksi suuri joukko esi-merkkiä hyvistä runoista, ja sen ohessa viittaa tekijä muihin kiini aikuisiinsa eli entisiin kirjoittajiin, jotka ovat runoutteen kuuluvista aineista mitä lausuneet. Seuraavat kolme viikkoa kertovat laveasti suomalaisen runouden eri laadut, puhuvat runo-niekoista ja selittävät, kuinka nämä tekevät runonsa, kuinka niitä lauletaan, j. n. e.

§ 5. Porthan'in jälkeisistä tutkijoista on vasta Lönnrot tässä aineessa voinut sanoa jotakin selvempää ja tarkempaa kuin se, mitä Porthan oli runo-puvusta maininnut. Vaan hänen lähimmät seuraajansa Juteini ja Renvall eivät saaneet mitään uutta ilmoihiin, pikemmin vaan hämmensivät tutkittavansa vaikeammaksi kuin se Porthan'in selityksessä oli. — Jaakko Juteini ulos-antoi Wiipurissa v. 1816 kirjasen: *Anmärkningar i Finska Skaldekonsten*, jossa hän ilman järjestyksettä ilmoittaa runo-puvusta tekemät havaintonsa. Tämä

teos, jota ei millään tavalla voida panna Porthan'in edellämainitun runo-opin rinnalle, näyttääkin olevaan ikäskuin johdatus eli puolustus niille keskin-kertaisille runoille, joita sen tekijä niin ahkerasti kylvi Suomen yleisöön. — Painavampaa ja myös oikeampaa on se, mitä *Renvall* on kirjoittanut suomalaisessa runo-opissa. Häneltä löytyy kolme kirjoitusta tässä aineessa: vuoden 1819 Mnemosynessä kirjoitukset: *Om rimslutet i Finsk vers* ja *Försök till finsk prosodie*, kuin myös erittäin ulos-annettu kirja: *Välmenta råd för Finska psalmförfattare*, painettu v. 1830. Ensimmäisen ja viimeisen näistä kirjoituksista voimme jättää tässä koskematta, koska teoksen lopulla ehkä saamme tilaisuuden niihin palata. Se on keskimäinen näitä teoksia, jossa hän ottaa tilaisuuden puhuakseen runon mitasta. Sen alussa tekijä, mainittuansa itä-Suomalaisten taipumuksen runon-tekoon, lausuu *): "Tämä kansan omituinen runo-lahja olisi ansainnut tarkkuudella hoideltaa. Kansallinen runous on kaiken kansallisen sivistyksen emä eli parain keino tämän levittämiseen. Ulko-mainen, vieraasen ilmaan muutettu puu kasvaa kituen, jota vastaan kotoinen kasvi melkein ilman muutta hoidotta, kuin että sitä ei nyhdäistä juuriltansa eli tukahduteta, kypsyy vahvaksi ja kestäväksi kasviksi. Samoin käypi kansojen sivistyksenkin kanssa. Ulkoa tullut sivistys juurtuu harvoin syvälle, se edistyy hitaasti, suurella vaivalla ja kustannuksilla, ja on kuitenkin aina vaarassa muuttua joko päällä-pintaisuudeksi eli orjalliseksi apinoimiseksi. Jos tämän lisäksi vielä tulee, että sitä levitetään vieraan kielen ja runouden avulla, niin ei se koskaan voi tulla yleiseksi, sen täytyy tauota vaan yläisempiin säätyihin ja kansan enemmyyden iäksi jäädä raakuuteensa. Kotoinen sivistys sitä vastaan, joka ikäskuin lähtee kansan omasta kehdestä ja levitetään sen kielellä ja runoudella, kasvaa itsestensä niinkuin lapsi luonnon lakien mukaan, vaatii harvoin muuta hoitoa kuin elättämisen, ja jos vaan esteet sen tieltä poistetaan, kypsyy se tavallisesti kauniiksi,

*) Mnemosyne 1819, siv. 167, 168.

koko kansalle mieluisaksi ja terveelliseksi hedelmäksi." Niin lämpimästi kuin R. tässä puhuu Suomen kansallisen runouden puoleen, ja niin suuri kuin hänen tietonsa oli Suomen kielessä, niin vähän ymmärsi hän kuitenkin suomalaista runoutta ja varsinkin runoa. Hänen tutkintonsa pää-lauseet runosta ovat seuraavat. "Tarkimmalla tutkimisella ja vertailemisella meidän sekä vanhempia että nykyisiä runosäikeitä", sanoo hän, "olen minä havainnut, ei ainoastaan että sanojen korko joka paikassa on pidetty kunniaassa, vaan myös että korko on ollut runo-säettä rakennettaessa perustuksena. Tavallisessa puheessa on korko, säännöttömästi vaihetellen, joka toisella eli joka kolmannella tavuulla. Antaaksensa säkeelle polentoa ja kauneutta, on runoelija säännöillä sitonut tämän koron muuttuvaisuuden, ja niin järjestänyt eli sovittanut sanat säkeessä, että korko-tahti on tullut kaksi- eli kolmi-tavuinen. Yksi-tavuisetkin sanat ovat enimmin niin asetetut, että eivät loukkaa tätä järjestystä. Minun havaintoani myöten on niin muodoin korko meidän runo-värsyn perustus." Ja etempänä sanoo hän samasta asiasta: "Suomalaisten runo-säkeessä on aina kahdeksan tavuuta — — —. Nämä tavuut ovat tavallisesti niin asetetut, että korko sattuu joka toiselle tavuulle, josta seuraa että useimmat runo-värsyt, kielen korko-rakennusta myöten, voimme jakaa neljään värsy-jalkaan, joista kussakin on kaksi tavuuta ja jotka polvet näin muodoin ovat yhden-kaltaiset kuin vanhain trokaiot (pitkä-lyhyet)." Sitten mainitsee hän hyvän runo-värsyn esi-merkkinä säe-parin

Itse vanha Wäinämöinen

Otti soiton sormillensa

ja sanoo: "kuta enemmän runo-värsy on näiden mukainen, sitä sujuvampi on se korvalle, varsinkin tavallista runo-laulua myöten, joka on sovitettu trokaioselle värsy-tahdille". Vaan hän ei voinut salata itseltänsä, että runo-värsyt eivät ole paljaista 2-, 4- ja 6-tavuisista sanoista, joissa värsy-korko sattuu yhteen sana-korkojen kanssa; myös 3- ja 5-tavuisia sanoja löysi hän kaikissa hyvissä runoissa. Saadaksensa näillenkin paikan runo-säkeessä il-

man korko-oppiansa rikkomatta, täytyi hänen, vastoin nykyään kerrottua mietettänsä että runon laulanto on tahdiltansa pitkä-lyhyinen, päättää että alku-pitkätkin (daktylot) sopivat runo-säkeesen ja että kolmi-tavuiset sanat olisivat alku-pitkiä samoin kuin viisi-tavuinen sana teki alku-pitkän ja pitkä-lyhyen. Näin muodoin piti säkeessä

Ukko kultainen kuningas

olla yksi pitkä-lyhyt ja kaksi alku-pitkää, ja säkeessä

Pisaran pirahtamatta

alku-pitkä, pitkä-lyhyt ja alku-pitkä. Selvimmin puhuu R. korko-oppinsa seuraavissa sanoissa. "Pitkä-lyhyt Suomen kielessä", sanoo hän, "syntyy niin muodoin korollisesta ja korottomasta tavuusta, ja alku-pitkä yhdestä korollisesta ja kahdesta korottomasta tavuusta, eikä tässä suuresti pidetä lukua siitä, onko korollisessa tavuussa pitkä eli kaksois- eli lyhyt ääntiö, ja seuraako tätä ääntiötä kaksi eli vaan yksi kerake." Renvall'ista ovat siis hyviä pitkä-lyhyitä ei ainoasti semmoiset sanat kuin: *rauta, maa-ta, puoli, antoi*, joissa sekä korko että laajuus tekevät edellisen tavuun painoisammaksi jälkimäistä, vaan myöskin semmoiset sanat kuin: *sana, kylä, meni, teki*, joissa ainoastaan korko kannattaa pitkä-lyhyen nousua, ja yksin vielä semmoisetkin kuin: *vetää, tulee, kalaan*, joissa pitkä-lyhyys kokonansa hukkuu siten, että edellisen tavuun korko ei voi hallita jälkimäisen laajuutta. Ja hyviä alku-pitkiä olivat hänestä ei ainoastaan semmoiset sanat kuin: *kaatava, kuolema, kukkaro, kultana*, vaan semmoisetkin kuin: *matala, ihana, käveli, ahava*, ja vieläpä semmoisetkin kuin: *veneellä, lupaava; vetäköön, sanokaa; veneellään, lupaavaa; aaltoihin, armoillaan*. Tämä on juurta-jaksavin koron-puolustus mitä meidän runo-tutkinnoissa ollut on. Neuvoissansa hengellisten virtten tekijöille sovitti R. tämän runoista muka saamansa opin muullenkin runoudelle ja arveli kaiken nykyisemmän runon, yksin kuusi-mittaisenkin, olevan korolle perustettavan. Tälle samalle perustukselle olivatkin virsi-kirjamme virret raketut, jos nim. niiden tekijöillä voimme sanoa olleen minkään-laista järjellistä johdetta niitä sepustellessaan;

vaan muissa runo-niekoissa ei R. tälle opillensa ole löytänyt puolustusta. Päin vastoin lyöttäytyivät nyky-ajan älykäämmät laulun harjoittajat vastaiselle eli laajuuden puolustajien puolelle.

§ 6. Jo v. *Becker* oli v. 1824 painetussa kieli-opisiansa päättänyt, että "tavuitten laajuus on Suomen kielessä, niinkuin Kreikassa ja Latinassa, runo-mitan oikea perustus" *). Vanhojen runojemme tarkempi tutkiminen kuin myös rakkaus näiden kahden muinaisen kielen kaiullisiin runo-mittoihin antoivat apua tälle *Becker*'in ei aivan oikealle opille; koron käyttäminen runo-polven perustuksena hävisi herras-säätyisten runoelijoiden teoksista, ja *Lönnrot* sekä häntä seuraava nuoriso osoittivat runo-kokeissaan olevansa laajuuden puolustajia. Näistä *Lönnrot*'in seuralaisista runoudessa on mainittavin E. A. *Ingman*, joka laulu-suomennoksissaan jyrkästi seurasi sitä oppia, joka laajuuden perustukselle rakentaa värsyn, ja *Anakreon*'in lauluissa tälle opille antoi laveimman käytännön. *Lönnrot*'in ja *Ingman*'in esi-merkkiä seurasi moni muu; aivan nykyjään vielä "Nadeschdan" taitava suomentaja K. *Kiljander*, vaikka nämä kumpikin jo olivat tuntuvasti muodostaneet ja löyhentäneet liian ankarata laajuuden puolustustansa, ja vaikka yleisön kylmä-kiskoisuus tätä oppia ja sen nojassa tehtyjä teoksia kohtaan kyllä osoitti, ett'ei se, enemmän kuin *Renvall*'in-kaan oppi, yksinänsä ollut kyllä meille kelvollista nykyisen runouden muotoa synnyttämään. Vaan näistä asioista saamme paikallansa laajemmalta puhua.

§ 7. Runo-värsyn mittaa ja muita omituisuuksia selittivät *Lönnrot* ja *Europæus*, edellinen Kalevalan ensimmäisen painoksen esi-puheessa, jälkimäinen kirjassansa *Pieni Runoseppä*. Molemat ovat tarkkoja runon-tuntijoita, vaan ei kumpikaan tehnyt aivan täyttä työtä, sillä L. selittää enemmän vaan runon mittaa, muusta runo-värsyn puennosta vähemmin puhuen, jota vastaan E. enemmän lausuu näistä

*) Finsk Grammatik, Åbo 1824, siv. 265.

kuin mitasta, ei kuitenkaan kaikkia niidenkään seikkoja selitä. — Tämä nyt lukijalle käteen joutunut teos ei siis ole ensinkään liikanainen, varsinkin kuin tässä sekä vanhan runon mitta ja puku että nykyisemmänkin runouden muoto, s. o. koko Suomen kielen runo-oppi kielelliseltä kannalta on otettu tutkinnon alle.

II. Runon mitta.

§ 8. Kaiken runo-mitan perustuksena on sanojen joko *laajuus* eli *korkeus*. Laajuus *) on tavuitten määräys heidän pituudeltansa eli lyhydeltänsä; korkeus niiden määräys äänen ylentämisestä eli laskemisesta niitä ulos-puhuttaessa. Kielen tavut ovat äänellisen luontonsa vuoksi joko pitkiä eli lyhyitä, ja tämän määräämistä juuri kutsutaan laajuudeksi. Pitkiksi luetaan semmoiset tavut, joissa on pitkä ääntiö eli kaksois-ääntiö tahi joiden lyhyttä ääntiötä seuraa kaksi keraketta eli useampi. Kaikki muut tavut ovat lyhyitä. Laajuudeltansa on pitkä tavuu toisen mokoman suurempi lyhyttä; niiden väli on kuin 2: 1. Pitkiä ja lyhyitä tavuita on yli-pään melkein yksi verta kussakin kielessä. Niiden suhde keskenänsä on verrattu väkevemmän mies- ja heikomman vaimo-puolen suhteeseen ihmis-kunnassa, ja sanottu, että niinkuin tässä vaimo-puolta saattaa olla joku vähäinen enempi kuin miehiä, niin saattaa kielessäkin lyhyitä tavuita löytyä vähäistä enempi kuin pitkiä. Sekanainen vaihettelevaisuus molempia tekee kielen notkeaksi; loppumaton jono paljaita lyhyitä tavuita olisi yhtä väsyttävä kuin loppumaton jono paljaita pitkiä tuntuisi raskaalta. Myös on pitkien ja lyhyitten tavuiden säännötön sattuminen tavallisessa puhe-kielessä tarpeellinen sen soinnolle, jota vastaan mikä sääntö tahansa niiden vai-

*) Sana *arvo*, jota muut ovat tämän siassa käyttäneet, ei minusta vastaa sitä asiaa, jota sillä on tarkoitettu. *Laajuus* sitä vastaan näyttää olevan soveljas *koron* kanssa merkitsemään runo-mitan perustuksia.

hettelemisestä siinä heti muistuttaisi runo-kielen jäykkiä siteitä *).

§ 9. Korko on se, joka sanan äänelliset aineet pidättää yhdessä ja sanan yhdeksi kokonaiseksi merkitsee. Tavuitten laajuus perustaisen vaan kielen äänellisyyteen, aineellisuuteen. Koron perustus sitä vastaan on hengellinen, koska korko osoittaa sanaksi yhtyneitten äänten yhteen-kuuluvaisuutta. Niinkuin pitkä tavuu on lyhyeen verraten painavampi aineellisen enemmyytensä vuoksi, niin on korollinen tavuu korottomaan verraten se painavampi, hengellisen, ajatuksellisen, etevyytensä vuoksi. Korollisten ja korottomien tavuitten vaihetteleminen kielessä on sen ulkonaisen somuuden vuoksi yhtä tarpeellinen kuin pitkien ja lyhyitten tavuiden vaihetteleminen on. Mutta jo koron toimitus, joka on sanan yhteyden osoittaminen, näyttää että johtamattomassa yksin-kertaisessa sanassa ei voi olla kuin yksi korollinen tavuu. Jos sanat yli-pään pidämme kaksi-tavuisina, niinkuin ne esim. Suomen kielessä ovat, olisi kussakin sanassa korollinen ja koroton tavuu, ja kummankin lajin luku kielessä melkein yhtä suuri. Useampi-tavuiset sanat saavat tavallisesti vielä jonkun vienomman syrjä-koron jolle-kulle tavuulle lopummalla sanaa. Suomen kielessä on tällä syrjä-korolla tavallisesti paikkansa kolmannella ja sitten eteen-päin joka liialla tavuulla. Tämä seikka osoittaa selvästi syrjä-koron perän. Alku-peräiset sanamme ovat kaksi-tavuiset, niinkuin ikään sanoimme. Kaikki lisäykset kaksi-tavuiseen sanan-varteen, olipa ne taivutus- eli johto-päätteitä, ovat alkujansa olleet itsenäisiä sanoja eli näiksi luettavia, ja tämmöisten sanojen itsenäisyydestä on se johto- eli taivutus-päätteellä seisova syrjä-korko vielä heikko jäännös. — Pää-koron sia on tavallisesti ensimmäisellä tavuulla, ja useassa kielessä, niinkuin esim. meidän Suomessa, on tämä myös sanan ensimmäinen

**) Laajuudesta ja korosta puhuttaessa on tässä seurattu kirjaa: C. Hermann, Philosophische Grammatik, Leipzig 1858, siv. 169 ja ss. kuin myös 277 ja ss.

tavuu. Vaan kuin sana monessa kielessä, olletikin indo-euroopalaisiksi kutsutuissa, voipi edeltänsäkin lisäytymällä kasvaa, niin voipi koronkin paikka siirtyä sanan alusta keskemmälle sanaa. Muutamat kielet, pannen suuremman arvon taivutus-päätteille kuin varrelle, koroittavat edelliset; niin esim. kuin Latinan kieli sanoo *magnus*, *magna*, *magnum*, heittää Kreikka koron päätteille sanoissa: *καλός*, *καλή*, *καλόν*. Muutamissa kielissä taas, niinkuin Wenäjän ja ylipään slavjani-sukuisissa kielissä, hyppelehtää korko varrelta päätteille ja päätteiltä varrelle edes-takaisin, eikä tutkinto vielä ole tähän koron muuttelvaisuuteen voinut löytää tyydyttävää järjellistä perustusta.

§ 10. Laajuus oli runo-mitan perustuksena vanhoissa Kreikan ja Latinan kielissä, ja antoi niiden runoelmille sen äänellisen, aineellisen ihanuuden, joka vielä meitäkin voipi viehättää. Sitä vastaan perustaiksen kaikkein nykyisten kielten runo-mitta korolle, yksin niidenkin Latinan kielestä syntyneitten kuin myös nykyis-kreikkalaisen kielen. Vaan olkoonpa näistä kahdesta kumpi tahansa missä kielessä vallan päällä, niin on arvattava asia, että toisen täytyy olla, niin sanoen, alla kynsin, vaikutuksetta runoudessa. Näin ei mainittujen vanhojen runo-mitassa korko merkitse mitään; runoelmassa taltautuu korko kokonansa laajuuden alle eli ei kumminkaan voi olla siinä sen arvoisena kuin tavallisessa suora-sanaisessa kielessä. Nykyisten kielten runo-mitassa taas ei korotoin tavuu, olkoon se laajuudeltansa vaikka kuinka pitkä, voi koskaan saada pitkän arvoa eli seisoa runo-jalan nousussa, s. o. laajuudesta ei näissä kielissä pidetä vähintäkään lukua. Arvaten poikkeee vanhojen runo-mitta näin muodoin kokonansa tavallisen puheen juoksusta, jota vastaan nykyisissä kielissä juuri tämä onkin runo-mitan perustuksena, ja sanakorko ja runo-korko näin muodoin aina sattuvat yhteen.

§ 11. Runo-koron mainittuamme selittäkämme, mikä se on. Runo-mitalle on korko tarpeellinen samasta syystä kuin tavalliselle puheelle, nim. yhdeksi yhdistämään erinäiset tavuut. Eroitus koron välillä runossa ja suora-sanai-

sessä puheessa on vaan se, että korolla runossa on määrättyt paikkansa, niin että korollisten ja korottomien tavuitten sattuminen on säännöllinen, jota vastaan se suora-sanaisessa puheessa on satunnainen. Ja toiseksi on sekin erotusta runo-koron ja puhe-koron välillä, että edellisen aineena voipi olla laajuuskin, niinkuin se vanhoissa kielissä onkin. Runo-korko niinkuin muukin korko antaa sille tavuulle, jolla se löytyy, suuremman painon, niin että semmoisen suhde toisiin, korottomiin tavuihin on kuin 2: 1.

§ 12. Sitä kokonaista, jonka runo-korko useammasta tavuusta yhdeksi yhdistää, kutsutaan runo-polveksi eli *runo-jalaksi*. Runo-jalka on siis, edellistä myöten, runollisessa kielessä yhtä kuin sana suora-sanaisessa, sillä sanassakin yhdistää korko useamman tavuun yhdeksi kokonaiseksi, ja runo-jalan perustuksena on alkujaan suora-sanaisen puheen sanan pituus. Vaan samoin kuin sanat samoin voivat runo-jalatkin olla eri pituudesta ja sisältää vähemmän eli useampia tavuita; ainoastaan yksi-tavuista runo-jalkaa ei voi löytyä. Ja niinkuin sana suora-sanaisessa kielessä on jäsen suuremmassa kokonaisuudessa, lauseessa, niin kuuluu runo-jalkakin runollisessa kielessä korkeampaan yhteyteen: runo-säkeesen eli *värsyyn*, joka on järjestetty yhteys runo-jalkoja samoin kuin lause on järjestetty yhteys sanoja. Värsyt ovat niinkuin lauseetkin pitempiä ja lyhempiä, ja runo-jalat niissä voivat olla yhden-kaltaisia eli eri-laisia. Vaan runo-jalan loppu värsyssä ei säännöllisesti tarvitse sattua yhteen sanan lopun kanssa. Päin vastoin on siitä värsyn kauneudelle etua, että sanan loppu ei ole jalankin loppu, sillä näin vältetään se raskas juoksu, joka värsylle tulee siitä, että kunakin jalkana on eri sana. Vaan värsyn lopun pitää myös olla sanan loppu (vanhoissa kielissä tapahtuu tätäkin poikkeuksia), ja useasti, varsinkin suomalaisessa runossa, on värsy kokonainen itsenäinen lause eli ainakin isompi osa lausetta (katso jällempänä § 47). Runo-jalan pituus on, niinkuin sanoimme, eri-lainen sitä myöten, kuinka monta tavuita siinä löytyy. Vähin runo-jalkaan tar-

peellinen määrä tavuita on kaksi, suurin neljä. Jälkimäistä määrää tavuita ei yhdessä jalassa ole muualla kuin vanhoissa kielissä, joissa myös tavataan yksi-tavuisia runojalkoja, jotka kumminkaan eivät ole muuta kuin ulko-puolella värsyn seisovia värsyn iskuja eli hyppyjä. Nykyisissä kielissä, niiden joukossa Suomenkin kielessä, löytyy vaan kaksi- ja kolmi-tavuisia runo-jalkoja.

§ 13. Runo-jalassa on, niinkuin sanoimme, yksi runokorollinen tavuu, joto kutsutaan *nousuksi* (arsis), ja yksi eli useampia korottomia tavuita, joita yhteensä kutsutaan *laskuksi* (thesis). Asian luontoa myöten on kussakin jalassa vaan yksi nousu-tavuu, mutta laskussa voipi olla yksi, kaksi eli (vanhoissa kielissä) kolmekin tavuita. Nousu on sen vuoksi, että sillä on runo-jalan korko, painavampi, ylevämpi kuin lasku, ja juuri tämä eroitus tekee ulos-puhuttaessa sen aaltoelevaisuuden, joka runoelman kielessä on viehättävää, suora-sanaisen puheen juoksuun verraten. Nousun sia runo-jalassa on eri-lainen, niinkuin koron sia sanassa. Tavallisesti seisoo nousu jalan joko alussa eli lopussa, ja kuin jalassa ei pyydä olla kuin korkeimmakseen kolme tavuita, saadaan täten ne neljä runo-jalan muotoa jotka nykyisissä kielissä ovat tavallisimmat, nim. kaksi-tavuisia: *pitkä-lyhyt* (— ◡) ja sen vastainen *lyhyt-pitkä* (◡ —), ja kolmi-tavuisia: *alku-pitkä* (— ◡ ◡) ja *loppu-pitkä* (◡ ◡ —). Kaksi-tavuisien runo-jalkojen joukkoon kuuluvat myös *kaksi-pitkä* (— —) ja *kaksi-lyhyt* (◡ ◡), mutta nämä eivät itseksensä voi synyttää runo-mittaa, koska niissä ei ole nousua ja laskua, jotka ovat runo-jalan perustus. Niitä käytetäänkin vaan toisten runo-mittojen asemesta. Pitkä-lyhyt ja lyhyt-pitkä ovat nykyisissä kielissä tavallisimmat runo-jalat, sillä niitä tavataan alin-omaa tavallisessa kielessä, koska pitkien ja lyhyitten, korollisten ja korottomien, tavuitten määrä kielessä on melkein yhtä suuri. Pitkä-lyhyinen niinkuin lyhyt-pitkäinenkin värsy ei siis olekaan muuta kuin puhdistettu, kirkastettu muoto joka-päiväistä puhetta, ja käytännöllisesti niin helppo, että taitava runo-

seppä kirjoittaa semmoista värsyä melkein yhtä joutuisasti kuin suora-sanaista kieltä *).

§ 14. Jos nyt, näin tultuamme tuntemaan runo-mitan yleiset seikat, käännyimme edellä lausutun johdolla katselemaan suomalaista runoa, niin syntyy mielessämme pian kysymys: kumpiko siis, laajuusko vai korko, meidän runomitalla on perustuksena? Edellä jo kuulimme tähän kysymykseen eri-laisia vastineita: Renvall sanoi koron, Becker ja useammat muut tutkijat hänen kanssansa laajuuden olevan suomalaisen runo-mitan perustuksena. Jos Kalevalaan katsahdamme, löydämme sieltä paljon säkeitä, joissa niin hyvin koron kuin laajuuden puolustajat saavat oikeuden puolellensa. Esi-merkkiä.

Hiihti soita, hiihti maita,

Hiihti kaikki Hiien korvet.

Liukui linnat, liukui lannat.

Naiset nauroi, lapset itki.

Jolla kytki Hiitten hirven.

Toisin siellä torvet soivat.

Itse vanha Wäinämöinen.

Korven kolkka koskematta.

Kunne saatoit Lemminkäisen.

Nielläksensä Lemminkäistä.

Lautasille Hiitten hirven.

Soilta sammalettomilta,

Mailta kyntämättömiltä.

Näistä säkeistä saavat molemmat, sekä koron että laajuuden puolustajat perustusta päätöksillensä. Kumpikin puolue myöntää, mikä näistä esi-merkistäkin selvästi näkyy, että runo-säkeessä on neljä pitkä-lyhyttä. Vaan edellensä ovat nämä ja tämän-kaltaiset säkeet tosiaankin semmoiset, että ne täydellisesti täyttävät sekä koron että laajuuden kaikki vaatimukset. Korkoja tiedämme kieleemme sanoissa olevan kaksi: *pää-korko* sanan ensimmäisellä tavuul-

*) Hermann edellä viitatussa työsssänsä, jonka jälkiä tässä olen seurannut, antaa runo-mitan yleisistä seikoista selvän ja lavean selityksen.

la, ja *syrjä-korko* kolmannella ja eteen-päin joka liialla tavuulla. Mainituissa säkeissä ei ole yhtään, jossa ei jokaisen runo-jalan nousulla seisoi pää- eli *syrjä-korko*. Säkeissä:

Hiihti soita, hiihti maita,

Hiihti kaikki Hien korvet

kuin myös kaikissa niiden kaltaisissa on jok'ainoan runo-jalan nousulla pää-korko; säkeessä:

Itse vanha Wäinämöinen

on vaan viimeisen runo-jalan nousulla *syrjä-korko*, vaan kaikilla muilla nousuilla on pää-korko. Säkeessä:

Nielläksensä Lemminkäistä

on kahdella nousulla pää-korko ja kahdella *syrjä-korko*. Samoin on asian laita myös säkeissä:

Soilta sammalettomilta,

Mailta kyntämättömiltä.

Koron kannalta siis kaikki nämä ja näiden kaltaiset värsytyt ovat mitä parahimpia. Mutta nekin, jotka päättäisivät laajuutta suomalaisen runo-mitan ainoaksi perustukseksi, saisivat tämän-laisista säkeistä täydellisimmän, vahvistuksen päätteellensä. Edellä (§ 8) olemme sanoneet, mitkä tavuut ovat laajuudelta pitkiä. Vasta-mainituissa värsyissä ei lukija löydä yhtään nousua, jossa ei olisi joko pitkä eli kaksois-ääntiö eli vähintänsäkin lyhyttä ääntiötä seuraisi kaksi eli kolme kerkettä, ja joka niin muodoin ei olisi laajuudelta pitkä. Tämän mukaan olisi siis runo-mittamme asia aivan selvä ja helppo, kummallakin väittäjä-puolueella on oikein: suomalainen runo-mitta vaatii nousu-tavuille sekä korkoa että laajuutta!

§ 15. Näin olisi asia, jos nim. kaikki runo-säkeet olisivat semmoisia kuin nuo nykyään mainitut. Vaan kovaksi onneksi ovat Kalevalan ja Kantelettaren runoissa useimmat säkeet aivan toisen-laisia kuin nämä. Näitä vielä kerran tarkemmin katsoen havaitsemme, ett'ei niissä ole muita sanoja kuin kaksi-, neli- ja kuusi-tavuisia, eikä yhtään ainoata sanaa, jonka tavuu-luku olisi paritoin. Mutta tämmöisiä sanoja on kielessä arvattavasti paljo. Jos runo-mitan perustus olisi semmoinen kuin nykyään sanottiin,

jäisivät kielen lukemattomat kolmi- ja viisi-tavuiset sanat runossa käyttämättömiksi; samoin kävisi niille kaksi-tavuisillenkkin, joiden ensimmäinen tavuu on laajuudelta lyhyt. Vaan semmoisista värsyistä kuin ne, joista tässä on ollut puhe, olisi itselle runon kauneudellenkin iso haitta; niissä nim. sattuu aina sana-korko (pää- eli syrjä-korko) yhteen runo-koron kanssa. Ja joka vähänkään on harjoittanut korvaansa runoon, on pian havainnut, että pitempi kappale paljaita tämmöisiä säkeitä tulisi hyvin raskaaksi ja väsyttäväksi. Näin muodoin käypi siis se, joka äsken joko koron eli laajuuden yksi-puoliselta kannalta näytti vaan täydellisyydeltä noissa mainitsemisamme runo-säkeissä, vaillinaisuudeksi ja viaksi laveammalti käyttäen, koska siten iso osa kielen sanoja sulkeutuisi pois runosta ja runokin tulisi jäykkää ja jykeätä. Nämä haitat auttaa kieletär n. k. *sanan-jaoilla*.

§ 16. Sanan-jako on runossa kaksi- eli useampi-tavuisen sanan leikkaaminen niin, että se tulee kuulumaan kahteen eli useampaan runo-jalkaan. Ruotsin kielessä tapahtuu sanan-jako useammin kolmi-tavuisissa sanoissa siten, että sanan joko alusta eli lopusta leikataan pois korotoin tavuu, joka edellisessä tapauksessa joutuu edellisen jalan laskuun, jälkimäisessä seuraavan jalan nousuksi. Esi-merkkiä.

1. Till sjöss for vinden, af vår *berusad*.

Fastän mitt hjerta *förblödde*.

Dem första vindkast *förströdde*.

Och när jag den *förlorad sett*.

De stodo *betagna af psalmernas ljud*.

2. Man *prutade på smör och talg*,

Och gaf ej *blommorna en blick*.

Glimmande som nattens stjernor,

strålande som dagens ljus.

Kaksi-tavuisten sanojen jako tapahtuu harvemmin ja vaan semmoisissa sanoissa, joiden korko on jälkimäisellä tavuulla, niinkuin seuraavissa:

Af egen moder är han *förrådd*.

Hur mången sjelf sig *qval beredt*.

Han tog hvad alla nyss *försmått*.

Jag önskade att der ännu vi sute.

Men han var rest kanske att henne möta.

Jag kommer ändå, jag kommer nog.

Niinkuin näistä esi-merkistä näkyy ei sanan-jako Ruotsin kielessä tee korolle mitään haittaa, enemmän vaan auttaa sitä oikeuteensa olla ainoana runo-mitan perustuksena.

§ 17. Suuremmasta vaikutuksesta ja painosta on sanan-jako suomalaisessa runo-mitassa. Siinä sillä on tarkoituksena saattaa runolliseen kieleen yksi-, kolmi- ja viis-tavuiset sanat, ja toiseksi sen kautta poistaa se yksi-jonoi-suus, joka runossa syntyisi, jos sana-korko aina saisi sat-tua yhdelle tavuulle runo-koron kanssa. *Sanan-jako leik-kaa nim. aina sanat niin, että sana-korko polkeutuu runo-koron alle, eli toisin sanoen, että runo-jalan nousuun tulee pää-korotoin tavuu, ja että päin vastoin pää-korollinen ta-vuu aina joutuu laskuun.* Tämä pää-koron polkeminen antaa runolle tuntijan korvassa omituisen sulon ja höysteen, ja runo-jalat, jotka sana-koron ja runo-koron ollessa yh-dellä tavuulla seisovat kovan erillensä toisistansa, liittyvät jaon kautta ikäskuin likemmäksi toisiansa, jonka ohessa myös taistelu sana- ja runo- koron välillä antaa säkeelle vilkkaamman liikkeen, kuin jos joka jalka olisi oma sa-nansa eli vähintään oma korko-alansa*). *Se pää-korolli-nen tavuu, joka näin tulee alennetuksi ja runossa pannaan jalan halvempaan paikkaan laskuun, ei kumminkaan saa olla laajuudelta pitkä.* Tästä painavasta säännöstä tapah-tuu poikkeuksia vaan runo-säkeen ensimmäisessä jalassa, jolla muutoinkin, niinkuin pian (§ 23) saamme nähdä, on paljo vapautta.

§ 18. Edellensä katsellen sanan-jakoa havaitsemme, että se voipi tapahtua ei ainoastaan jokaisessa runo-säkeen neljästä jalasta, vaan myös useammassa yhden ajoin. Seu-raavat esi-merkit osoittakoot sanan-jaon käyttämisen.

*) Katso tästä: *Vischer, Aesthetik, 3 Th. siv. 1243.*

1) *Sanan-jako ainoastaan 1:ssä jalassa:*

Tie-puo-|lehen poikeltaisi.
 Oi e-|moni kantajani.
 Niin pe-|rille päästäksensä.
 Ne ku-|luvat kukkarossa.

2) *Sanan-jako ainoastaan 2:ssa jalassa:*

Metsolan me-|tinen muori.
 Potkasi ko-|asta korvon.
 Käeten so-|asta käymät.
 Itse tuon sa-|noiksi virkki.
 Liitä luu li-|hoa myöten.
 Vesi-kyyn ve-|estä nosti.
 Sen mä tein pa-|hinta työtä.
 Kump' on et sa-|none tuota.

3) *Sanan-jako ainoastaan 3:ssa jalassa:*

Hiihti aukkoja a-|hoja.
 Kaatoi kattilat tu-|lelta,
 Liemet lietehen le-|vitti.
 Surma jo suutansa a-|vavi.
 Sanan virkkoi, noin ni-|mesi.
 Miten olla, kuin e-|leä.
 Ylähäiset maat a-|leni,
 Alahaiset maat y-|leni.
 Juoksi suuret suot su-|tena.
 Ottoaksensa u-|rosta.
 Aukeimille a-|hoille.

4) *Sanan-jako 4:ssä jalassa tapahtuu harvoin, niinkuin säkeessä:*

Laulaisin ma, taitai-|sin ma.

5) *Sanan-jako 1:ssä ja 2:ssa jalassa:*

Vai saa-|nut su-|tosen suuhun.
 Ei tar-|koin ta-|vannutkana.
 Kun vil-|ja u-|ralle saapi.
 Jo ve-|ri su-|asta vuoti.
 Mi lie|nee La-|pissa miestä.

6) *Sanan-jako 1:ssä ja 3:ssa jalassa:*

Kuin syk-|syisen yön sy-|lihin.

Luo ho-|pea luun lo-|mahan.

7) *Sanan-jako 2:ssa ja 3:ssa jalassa:*

Lykkäsi ly-|lyn lu-|melle.

Apatin a-|la-ne-|näksi.

Ahvenet a-|las me-|nisi.

Liukui maat me-|ren ta-|kaiset.

Susi ei syö mi-|nun su-|kua.

Selkeä si-|litte-|levi,

Taljoa ta-|putte-|levi.

Manalan a-|lante-|hessa.

Ahvenet a-|jatte-|levat.

8) *Sanan-jako 1:ssä, 2:ssa ja 3:ssa jalassa:*

Oi uk-|ko y-|li-ju-|mala.

Ei tie-|ä e-|mo po-|loinen.

Loi mie-|hen u-|ron su-|kesi.

Luu luu-|hun li-|ha li-|ha'an.

Jo su-|ka ve-|rin va-|luvi.

Muu vä-|ki mu-|raja-|mahan.

Suu ve-|ti re-|von ri-|tahan.

Pään pä-|rise-|mättö-|mäksi.

§ 19. Tässä puheina ollutta sanan-jakoa, joka aina leikkaa sanat niin että sana-korko tulee polkeuksiin, voisi sentähden kutsua *kovaksi* sanan-jaoksi. Paitse tätä on meillä runossa toinenkin sanan-jako, joka korkoa loukkaamatta leikkaa neli- ja kuusi-tavuiset sanat tasan kahdeksi eli kolmeksi runo-jalaksi, ja jota siitä voimme kutsua *vienoksi* sanan-jaoksi. Semmoisia jakoja löytyy seuraavissa säkeissä.

Lapin lasten tante-|rilla.

Sari-|olan salmen suussa.

Uho-|tellen tappe-|lusta.

Nielläk-|sensä Lemmin-|käistä.

Tuli tunte-|matto-|mana.

Korvan kuule-|matto-|mahan.

§ 20. Edellä-selitetyllä kovalla sanan-jaolla suomalaisessa runossa on se yhteistä vanhojen kielten sanan-jaon kanssa, että molemmat leikkaavat sanat niin että sana-korko joutuu runo-koron alle, ja juuri tästä seikasta syntyy näissäkin kielissä omituinen, viehättävä kauneus säkeelle. Vaan vanhojen kielten sanan-jako leikkaa sanat myös niin, että runo-jalan nousuun joutuu laajuudelta pitkä tavuu. Päin vastoin *korkonevat suomalaisessa runossa juuri jako-leikkauksessa korottomat, laajuudelta lyhyet tavut pitkien arvoisiksi.*

§ 21. Nyt alkaa olla aika kysyä: mikä on suomalaisessa runo-säkeessä pitkäksi luettava tavuu eli semmoinen, joka kelpaa jalan nousuun?

Tämmöinen on se tavuu,

1:ksi jossa ynnä pää-koron kanssa on pitkä ääntiö eli kaksois-ääntiö, eli jonka lyhyttä ääntiötä seuraa kaksi eli kolme keraketta; esim. ensimmäinen tavuu sanoissa: *hiihti, käänsi, maata; suolla, kaivo, keiho; kukka, surma, helppo;*

2:ksi jolla neli- eli kuusi-tavuisessa sanassa on syrjä-korko, vaikkapa semmoinen tavuu olisikin laajuudelta lyhyt; esim. säkeissä:

Viitsijätä viljan kaiken.

Sariolan salmen suussa.

Kysytteli, lausutteli.

Käsiäni pestäkseni.

Silmän siintämättömähän;

3:ksi jossa ei ole pitkää eikä kaksois-ääntiötä eikä pää-korkoa; esim. toinen tavuu sanoissa: *suka, veri, tuli, sana;* toinen ja kolmas tavuu sanoissa: *lihoa, merellä, selälle;* kolmas (ja vississä tapauksissa toinenkin) tavuu sanoissa: *selkeä, taljoa;* toinen ja neljäs sanoissa: *taputtelevi, silittelevi, alanteheassa, ajattelevat;* kolmas ja viides sanoissa: *ottoaksensa, aukeimmille.*

§ 22. Näin tultuamme tuntemaan, mitkä tavuut ne runossa ovat pitkät, kysymme: mitkä ovat siis lyhyitä? Tähän voimme yksin-kertaisesti vastata: kaikki, mitkä edellisen mukaan eivät ole pitkiksi luettavat. Lyhyitä ovat niin muodoin semmoisetkin korottomat tavuut, joissa on *i*-llä päättyvä kaksois-ääntiö, jos tämä ei ole supistamalla syntynyt; niin ovat esim. lyhyitä: toinen tavuu sanoissa: *lau-loi, antoi, rautainen, antaisin, kannoilla*, vaan ei toinen sanoissa: *antain, iskein, vastailla*, jotka ovat supistetut muodot sanoja: *antaen, iskeen, vastaella*.

§ 23. Runo-jalan aineen luulemme sillä, mitä edellä olemme lausuneet, saaneemme selvälle. Puuttuu vielä pari sanaa sanoa runo-säkeen ensimmäisestä jalasta, jossa runotar harjoittaa enemmän vapautta kuin muissa jaloissa. Tässä ensimmäisessä jalassa voipi ensinkin olla kaksi tavuuta, minluontoisia tahansa *), niinkuin seuraavat esi-merkit osoittavat.

1. *Mitä* täällä naiset nauroi,
Kuta haukkui halli-koirat.
2. *Hiihti* soita, hiihti maita.
3. *Naiset* nauroi, lapset itki.
4. *Kun lie* jäykkä juoksullehen.
5. *Tie-puolehen* poikeltaisi.
6. *Oi emoni* kantajani.
7. *Ne kuluvat* kukkarossa.
8. *Sen mä* tein pahinta työtä.
9. *Kunp' on* et sanone tuota.

*) Hyvin harvoin käytetään tänä jalkana semmoista kaksi-tavuista sanaa, jossa edellinen tavuu on laajuudeltaan lyhyt ja jälkimäinen pitkä, niinkuin: *pyhää, kalaa, tapaa*; semmoinen sana on kumminkin ensi jalkana säkeessä:

Avaa suusi suuremmaksi (Kal. 17: 148).

Väärin on myös käyttää tässä jalassa kaksi-tavuista sanaa, jossa molemmat tavuut ovat pitkät, esim. *tarkkaa, arvaa, kaukaa*, vaikka siinä, niinkuin pian saamme nähdä, hyvin käytetään niitä tämmöisiä tavuita, jotka kuuluvat kahteen eri sanaan. Aivan erinäisenä poikkeuksena mainittakoon tässä ensi jalka jälkimäisessä seuraavia säkeitä, niinkuin koko säe-parikin:

Vähä on miehen nuoruudesta,

Nuoruudesta, vanhuudesta.

Ensimmäisessä jalassa voipi olla kolmekin tavuuta, tavallisesti kumminkin semmoisia, jotka heitolla eli muuten voidaan kahdeksi supistaa; esim.

1. *Paha on* olla paimenena;
Pah' on olla paimenena.
2. *Susi ei* syö minun sukua;
Sus' ei syö minun sukua.
3. *Viel' oli* liuska liukumatta;
Viel' olj liuska liukumatta.
4. *Minun on* kullat kuun ikuiset;
Mun on kullat kuun ikuiset.

Toisinaan ei ensimmäisen runo-jalan kolmea tavuuta kuitenkaan voi supistaa kahdeksi, niinkuin säkeissä:

Viel' olin miesnä kolmantena.
Surma jo suutansa avavi.

Toisinaan ottaa ensimmäinen jalka neljäkin tavuuta, jotka tavallisesti ovat kahtena sanana, joissa ei ole laajuudellista pituutta, eli jotka heitolla voidaan vähemmäksi supistaa, niinkuin:

Tahi kysyn mieltä miekaltani.

Kolme oli neittä niemen päässä;

Kolm' olj neittä j. n. e.

Paitse näitä ensimmäisen jalan omituisuuksia tulee vielä muistaa kaksi merkillistä seikkaa siinä. Toinen on se, että lyhyt korollinen tavuu tässä jalassa on nousuna ja niin muodoin kulkee pitkänä, esim.

Mitä täällä naiset nauroi,

Kuta haukkui halli-koirat.

Sanan virkkoi, noin nimesi.

Edellisestä tiedämme, että tämmöiset tavuut muuten aina käytetään lyhyinä. Eikä ne saakaan muissa runo-jaloissa kuin ensimmäisessä poiketa tästä säännöstä ja seisoa nousussa. Ainoastaan hyvin harvoin tapahtuu tämä toisessa ja kolmannessa jalassa, niinkuin säkeissä:

1. *Mieli ruveta* runoille.

Jolla selät seuruelet.

Meren selät seurulla.

Enkä lähe Inkerelle.

2. Veri seiso kuni seinä.

Satoi hyytä, satoi jäätä.

Se toinen muistettava merkillinen seikka ensimmäisessä jalassa on ikään-mainitulle aivan vastoin-päinen. Tässä runo-jalassa voidaan nim. pää-korollinen ja *laajuudeltaan pitkä* tavuu polkea laskuun ja siten tehdä lyhyen arvoiseksi. Esi-merkkiä.

1. Vai saanut sutosen suuhun.

Luu luhun, liha liha'an.

2. Tie-puolehen poikeltaisi.

Ei tieä emo tytärtä.

Loi miehen, uron sukesi.

3. Oi ukko yli-jumala.

Jo tulla tuhuttelevi.

Kuin syksyisen yön sylihin.

Ei tarkoin tavannutkana.

Kuin vilja uralle saapi.

Tätäköän vapautta ei suvaita muissa kuin ensimmäisessä jalassa. Ainoastaan hyvin harvoin ja vaan erin-omaisissa tapauksissa tavataan semmoisia säkeitä kuin:

Terve kuu, terve kuningas.

Lienen mies, viien veroinen,

joissa toisen jalan laskussa on korollinen laaja tavuu. Toisinaan on laajuus tämän-kaltaisissa värsyissä vaan näennäinen, ei luontainen, niinkuin säkeissä:

Mieliksi metsän emännän.

Suorihe kasken ajohon.

Ei ole itkettäviä.

Runojen koti-maassa Venäjän Karjalassa sanotaan, ei: *met-sän*, vaan *me-tsän* (läheisissä Suomen Karjalan ja Savon murteissa: *metän* ja *mehän*), ja samoin *kas'en*, *it'ettäviä*, joten mainitut säkeet tulevat aivan säännöllisiksi.

§ 24. Muista runo-jaloista ei ole mitään sanomista, jota jo edellä ei olisi sanottu tahi joka ei edellisestä seuraisi. Vaan säkeen viimeisestä eli neljännestä jalasta mainittakoon vielä, että kuin sinä on kaksi-tavuinen sana, tämä olkoon ensimmäisessä tavuussansa lajuudelta pitkä ja toisessa lyhyt (jälkimmäisestä on poikkeusta vaan se, että säkeen viimeisenä tavuuna voi olla menneen ajan päätte *-oin*, *-oit*, *-oi*, ja muita lajuudeltaan epä-pitkiä tavuita kuin: *-nen*, *-sit*, *-vat* j. n. e.).

§ 25. Runo-jalkojen suhteista keskenänsä on se mainittava, että kahden edellisen jalan jälestä seuraa tahti-levähdys, joka on tuntuva ei ainoasti semmoisissa värähtämissä kuin:

Hiihti soita, || hiihti maita,

ja semmoisissa kuin:

Nielläksensä || Lemminkäistä

vaan myös senkaltaisissa jaon leikkaamisissa kuin:

Mieleni mi-||nun tekevi.

Takoa ta-||puttelevi.

§ 26. Katsahtaen runo-säkeen kielelliseen aineeseen havaitsemme, että runo-säkeeseen sopivat kaiken-kaltaiset suomalaiset sanat yksi-tavuisista aina seitsen-tavuisia myöten, ja että runo siis on meidän kielellemme mitä kelvollisin ja soveljain värähtämys muoto. Yksi-tavuisia sanoja tavataan kaikissa runo-jaloissa paitsi viimeistä, jonka laskuna semmoinen sana kumminkin jolloin kulloin sattuu olemaan (katso § 18). Sangen usein löydämme yksi-tavuisen sanan ensimmäisen jalan nousuna, olipa se sitten lajuudeltaan pitkä eli lyhyt; esim.

Luun luuhun, liha liha'an.

Niin perille päästäksensä.

Tie-puolehen poikeltaisi.

Oi emoni kantajani.

Vai saanut sutosen suuhun.

Luo hopea luun lomahan.

En tieä vesun vikoja.

Ei tieä emo poloinen.

Jo veri suasta vuoti.

Mi lienee Lapissa miestä.

Ne kuluvat kukkarossa.

Myös 2:sen runo-jalan nousuna tavataan usein yksitavuinen sana ja silloin enimmin laajana, niinkuin säkeissä:

Itse *tuon* sanoiksi virkki.

Liitä *luu* lihoa myöten.

Vesi-*kyyn* veestä nosti.

Sen mä *tein* pahinta työtä.

Kunp' on *et* sanone tuota.

Samoin tavataan usein yksi-tavuisia sanoja 3:nnen jalan nousuna ja siinäkin ovat ne tavallisesti laajuudelta pitkiä, esim.

Hiihti surman *suun* e'etse.

Sanan virkkoi, *noin* nimesi.

Minun on kullat *kuun* ikuiset.

Solahutti *suo*-petäjän.

Juoksi suuret *suot* sutena.

Kovin suuttui *ja* vihastui.

Kaksi-, kolmi-, neli- ja viisi-tavuisien sanojen, olleikin kahden ensiksi mainitun lajin, käyttäminen runo-säkeessä on hyvin moni-kahtainen, vaan kuin se hyvin nähdään siitä, mitä edellä on puhuttu, olisi siitä tässä erittäin puhuminen aivan liikaa. Kuusi-tavuisia sanoja tavataan harvemmalta ja silloin aina säkeen loppu-puolessa, esim.

Silmän siintämättömähän,

Korvan kuulemattomahan.

Lasta lausehelliseksi.

Käyä käärämöittelevi.

Tuli tuntemattomana.

Soilta sammalettomilta,

Mailta kyntämättömiltä.

Vielä harvemmin tavataan seitsen-tavuisia sanoja runo-säkeessä, niinkuin:

Pään pärisemättömäksi.

Öin yrittämättömäksi.

Kahdeks-tavuisen sanan näytteeksi runo-värsyissä vetää Juteini edellä mainitussa kirjassansa sanan Tytytmättömydessänsä.

Tämmöistä esi-merkkiä ei kumminkaan tavata koskaan kansan runosta ja se onkin kokonansa värsyn luontoa vastaan, sillä värsy on järjestetty yhteys useampia sanoja, samoin kuin lause on semmoinen. Ja samoin kuin ei oikeata lausetta voi löytyä, joka olisi vaan yhdestä sanasta, samoin ei yksi sana voi tehdä värsyäkään, sillä niin ei värsyissä olisi mitään kokonaiseksi yhdistää.

§ 27. Vaikka runon mitta, niinkuin edellisestä hyvin näkyy, Suomen kielelle on kaikkein soveljain mitta, on tämä kuitenkin niin ymmärrettävä, että se on soveljain mitta sille n. k. runojen kielelle. Tämä nim. ei ole aivan sitä kieltä, joka tätä nykyä on kirjallisuuden väli-kappaleena. Seuraavat ovat ne painavimmat kohdat, joissa runo-kieli eroitaksen tavallisesta kirja-kielestä ja jotka samalla myös tekevät vissit muodot sanoja otollisemmiksi runon mitalle.

1) Kerakkeen *k:n* pehmennöstä ei runo-kielessä merkitä muulloin kuin *n:n* perästä ja kahden *u:n* keskessä; niin sanotaan: *selälle, säret, reen, koon*; mutta: *hangelle, luvun*.

2) Kerake *t* ei koskaan pehmene *d:ksi*, vaan jää pehmyksen tilassa kokonansa pois; esim. *lahelle, lähe, joutti, syän, eessänsä, uuelle, paan*. Missä kaksois-ääntiöt *uo, yö, ie* tämmöisen laimin-lyödyn pehmyksen kautta joutuvat yhteen seuraavan ääntiön kanssa, siinä muuttuvat nämä ääntiöt Karjalan kielessä *uu:ksi, yy:ksi* ja *ii:ksi*, esim. *juoa = juua, syöä = syyä, tieä = tiitä*.

3) Supistuvaiset nimi-sanat käytetään aina täydessä muodossansa; esim. *venehen, lainehesen, tervehenä, kysyneheksi*. Poikkeus tästä tapahtuu vaan, missä tämän-kaltaisen sanan viimeisen-edellisessä tavuussa jo löytyy *h*, esim. *keihäösen (ei keihähäsen), keihäiksi (ei keihähiksi)*.

4) Nimi-sanojen mitä-siassa muuttuvat *aa* ja *ää* aina vastaavaisiksi kaksois-ääntiöiksi *oa* ja *eä*, esim. *haavaa = haavoja, hyvää = hyveä*. Samoin tapahtuu kaikkein teko-

sanojenkin nimi-tavassa ja supistuvaisten teko-sanojen lähi-ajassa sekä käsky-tavassa; esim. *antaa* = *antoa*, *elää* = *eleä*, *lupaan* = *lupoan*, *heräät* = *hereät*, *en osaa* = *en osoa*, *korjaa* = *korjoa*, *lepää* = *lepeä*. Ainoastaan yhden poikkeuksen tästä käyttämisestä voimme nimi-sanoista tässä mainita; se löytyy Kalevalan säkeessä:

Ett'en syö omaa sukua*).

5) Nimi-sanojen mihin-siassa käytetään sen täysi muoto, esim. *kalahan*, *vetehen*, *kourihin*, ei: *kalaan*, *veteen*, *kouriin*. Tästä poiketaan vaan silloin, kuin mihin-sian päätteän edellä kulkeva tavuu alkaa kerakkeella *h*, esim. *lihaan*, *kuohuun*, *miehiin*, ei: *lihahan*, *kuohuhun*, *miehihin*, vaikka tällöinkin täten yhteen joutuneet ääntiöt luetaan eri tavuihin kuuluviksi, samoin kuin edellä (tämän §:n 3:ssä pykälässä) mainitun tapauksen poikkeuksessa myös käypi, jonka tähden tämmöiset sanat runoissa ovatkin kirjoitettu *liha'an*, *kuohu'un*, *keihä'äsen*. Kolmannen tekijän omistuspääte *-han* (*-hän*, *-h-n*) ei myöskään supistu koskaan runokielessä niinkuin tavallisessa kirjoituksessa, esim. *omallahan*, *selällehen*. Samoin käytetään teko-sanana supistuvaiset muodot aina täysinä, niinkuin: *mainitahan*, *annettihin*, *lyötäköhön*, j. n. e.

6) Teko-sanana lähi-ajan kolmannella tekijällä yksikössä on aina vanhan-aikuinen päätteensä *-pi* eli *-vi*, esim. *lyöpi*, *laulavi*, *tulevi*, *antanevi*.

§ 28. Ääntiöiden heitto ei ole runossa niin tavallista kuin sen luulisi niin ääntiöllisestä kielestä kuin meidän kieli on. Tavallisin heitto on se, kuin *a* tahi *ä* sanan lopusta katoa seuraavaisen sanan ääntiön edessä, joka silloin tavallisesti on *o*, *u* eli *ö*, *y*, *e*; esim.

*) Toinen tämän-kaltainen poikkeus on Kalevalan säkeessä

Ilmassa etämpänäkin,

joka löytyy 3:ssa painoksessa, vaan ennen kuului

Ilmassa etempänäkin,

joten se onkin parempi ja säännöllisempi.

Jumalall' on onnen ohjat.

Pah' on olla paimenena.

Tuop' Ukko ylinen luoja.

Jott' ei pilloa pitäisi.

Hyv' on hylkehen eleä.

Tääll' on valkamats varavat.

Viel' olin miesnä kuuentena.

Viel' ei meitä noiats noiu.

Eip' ennen minun isoni.

Harvemmin heitty ä i:n edessä, niinkuin seuraavassa:

Piennä heitti mun isoni,

Pienn' isoni, pienn' emoni.

Harvoin heitetään i o:n ja e:n edessä, niinkuin säkeissä:

Yks' on tuuli tuttujani.

Miks'en kutsu Kaukomieltä.

Vielä harvemmin i i:n edessä, niinkuin:

Kului kengät kesk'-iältä.

Mutta suuri vika olisi o heittää o:n edellä pois, ja sanoa:

Er' on viinat keitetynä,

kuin pitää olla:

Ero on viinat keitetynä.

§ 29. Heitolle vastoin-päinen menetys runossa on se, että sanaa *on* pistellään sinne tänne säkeesen ilman merkityksettä ja ikäskuin runo-jalkojen täytteeksi ja telkimeksi. Toisinaan on runo-mitta vajanainen ja sana *on* on tällöin varsinaiseksi täytteeksi, niinkuin säkeissä:

Luon *on* merta luutimahan.

Kun *on* ammuits Wäinämöisen.

Mies *on* nousevi merestä.

Mutta useimmin tavataan *on*, varsinkin liitännäisen *-pa* (*-pä*) perästä, ilman tarpeetta käytettynä, arvattavasti vaan sulo-sointuisuuden vuoksi, niinkuin seuraavissa säkeissä:

Eip' *on* maa väkeä puutu.

Jop' *on* astuiksen alemma.

Kunp' *on* et sanone tuota.

Akatp' on epäelköhöt.

Tuop' on nuori Joukahainen.

Tuop' on kokko ilman lintu.

Tähän kuuluvaksi elköön kuitenkin luettako semmoista sanan *on* käyttämistä kuin Kalevalan säkeessä: *ero-on tuopit tyhjettynä*, jossa *on* eroittaa liitto-sanan osat päästäkseen ensimmäiseen runo-jalkaan, jossa ainoassa sillä tässä kohden, runo-mittaa loukkaamatta, voipi olla' sia, sillä semmoinen säe kuin: *ero-tuopit on tyhjettynä* eli: *ero-tuopit tyhjettyn'* on olisi kelvotoin.

III. Runon sointu.

§ 30. Mutta runo ei vielä liki-maillenkaan ole valmis sillä, että sanat juoksevat runo-polennessa, että runomitta on säännöllisesti täytetty sanoilla. Säe

Ympäri meren kaheksan

on mitassansa aivan virheetöin, mutta se ei vielä kumminkaan ole runollinen säe. Vertauksella puhuen voimme sanoa, että runo-mitta on luu-ranko, jonka sanat täyttävät ikäskuin lihalla; mutta tämmöinen ruumis luusta ja lihasta ei vielä ole täydellisesti valmis: se puuttuu karvaa, *väriä*. Eli jos pysymme nimityksessä *runo-puku* ja sen johdolla otamme toisen vertauksen, niin voimme sanoa, että runomitta on puvun leikkaus ja muoto, sanat ovat se kangas, josta puku syntyy. Mutta pitäähän vaatteella olla karvakin, väri, ennenkuin sitä miksikään voi sanoa. Tämmöisen värin runolle antavat kielelliset kaunistus-keinot, s. o. kielen ääniä käytetään siinä niin, että niistä syntyy säännöllinen helinä eli soiminen, joka tuutuu kauniilta korvasta. Jos edellisen säkeen muutamme näin:

Ympäri meren yheksän,

niin on se tullut kielellisesti kaunistetuksi ja totisesti runolliseksi siten, että siinä kahden sanan alku-puustavit ovat yksi-ääniset eli ovat soinnussa keskenänsä.

§ 31. Tämmöiset ulkonaiset kielelliset kaunistus-keinot ovat välttämättömästi tarpeelliset runoudessa, ja kaikki kansat käyttävätkin niitä runossansa. Asian-yymmärtämätöin luulisi niitä hankaloiksi siteiksi runoelijalle. Jo runomitta on runoelijalle yksi side, joka pakoittaa hänen käyt-

tämään vaan vissin-laatuksia sanoja teoksessansa, ja hylki-mään toisia, jotka eivät sovi runo-mittaan. Kuin nyt muka vielä tämä toinen pakko, jolla tarkoitetaan runon ulko-puolista kaunistusta, pannaan hänen päällensä, niin eikö hänen työtänsä tehdä kovin vaikeaksi, eikö häntä sidota enemmän kuin hänen jo muutenkin vaikealle toimellensa on höydyllistä? Eipä niinkään. *Hegel* sanoo tästä asiasta aivan oikein*): "Oikea taide-niekka liikkuu ulkonaisessa aineessansa niinkuin oikeassa olossaan, joka ei suinkaan estä eikä paina häntä, mutta vastoin päin kannattaa ja kohottaa. Niin näemmekin runoelijoiden itse-tekemissänsä runo-mitois-sa ja runo-puvuissa liikkuvan vapaasti ja varmasti, ja ainoas-taan kääntäjästä tuntuvat runo-puvun siteet hankaloilta. Va-paasti runoellessa saattaa se runo-puvun pakko, jolla runo-elijan sanoja sovittaessansa täytyy käännellä, supistella eli levitellä lausettansa, hänelle *uusia* ajatuksia ja hoksaamia, jotka ilman tättä ulkonaisetta syyttä eivät olisi astuneetkaan hänen päähänsä. Runo-puku on siis enemmän eduksi kuin haitaksi runoelijalle; mutta ilman sittäkin kuuluu sanojen soiminen jo alkujansa runouden luontoon, ja se ei siinä saa jäädä niin satunnaiseksi kuin se tavallisessa puheessa on, vaan runoelijan täytyy se säännöllisesti järjestää, ja vaikka se runoudessa on vaan ulkonainen kaunistus-keino, niin on se itse asiaksi luettava yhtä hyvin kuin runon sisällitys eikä suinkaan runoelijalta laimin-lyötävä."

§ 32. Se äänellinen runo-puvun kaunistus, jota kaik-kein kielten runous käyttää, on *sointu*. Soinnuksi sano-taan sitä ominaisuutta runollisessa kielessä, että vississä määrässä ja säännöllisessä järjestyksessä sama ääni kuuluu useampia kertoja runoelman sanoissa, joka äänten yhtäläi-syys sekä on korvasta mieluinen että myös sitoo sen sana-piirin, jossa se kaikuu, yhdeksi kokonaiseksi. Sointu voipi tapahtua sanojen joko alussa, sisässä eli lopussa, ja on sitä myöten *alku-sointu* (alliteratoin), *sisä-sointu* (assonans) eli *loppu-sointu* (rim).

* Werke, Berlin 1838, 10:ten Bandes Dritte Abth., siv. 290.

§ 33. Alku-sointu on se äänellinen runo-puvun kaudistus, jota suomalainen runous, varsinkin siinä osassaan, josta tässä on kysymys, runossa, enimmin käyttää. Alku-sointu ei ole kuitenkaan yksien Suomalaisten omaisuus. Germanilaiset kansatkin käyttivät sitä ennen muinoin yleisesti runoudessaan, ja sitä luuloo että Suomalaiset sen ovat lainanneet näiltä iki-vanhoilta naapuriltansa ja sitten oman mielensä ja kieleensä mukaan muodostaneet, emme suinkaan sano liian rohkeaksi, muistellesamme, kuinka paljon Suomen kieli on heiltä saanut muuta ainetta, joka aikaa myöten on niin muuttunut kielemme omaksi omaisuudeksi, että ainoastaan tarkempi tutkinto voi sen vieraaksi erottaa. Mainitun luulon vahvikkeeksi voitaisiin vetää sekin seikka, että alku-sointua ei löydy muiden kuin länteisten Suomi-kansojen kielissä s. o. juuri niiden, jotka kauimmin ja lähimmin olivat Germanilaisten naapuriudessa. Vaan tätä luuloo ei meidän kuitenkaan ole pakko ruveta tässä puolustamaan. Samoin kuin loppu-sointua, joka tavataan niin monella eri kansalla (Arapialaisilla, Persialaisilla, kaikilla Europan kansoilla) ei aina voida sanoa tulleeeksi yhdeltä kansalta toiselle, vaan useampaan kieleen itsestensä syntyneeksi niin pian kuin kieli on joutunut vissille ehtimisen kannalle, samoin voimme alku-soinnustakin päättää, että se voipi olla meidän kielen oma synnyttämä, ja kuin tämä somistus on niin ihmeellisen mukava meidän kielelle, niin olisi se vähintäänkin kummaa, jos kielemme ei sitä olisi löytänyt.

§ 34. Vertaamisen vuoksi voimme kuitenkin vähän katsahtaa Germanin kielten alku-sointuun. Sen tiedetään löytyneen kaikilla niillä kansoilla tätä sukua, joiden vanhimmista ajoista on säilynyt jotakin runollista jäännöstä. Niin vanhoilla Saksalaisilla *), niin Anglo-Saksalaisilla **),

*) Siitä katso läpensä J. I. Schneider'in kirjaa: Systematische und geschichtliche Darstellung der deutschen Verskunst, Tübingen 1861.

***) Katso: Rask, Angelsaksisk Sprogläre, Stockholm 1817, siv. 108—113.

niin muinaisilla Skandinavilaisilla. Näiden viimeksi mainittujen kielestä on meillä varsinkin täydelliset tiedot siitä rikkaasta kirjallisuudesta, joka Islannissa on säilynyt jälkeen-tuleville. Islannin runollisessa kielessä on alku-sointu, Raskia myöten *), semmoinen että ”kahdessa runo-säkeessä on kolme sanaa, jotka alkavat samalla puustavilla, joista kolmesta sanasta kaksi pitää olla edellisessä säkeessä ja kolmas jälkimäisen säkeen alussa. Nämä yhtäläiset alku-puustavit kutsutaan *rimbokstäfver*, sointu-puustaviksi, kolmas eli viimeinen niistä, jolla on paikkansa toisen säkeen alussa, kutsutaan *hufvudstaf*, pää-puustaviksi, sillä sitä pidetään määrääväisenä, jonka jälkeen toiset, *bistafvar*, sivupuustavit, luontuvat. Kaikkein sointu-puustavien pitää olla korollisissa tavuissa, ja useampi sana kuin ne mainittua kolme ei saa alkaa sointu-puustavilla”. Tämä on islantilaisen ja yli-päätään kaiken germanilaisen alku-soinnun luonto, lyhykäisesti mainittuna, sillä se oli vähillä eroituksilla yhden-lainen kaikilla germanilaisilla kansoilla, ehkä kuka-ties ei missään kielessä niin selvä ja säännöllinen kuin mainitussa Islannin eli muinais-skandinavilaisessa kielessä. Kuinka kotoinen ja luonnollinen alku-sointu oli germanilaisille kielille, näkyy monista niihin säilyneistä puheen-parsista, jotka ovat alku-soinnulliset. Semmoisia ovat Saksan kielessä esim. lauseet: Haus und Hof, Lust und Liebe, mit Worten und Werken, Land und Leute, bei Nacht und Nebel, Schutz und Schirm, Wind und Wetter, mit Herz und Hand, mit Stumpf und Stiel, mit Mann und Maus, über dick und dünn, bloss und bar, frank und frei, frisch und froh, gäng und gäbe, singen und sagen, hegen und halten, wenden und warnen, j. n. e.; Ruotsin kielessä ovat tällomaisia: bot och bättring, till lust och leda, med buller och bång, öfver stockar och stenar, barn och blomma, mat och messa, med vett och vilja, till säng och säte, lös och ledig j. n. e., ja ett’ei tämä kieli

*) *Rask*, Anvisning till Isländskan eller Nordiska Fornspråket, Sthm 1818, siv. 250 ja ss.

vieläkään ole kadottanut taipuvaisuuttansa synnyttämään tällaisia lauseita näkyy ranskalaisesta sanasta nyky-ajan synnyttämässä sanan-parressa: rim och reson.

§ 35. Kumminkin katosi alku-sointu aikaiseen germanilaisten kansojen runoudesta, ja sen siaan tuli runopuvun kaunistukseksi loppu-sointu, joka niissä nyt on vallan päällä. Ainoastaan harvat nykyisemmät runoelijat ovat näissä kielissä alku-soinnusta tapailleet kaunistusta runoteoksillensa. Niin esim. Bürger seuraavissa, usein mainituissa värsyissä:

Wonne weht von Thal und Hügel,
 Weht von Flur und Wiesenplan,
 Weht vom glatten Wasserspiegel,
 Wonne weht mit weichem Flügel
 Des Piloten Wange an.

Samoin Göthe näissä ihanoissa säkeissä, joissa myös on hyvä sisä-sointu:

Nur wer die Sehnsucht kennt,
 Weiss was ich leide,
 Allein und abgetrennt
 Von jeder Freude j. n. e.

Vaan se seikka yksinänsä, että näissä värsyissä on loppu-sointukin, osoittaa kyllä selvästi, että runoelijat niitä tehdessänsä eivät pitäneet alku-sointua muuna kuin leikin asiana eivätkä siitä uskaltaneet odottaa värsyillensä täyttä kaunistusta. Samoin on Ruotsinkin kielessä niiden kokeiden laita, joita nykyisemmät runoelijat ovat alku-soinnussa tehneet. Näistä on Tegnér'in *Rings Drapa* ("Sitter i högen högättad höfding" j. n. e.) onnistunein niin hyvin runoelijan suuren taidon vuoksi kuin myös siitä syystä, että tämän laulun aine ja rakennus ovat kokonansa vanhan-tapaiset ja se niin muodoin hyvästi suvaitsee vanhan-aikuisen puku-kaunistuksenkin. Meidän Sakari Topelius on toinen ruotsalainen runoelija, joka on useammin käyttänyt alku-sointua, enimmin kuitenkin onnettomasti. Semmoiset alku-soinnut kuin värsyissä:

Emmas blida blåa blickar.

Hvilka visor hvisslar vinden.

Båten bar en brud på brådjup,

Bruden bar ett brustet hjerta,

ovat kokonansa hyljättävät, sillä ne enemmän loukkaavat kuin sivelevät korvaa. Silmää vastoin sitä vastaan on alku-sointu osiksi värsyissä:

Båten bar bedragen yngling.

Henne bad bedröfvad brudgum,

koska korva ei saata kuulla korottomassa tavussa *be* löytävätä sointua (katso § 34, mitä Rask sanoo sointu-puustavista), eivätkä myöskään sanat *bad* ja *brudgum* ole hyvästi soinnulliset, sillä *b* on kokonansa toinen ääni, toinen *br*. Saman-lainen vika on silmälle tehdyssä säkeessä:

Klarare än stjernor strålat,

sillä nykyistä ulos-puhuntaa myöten eivät sanat *stjernor* ja *strålat* ole ensinkään soinnulliset. Parempi on alku-sointu seuraavissa:

Ljufva jungfrurs ljusa blickar.

Skumma skogar sakta susa.

Edellisessä säkeessä on kuitenkin vähän liiaksi sointua, ja jälkimäisessä on sointu kaksinainen, jonka-laista yltä-kyläisyyttä runo vaan vississä tapauksissa suvaitsee (katso § 39). Taiallisesti viehättävä sitä vastaan on alku-sointu värsyissä:

Sörjande och sakta susar

Sången öfver sund och sjöar,

jotka vetävät vertoja kauniimmille suomalaisille värsyille.

Erittäin kaunis on sekä alku- että sisä-sointu värsyissä:

Fördom var det annorlunda,

Då jag bars som barn på armen,

kuin myös värsyissä:

Andar gå i aftonsvalkan,

Suckar genom löfven susa.

Olkoon näistä esi-merkistä jo kyllä näytteeksi, että alku-sointua nyt enää ei kelpaa viljellä germanilaisissa kielissä eli että se vähintänsä harvoin onnistuu niissä edes

niinkään hyvin, ett'ei lukiessa leikkaa kuulijan korvaa ja tunnetta.

§ 36. Suomen-kielisissä runous-teoksissa sitä vastaan on se paikoillansa ja runossa välttämättömästi tarpeellinen. Tämä runo-puvun kaunistus on Suomen runossa, lyhykäisesti sanoen, semmoinen, että yhdessä runo-säkeessä pitää olla vähintänsä kaksi sanaa, jotka alkavat samalla puustavilla, kerakkeella eli ääntiöllä, jotka myötäiset puustavit saavat seisoa runo-jalan joko nousussa eli laskussa. Esimerkkiä:

Lohi on tuotu laulajaksi.

Nuo onpi soan savuja.

Saarelle selälliselle.

Øsmotar oluen seppä.

Ainakin ajattelevi.

§ 37. Tämmöisiä alku-myötäisiksi sanottavia säkeitä tavataan kuitenkin sangen vähä hyvissä runoissa, sen tähden että sointu niissä on hyvin heikko, varsinkin kerakkeella alkavissa. Alku-myötäisyys, joka Germanilaisten runoudessa oli täydellinen runo-puvun kaunistus, ei siis täytä Suomen kielen kauneuden-vaatimuksia. Suomalainen runo vaatii että kerakkeellisissa sointu-sanoissa sekä kerake että sitä seuraava ääntiö ovat yhdet. Tämä on täydellinen alku-sointu, ja semmoisella alku-soinnulla tehtyjä säkeitä on vanhoissa runoissamme verrattomasti enemmän kuin alku-myötäisiä. Eroituksen alku-myötäisten ja alku-soinnullisten säkeiden välillä näemme selvästi seuraavasta esimerkistä. Säkeet:

Minä jauhan Jussilleni,

Wäännän viiru-naamalleni

ovat alku-myötäiset ja muutenkin laittamattomat, mutta eivät-pähän ne liki-maillenkaan kaju niin hyvältä korvasta kuin:

Minä jauhan Jaakolleni,

Wäännän väärä-säärelleni.

Näiden jälkimäisten säkeitten etuisuus on siinä, että niissä sekä kerake että ääntiö ovat yhdet (jau: Jaa, vää: vää), ne siis ovat alku-soinnulliset, jota vastaan edellisissä ke-

rakkeet yksinänsä (j: J, v: v) tekevät vaan alku-myötäisyyden. Kuinka arka kieli on alku-soinnussa ja kuinka meidän runotar sitä rakastaa ja kokee sen joka paikkaan saada, missä sitä ei löydy, nähdään paraiten seuraavasta merkillisestä tapauksesta. Mukaan säkeen

Voi mua, **poloinen poika**
eivät hyvät nais-laulajat koskaan laula

Voi mua, **poloinen piika**,
mutta laulavat alku-soinnullisesti

Voi mua, **piloinen piika**
vaikka sana *piloinen* ei ole niin sopiva merkityksensä vuoksi kuin *poloinen*. Samoin on säkeessä

Pah' on mieleni **paloisen**
sana *poloinen*, ainoastaan alku-soinnun tähden, muutettu *paloiseksi*, vaikka tällä tuskin lienee mitään merkitystä.

§ 38. Sointu-sanojen määrästä kussakin säkeessä sa-noimme edellä (§ 36) semmoisia pitävän olla vähintään kaksi. Tämä on niiden tavallinen, säännöllinen määrä, ja enimpäin runo-säkeiden alku-sointu on kaksi-sanainen. Mutta on kolmi-sanaisiakin sointuja paljo runoissamme, kuin esim.

1. **Suvun suuren surmasivat.**
Rievut viskoi virran vieä.
Juoksi suuret suot sutena.
Kaloin siinä Kauko kasvoi.

2. **Emon ehtoisen eloilla.**
Ennen kun emosi etsin.
Ukko uunilta urahti.
Ilmarin iki iloiksi.

Nämä eivät minusta ole kumminkaan niin somat kuin kaksi-soinnulliset säkeet, siitä syystä että niissä on kaunistusta liakssi. Mutta konansa hyljeksittävät ovat neli-soinnulliset säkeet, niinkuin

Miekka mietti miehen mielen,
joiden lukeminen eli laulaminen sulon siaan käypi vaivaksi. Niitä tavataan hyvissä runoissa aivan vähä.

§ 39. Sitä vastaan on kahtalainen sointu yhdessä säkeessä useasti suuresta vaikutuksesta, missä vilkkautta

tahdotaan kuvata eli mitä kuta erin-omaisella voimalla lausua, eli missä säe on kaksi-osainen, jotka seikat usein pyytävät seurata toinen toistansa. Tällöin on säe aina nelisanainen, ja ne kaksi sointua syntyvät joko vierekkäin, niinkuin säkeissä:

Varis vaakkui, korppi koikkui.

Somer soitti, hiekka helkki.

Norot nousi, vaarat vaipui.

Mutkan muistan, keinon keksin.

Lepy lehto, kostu korpi.

Metsä mieltyi, korpi kostui.

Päivä päätyi, kuu katosi.

Millä nyt maksan naisen naurun,

Naisen naurun, piian pilkan,

eli sisäkkäin, niinkuin säkeissä:

Neiet sousti, sormet notkui.

Nuoret soitti, sormet notkui.

Kun ma tanssin, taivas kiehui.

Kun ma seisoin, seinät kuulti.

§ 40. Kaksi-osaisissa säkeissä yhdistää osat, alkusoinnun rinnalla, toisinaan loppu-sointukin, niinkuin säkeessä

Sorsat soille, telkät teille.

Jolloin-kulloin on kaksi-osaisten säkeiden osilla yhteinen sointu, niinkuin seuraavissa:

Vanhat väänti, pää vapisi.

Virkku juoksi, matka joutui.

Suopa Luoja, luo Jumala.

Tuli kokko, niin kohotti,

Tuli haukka, niin hajotti,

Siipi-lintu, niin sirotti.

Toisinaan taas on vaan toinen osa soinnullinen, niinkuin säkeissä:

Sanan virkkoi, noin nimesi.

Tie vierä, reki rasasi.

§ 41. Ääntiöllisiä alku-sointuja on runoissa yksi verta kuin kielessä on ääntiöllä alkavia sanoja kerakkeellisiin ver-raten, s. o. noin kymmenes osa. Ääntiöllinenkin alku-sointu on täydellisin siinä, missä saman-laatuinen puustain alkaa kaksi sanaa eli useamman. Mutta sointu-puustainten yhtä-läisyydestä ei ääntiöllisissä soinnuissa pidetä niin tarkkaa vaaria kuin kerakkeellisissa, arvaten siitä syystä, että ään-tiöt yleensä ovat keskenänsä lähemmin heimoa kuin kerak-keet keskenänsä. Ainoastansa ääntiöt *u*, *a*, *i*, jotka tässä järjestyksessä nousevat syvästä korkeuteen, karttavat toi-siansa, niin että ne hyvin harvoin tavataan yhdessä sä-keessä toinen toisensa kanssa soinnussa, niinkuin esim. seuraavissa:

u ja *a*: Ulapalle aukealle.

Urohot ase kätehen.

Untamo ajattelevi.

Arvasi uron pakinan.

u ja *i*: Ukko ilmoinen jumala.

i ja *a*: Ikävystyi aikojansa.

Sepän akka irvi-hammas.

Alta ahjon Ilmarisen.

Näiden kolmen alkunaisen ääntiön välille asettuvat muut ääntiöt noin kuin tämä kolmi-soppi osoittaa:

a

ä

e

ö

o

i

y

u

Ääntiöllinen sointu runossa mukaupi melkein aina tässä osoitettua yksinäisten ääntiöiden heimolaisuutta myöten, niin että kuta likempänä kaksi ääntiötä tässä ovat toisiansa, sitä useammin tavataan ne soinnussa keskenänsä; esim.

a ja *o*: Otsoseni, ainoseni.

Orjan lehmien ajohon.

Olipa aikoa vähäisen.

o ja u: Omenalle uuet piimät.

Kulle työlle uusi orja.

Viel' on Unto oikeana.

a, o ja u: Ajamoa uuen orjan.

a, ä ja i: Astui immet pilven äärtä.

a ja e: Ainapa hyvät emännät.

Emännät alin-omaiset.

Arvoa emon syäntä.

Akatp' on epäelköhöt.

ä ja e: Etkä äiältä äkäinen.

Epeä äpärettäsi.

e ja i: On sulla iso elossa.

Tuopa ilkoinen emäntä.

Seppo Ilmarin emäntä.

Eläjiä ilman alla.

Isän saamoa eloa.

Niit' ennen isoni lauloi.

Ilmattaresta emosta.

Impenä eläessänsä.

i ja y: Yöllä syntyi Ilmarinen.

Puuttui yöksi itkemähän.

Yheksän yrön ikeä.

Tuonne ilmoille ylene.

y ja u: Oi ukko yli-jumala.

Tuo ukko ylinen luoja.

Ylene uneksimasta.

y ja ö: Öillä yksin kulkemahan.

Välinen ääntiö *e* on myös toisinaan soinnussa toisten välisten *o:n* ja *y:n* kanssa. Esi-merkkiä:

e ja o: Ellös olko milläskänä.

Ouostui elämätänsä.

Miten olla, kuin elä.

Otti konttihin evästä.

Orjasta epä-päöstä.

e ja y: Ylenet ylen ehoksi.

§ 42. Sointu-puustainten siasta sanoimme edellä (§ 36), että ne saavat seisoa runo-jalan joko nousussa eli laskussa. Niiden nousussa seisominen näyttäisi tosin luonnollisemmalta, koska sointu-äännet nousussa voivat tulla paremmin kuulumaan kuin laskussa. Vaan kuin täten runoudelle tulisi suuri hankaluus siitä, että iso osa kielen sanoja jäisi runossa käyttämättömäksi, niin ei kieli ole voinut tehdä soinnun olemista vaan nousussa säännöksi, olletikin koska sointua seuraava pää-korko kumminkin laskussakin pitää soinnun siksi yllä, että se tulee kuulumaan. Ja näin on tapahtunut, että hyvin puolet runo-säkeitä ovat semmoisia, joissa puoli sointua eli enemmänkin löytyy laskuissa. Esimerkkiä:

Yksi sointu laskussa:

Saa'ani sanelemahan.

Painuvi pakolliseksi.

Aivoni ajattelevi.

Äieä älykkähämpi.

Kaksi sointua laskussa:

Tempasi tasa-terällä.

Ilmarin iki-iloiksi.

Kaikki soinnut laskussa:

Jo suka verin valuvi.

Ei sula syän suruinen.

§ 43. Sointu-sanat vaatii runo seisomaan vierekkäin eli niin likekkäin kuin mahdollista on. Tätä varten tapahtuu toisinaan se, mitä suomalaisessa runo-opissa kutsutaan *taka-heitoksi*. Jos nim. liitto-sanassa jompi-kumpi sen osista on soinnussa toisen sanan kanssa säkeessä sillä tavalla että ne soinnulliset sanat eivät ole vierekkäin, irtautetaan soinnullinen osa liitoksestansa ja asetetaan sointu-toverinsa viereen. Niin esim. olisi säe: *kulta-ukset kuumottivat* aivan hyvä ja säännöllinen, mutta sointu-sanat: *kulta* ja *kuumottivat* eivät seiso vierekkäin; sentähden eroitetaan sana *kulta* liitoksestansa, heitetään taakse sanan *ukset*, ja näin syntyy runon säe: *ukset kulta kuumottivat*, jonka-laista va-

pautta tavallinen puhe-kieli ei suinkaan vaatisi eikä suvaitseisikaan. Samoin säkeissä:

Päätä kassa katsomahan.

Kannen kirjo kimmahutti.

Koivu selki sortukahan.

Miehen aimo astelevan.

Laski pään on päältä olka.

Toisinaan tehdään taka-heitto ei soinnun, vaan runomitan säännöllisyyden tähden, niinkuin esim. jälkimäisessä säkeistä:

Otti vastaan varjoksensa,

Lehen lempi suojaksensa,

jossa soinnut olisivat vierekkäin, jos sanat olisivat luonnollisessakin järjestyksessään: *lempi-lehen suojaksensa*, mutta jossa tämä luonnollinen järjestys tekisi säkeen toisen jalan (*"lehen"*) säännöttömäksi. Tämä runomitan haitta autetaan siis taka-heitolla. Säkeessä: *kulmat kulta, pää hopea*, joka on ymmärrettävä: *kulta-kulmat, hopea-pää*, tapahtuu taka-heitto myös runomitan tähden säkeen jälkimäisessä osassa ja sen mukaan, yhtäläisyyden vuoksi, edellisessäkin, jossa sitä muuten ei tarvittaisi. Samoin runomitan vuoksi joutuu säkeessä: *ero-juotuna oluet* osat liitto-sanassa *eroluet* toisistansa erilleen. Jolloin-kulloin tapahtuu, että lause taka-heiton kautta saa milt'ei aivan toisen ymmärryksen, toista tarkoitetaan, niinkuin Kal. 28: 201—202:

Usein kataja kangas

Seipähiksi karsitahan,

jossa runotar ei suinkaan tahdo sanoa, että *kataja-kangas*, mutta että *kangas-kataja* karsitaan usein seipäiksi, niinkuin paikan yhteys edellä-juoksevien säkeitten kanssa selvästi osoittaa. Runomitan vuoksi tapahtuu taka-heitto jonkun kerran semmoistenkin sanojen järjestyksessä, jotka eivät liitoin kuulu toinen toiseensa, vaan joiden puhe-kieltä myöten kumminkin pitäisi seisoa vierekkäin, niinkuin säkeissä:

Kylän haukkuisi harakat.

Teräksinen temmo seiväs,

joissa runo-mitta käskee poikkeamaan sanojen luonnollisesta järjestyksestä: *kylän harakat haukkuisi, temmo teräksinen seiväs*. — Vastoin-luontoinen ja sointu-rikkoinen on takeitto jälkimäisessä säkeistä (Kal. 30: 8):

Siinä itki puinen pursi,
Hanka rauta haikeroitsi,

jossa sekä puhe-kieli että myös sointukin vaatisi: *rauta-hanka haikeroitsi*. Tahi on kirjoittajien erhetyksestä sanojen järjestys loukkautunut, kuin olisi pitänyt olla: *haikeroitsi rauta-hanka*, joka mitallisessa katsannossa ei kumminkaan ole ylen kiitettävä.

§ 44. Liitto-sanoissa on se yhden-tekevä, kumpikosen osista on soinnullinen. Milloin on niistä edellinen soinnussa, niinkuin säkeissä:

Hätä-päivät häätämähän.

Remu-pilven reunahinen.

Etemmä elo-siasi.

Sala-merkki saatuasi.

Seinä-hirret sienettyvät.

Notkoille noro-perille.

Haukata halun-alaisen.

Milloin on taas jälkimäinen soinnullinen; esi-merkkiä:

Umpi-lampi lapsinesi.

Sini-lakki lainehista.

Puhas-muotoinen muasta.

Muta-linnan liepehillä.

Vesi-harjun hartehille.

Iki-mennehen majoilta.

Toisinaan ovat liitto-sanat osat keskenänsä soinnussa ja tekevät siten koko säkeen soinnun, niinkuin:

Miekalla tuli-terällä.

Ahavan reki-ratoa.

Jolloin-kulloin ovat ne soinnussa sekä keskenänsä että vielä toisen sanan kanssa, niinkuin:

Hieno-helma hettehestä.

§ 45. Sointu näyttää toisinaan, vastoin sääntöä, muutoin soinnuttomissa säkeissä olevan sanan sisässä, esim. säkeissä:

Uho-tellen tappelusta.

Katsah-taen taivahalle.

Aja-maksi miehen nuoren.

Aivan soinnuttomia säkeitä on hyvissä runoissa sangen vähä, nekin useimmin runon eli runo-osan alussa ja ilman kerrotta, joka osoittaa, että semmoiset säkeet eivät oikeastaan kuulu runoon, mutta ovat paikallansa vaan ikäskuin siteinä. Semmoisia säkeitä ovat esim.

Nousi siitä Wäinämöinen.

Tuo oli kaunis Pohjan neiti.

Kului aikoa vähäisen.

Siitä Ahti Lemminkäinen.

Niin päivänä muutamana.

§ 46. Edellisessä olemme kokeneet selittää alku-soinnun pää-omaisuudet. Siitä näkyy selvästi, kuinka monenkaltainen, kielen-mukainen ja äänellisesti ihana tämä runon kaunistus on, ja kuinka siitä jo yksinänsä olisi kyllä aihetta, vetää runomme maa-ilman kielellisesti täydellisimpien runoutten kanssa ulkonaisesta kauneudesta kilpaelemaan. Mutta runolla on kumminkin vielä toinenkin puku-kaunistus, jota emme voi jättää mainitsematta, nim. *loppu-sointu*. Loppu-soinnussa sanotaan ne sanat olevan, joissa, vaikka alku on eri-lainen, loppu-puoli eli enin osa on yhden-äänellinen, esim. sanat: *puu : muu, mieli : kieli*. Tämöisiä loppu-sointuja tavataan vanhoissa runoissamme aika tiheässä, tavallisesti yhdessä alku-soinnun kanssa, ja muuten monen-laisissa muutoissa keskenänsä, niinkuin seuraavat esi-merkit osoittavat.

Yksi-säkeisiä sointuja ovat:

Missä *mettä*, kussa *vettä*.

Toisen *tuoma*, toisen *luoma*.

Miehen *mieltä*, kiurun *kieltä*.

Tuota *käänti*, tuota *väänti*.

Pestyin ohrin, lestyin leivin (Kal.).

Lestyin leivin, pestyin pöyvin (Kant.).

Syönyt uuhta, syönyt vuohta.

Kesosenko, kaksosenko.

Poiuttansa, pienuttansa.

Tuosta tyytyi, tuosta täytyi.

Kaksi-säkeisiä sointuja on enimmin. Seuraavat ovat näitä:

Sule Hiisi haukun suuta,

Lempo koiran leuka-iuuta. —

Itseäsi suolle viety,

Eikä puulla päähän lyöty. —

Tuoss' on lehto, jossa liikuin,

Kivet tuossa, joilla kiikuin. —

Pohjan poikien luvussa,

Koko suuressa suvussa. —

Sulhon kaunon ja sorian,

Musta-kulmaisen, korian. —

Niin on meitä piikasia,

Kuin meressä siikasia. —

Anna tulta armaiseni,

Valkeata marjaseni. —

Äreällä äänellensä,

Käreällä kulkullansa. —

Oisko tuuli mielellisnä,

Ahavainen kielellisnä. —

Sekä korsi korteuisi,

Että varsi varteuisi. —

Lempo tuota raatakohon,

Hiisi hirret kaatakohon. —

Minun kaski kaatakseni,

Hyvä huuhta raatakseni. —

Ei kun taaton tanterella,

Oman maamon manterella. —

Sano aina annettavan,

Kapustalla kannettvan. —

Siirten, saarten seinä-viertä,

Kiirten, kaarten kartanolle.

Toisinaan on kaksi-säkeinen sointu-yhteys kolmi-sointuinen, siten että jompi kumpi, joko edellinen eli jälkimäinen, säe on kaksi-osainen ja molemmat osat loppu-sointuiset. Esi-merkkiä:

1.

Suo *sorahti*, maa *järähti*,
Kangas vastahan *kajahti*. —
Syömätöintä, *lyömätöintä*,
Miekan miehen *käymätöintä*. —
Siian *suolta*, hauin *vuolta*,
Ahvenen *alaista puolta*.

2.

Saipuata *säihkyväistä*,
Säihkyväistä, *suihkuvaista*. —
Nepä tuossa *soutelevat*,
Soutelevat, *joutelevat*. —
Niin minä hänessä *riipun*,
Sekä *riipun* jotta *kiikun*.

Jolloin-kulloin on kaksi-säkeinen sointu-yhteys nelisointuinen siten, että edellisen säkeen kaksi sanaa ovat soinnussa jälkimäisen säkeen kahden sanan kanssa, niinkuin seuraavissa:

Käpeillä kämmenillä,
Kyperillä kymmenillä. —
Heiluvihin hettehisin,
Läilyvihin lähtehisin. —
Pikkuisissa pottiloissa,
Kaunoisissa kattiloissa. —
Ylähäiset maat aleni,
Alahaiset maat yleni.

Tämmöisissä nelisointuisissa säkeissä ovat soinnut toisinaan ristikkäin, niinkuin:

Soitti *miehet naisekkahat*,
Sekä *naiset miehekkähät*. —
Suolimasta siian suolta,
Hauin *vuolta vuolimasta*.

Sointu-sanat ovat usein luonnon-äänisiä, niinkuin seuraavista esi-merkistä nähdään:

Ukko uunilta *urahti*,
 Parta lauloi, pää *järähti*. —
 Tuon tuhannen *tullukkoa*,
 Pahan hengen *pallukkoa*. —
 Noita kehnon *kellukoita*,
 Paholaisen *pallukoita*. —
 Kattilat *kamuamahan*,
 Riehtilät *remuamahan*. —
 Sorkka suohon *sorkahtaisi*,
 Hettehesen *herkähtäisi*. —
 Purren juosta *jolkutella*,
 Veet väljät *välkytellä*. —
 Uipi haudit *hangotellen*,
 Veen koirat *vengotellen*. —
 Jolla selät *seuruelet*,
 Meren pohjat *meuruelet*. —
 Siian suolen *soukerosta*,
 Kolmannesta *koukerosta*.

Sattuu sekin, että runo joko leikin vuoksi eli jotakuta erin-omaista osoittaaksensa tekasee uuden luonnon-äänisen sanan, joka samalla myös on jotenkin soinnullinen toveriensa kanssa. Esi-merkkiä.

Uiskenteli, *kuiskenteli*. —
 Viitiseikse, vaatiseikse. —
 Liukui linnat, liukui lannat. —
 Ihveniä, ahvenia,
 Tuimienia, taimenia. —
 Tuhma poika tuiretuinen,
 Lapsi kehno *keiretyinen*. —
 Sep' on meiän Marjatalla,
 Sepä *Kurjetta* rukalla. —
 Enkä lähe Inkerelle,
 Penkerelle, *pänkerelle*. —
 Ikenet oli *irvellänsä*,

Silmät kiljan *kaljallansa*. —
 Kutkuttele kullaltasi,
Katkuttele kaunoltasi. —
 Metsän Hien hinkalosta,
 Viien vuoren *vinkalosta*. —

Kolmi- ja useampi-säkeisiä sointuja on harvassa. Seuraavat niitä tavataan Kantelettaresta:

Onko huttu *keitettynä*,
 Puohtimella *peitettyä*,
 Voita päälle *heitettynä*. —
 Väätty pihlaja pivossa,
 Käätty karttu kainalossa,
 Seiväs säätty olka-päällä.

Seuraava neli-sanainen sointu, jossa sointu-sanat kumminkin ovat vaan luonnon-äänisiä, on sitä vastaan Kalevalasta:

Rahe rautainen *ramasi*,
 Jalas koivuinen *kolasi*,
 Kapla patvinen *pasasi*,
 Vemmel tuominen *tutasi*,

joka kuitenkin kuuluu ikävältä, olletikin kuin ei säkeiden runo-mitassakaan ole mitään vaihetusta, joka voisi lieventää sointujen yksi-jonoisuuden.

IV. Runon kerto.

§ 47. Tähän asti olemme katselleet ja tutkineet yksinäistä säettä, nähneet sen syntyvän runo-mitan jaloista ja kaunistauvan soinnun kielellisillä puku-kaunistuksilla. Nyt tulee eteemme kysymys: eikö yksinäisiä säkeitä mikään yhdistä luonnolliseksi kokonaisuudeksi, samoin kuin säkeen näimme jalat yhdistävän ja samoin kuin nykyisessä europalaisessa runoudossa *) värsy liittää yksinäiset säkeet yhteen? Tähän vastaamme: yhdistää kyllä; *kerto* (parallelism) on suomalaisessa runossa se keino, jolla yksinäiset säkeet rakentuvat isommaksi kokonaisuudeksi, nim säe- eli *kerto-pariksi*. Runotar vaatii, että *kukin säe olkoon mahdollisuutta myöten täysi ajatus, täysi lause eli isompi lauseen osa, ja että tämä ajatus seuraavassa säkeessä toisilla sanoilla sanotaan uudestaan*. Tämä on kerto alkujaudessaan puhtaudessaan; jätkeä saamme pian nähdä runon sitä käyttävän moninaisiin muihinkin tarpeihin, ei ainoasti kertoakseen edellä-käyvän säkeen ajatusta. Kerrossa on näin muodoin kaksi osaa, joita runo-jalkaan verraten hyvin voim-

*) Tähän asti on sana *runous* meiltä unohtunut selittämättä. Sitä käytämme siassa sanan *runollisuus*, jota muutamat samaa asiata merkitäseen ovat käyttäneet, vaan joka meistä on yhtä väärin sepitty kuin sana *kirjallisuus*, vaikka tämä jälkimäinen pitkällisen käyttämisen kautta jo on niin juurtunut kieleen että turha olisi sitä ruveta siitä poistamaan. Sana *runous* on johdettu yhden kuin kielen itsensä tekemä sana *talous*, merkiten samoin kuin tämä sen asian kokonaisuutta, jonka varsi-sana ("runo") nimittää. Se näyttää siis hyvin sopivan vastaamaan Ruotsin kielen sanaa *poesi*, jota vastaan *runollinen* olisi *poetisk* ja *runollisuus* = *poetiskhet*.

me sen nimityksillä kutsua *nousuksi* ja *laskuksi*, ollen nousu- säe se, joka sanottavan ajatuksen ensin lausuu, lasku- säe se, joka sen sitten uusilla sanoilla kertoo. Täten syntyy sointu. Vast' ikään mieleni kautta käynyt ajatus astuu siihen uudestaan ja minä lausun sen uudelleen ulos, toisilla sanoilla vaan, ja tämä ikäskuin ajatuksen kaiku tuntuu minusta hyvältä, hivelee mieltäni, samalla tavalla kuin äänten kaiku niin alku- kuin loppu-soinnussakin. Kerto on siis ajatuksellinen sointu, ja sitä onkin todella kutsuttu *ajatussoinnuksi* ("tanke-rim"). Sangen merkillistä on, että paitse suomalaisessa kerto tavataan heprealaisessakin runoudessa, ja onkin sen ainoa taiteellinen kaunistus, sillä minkään runo-mitan lakia eivät sanat siinä noudata *). Tämä osoittaa yhdeltä puolen, että kerto mahtaa olla syntynyt Suomalaisen itä-maallisia koto-muistoja aaveksivassa mielessä eikä ulkoa myöhemmiltä naapurilta saatu, niinkuin soinnusta voipi luulla, ja toiselta puolen, kuinka suuri kerron vaikutus runoudessa on, koska se yksinensä voi olla kaiken sen taiteellisen somistukseen täyttäjänä, ilman jotta ei mikään runous voi tulla toimeen. Heprealaisen kerron näytteeksi panemme tähän Taavetin 114:n virren suomalaisesta pipliä-käännöksestä, sillä muistutuksella, että kerrollisia paikkoja löytyy läpensä kaikissa ennustajissa ja psalmistossa kuin myös useassa muussa kohdassa vanhaa testamenttiä. Mainittu psalmi kuuluu.

1. Kuin Israel Egyptistä läksi, Jakobin huone muukalaisesta kansasta;
2. Niin Juda tuli hänen pyhäksensä, Israel hänen vallaksensa.
3. Sen meri näki ja pakeni, Jordani palasi takaperin.

*) Katso heprealaisen runouden kerrosta: *Ewald*, Die Dichter des alten Bundes, 1:r Theil, joka ensimmäinen osa myös on erinäisenä kirjana nimellä: Allgemeines über die hebräische Poesie und über das Psalmenbuch, Göttingen 1839, siv. 57—92. *Herder*, on myös asiasta lausunut kirjassansa: Vom Geist der ebräischen Poesie, mutta tavallisella laveasanaisella ja päällisin-puolisella tavallansa.

4. Vuoret hyppäsit niinkuin oinaat, ja kukkulat niinkuin nuoret lampaat.

5. Mikä sinun oli meri, ettäs pakenit? ja sinun Jordani, ettäs palasit takaperin?

6. Te vuoret, että te hyppäsitte niinkuin oinaat? te kukkulat niinkuin nuoret lampaat?

7. Herran edessä vapisi maa, Jakobin Jumalan edessä.

8. Joka kalliot muuttaa vesi-lammeksi, ja kiven vesilähteeksi.

§ 48. Suomalaisessakin runossa on, niinkuin tässä psalmin-veisaajan teoksessa, kerto vaikuttavin ja täydellisin siinä, missä lasku-säe tarkoin noudattaa nousu-säkeen ei ainoasti ajatusta, vaan myös kieli-opillisia muotoja. Ottakamme esi-merkiksi kerto-pari:

Tuotihin simoa tuoppi,

Mettä kannu kannettihin.

Tässä kerto-parissa vastaavat nousun ja laskun sanat sekä merkityksissensä että kieli-opillisessa asussaan tarkoin toinen toisiansa, näin: *tuotihin* = *kannettihin*, *simoa* = *mettä*, *tuoppi* = *kannu*, ja kerto siinä on kaikin puolin täydellinen. Samanlainen täydellisyys tavataan seuraavissa kerto-parissa:

Antoi morsian apua,

Neito työnti neuvokkia. —

Ajoi purtensa punaisen,

Laski haahen haljakkaisen. —

Lähteäksensä käkesi,

Tullaksensa toivotteli. —

Mikä lienet lintujasi,

Ku ollet otuksiasi.

Melkein yhtä täydelliset kuin edelliset ovat semmoiset kerrot kuin seuraavat:

Ikävä imehnon olla,

Kamala kalojen uia. —

Sitä itken, äiti rukka,

Sitä, maamoni, valitan. —

Mieli ei tervoa parempi,

Syän ei syttä valkeampi. —
 Ikävystyi aikojansa,
 Ouostui elämätänsä. —
 Tuuli neittä tuutteli,
 Aalto impeä ajeli. —
 Kyynärän ikä kuluvi,
 Vaaksan varsi vanhenevi.

Runon tuntija pian havaitsee, ett'ei kerto näissä säe-parissa ole niin täydellinen kuin edellisissä, vaikka eroitusta ei ole paljo. Niin esim. olisi ensimmäinen kerto-pari aivan täydellinen, ell'eivät toinen toistansa vastaavat sanat *imehnon* ja *kalojen* olisi ensinkin kovan eri-merkitykselliset ja toiseksi eri lukua kieli-opissa. Vertaamalla kussakin kerrossa nousu- ja lasku-säkeitten vastaavaisia sanoja toinen toisiinsa voipi lukija itse etsiä sen, mitä niissä kerron vaillinaisuutena pidämme. Ne ovat kumminkin kaikki senkin puolesta täydellisiä säkeitä, että kumpainenkin, niin hyvin nousu kuin lasku-säekin, on ominainen lauseensa, ulospuhuu täydellisen ajatuksen.

§ 49. Niinkuin sanoimme on kerto- eli lasku-säe kieliopillisessa asussansakin aivan nousu-säkeen mukainen, täydellinen ollakseen. Tästä laista tekee runo kumminkin monta poikkeusta. Niin näimme vast' ikään ensimmäisessä esi-merkissä poikkeuksen luvussa. Saman-laisia luku-poikkeuksia osoittavat myös seuraavat esi-merkit:

Kauas kuuluvi sanoma,
 Ulos viestit vierähtävät. —
 Siiall' on sileät pellot,
 Lohella laki tasainen. —
 Vesat lauloi vempelen,
 Paju-pehkon länkilöihin. —
 Onpa syytä itkijällä,
 Vaivoja vetistäjällä.

Edellensä tavataan lasku-säkeessä eri-laisuutta tekosanan sekä käytelmä-tavassa että ajassa nousu-säettä vastaan. Esi-merkkiä.

a) *tavassa:*

Siinä kukkuos käkönen,
Helkyttele hieta-rinta. —
 Teräksestä tehkös suitset,
 Päitset rauasta *rakenna*.

b) *ajassa:*

Sanovi sanalla tuolla,
Lausui tuolla lausehella. —
 Sanovi emo tytölle,
Lausui vanhin lapsellensa. —
 Iso istui ikkunalla,
 Kirves-vartta *kirjoavi*. —
 Jop' on astuiksen alemma,
Laskeusi lainehille.

Eri-laisuutta tavataan myös siinä, että omistus-päätteitä ei ole kuin toisessa kerron kahdesta osasta, joko nousussa eli laskussa; niinkuin

a) *nousussa:*

Kirpoi sormus *sormestani*,
 Helmet kaulasta katosi.

b) *laskussa:*

Sanovi emo tytölle,
Lausui vanhin *lapsellensa*.

Lausukan synty-muodossa on myös eri-laisuutta kerron nousun ja laskun välillä, niinkuin säkeissä:

Jos tahon tasalle panna,
 Miesten verroille *vetäitä*.

§ 50. Toisinaan laajenee täydellinen kerto-pari kaksois-pariksi siten, että niin hyvin nousu kuin laskukin täytävät kaksi säettä, joten kerto, ehkä yksin-kertainen, ottaa neljä säettä. Esi-merkkiä.

Astui kerran keikahutti
 Hienoiselle hietikolle,
 Astui toisen tarkahutti

Maalle maksan-karvaiselle. —

Vievät vilja-mättähältä,

Vievät vielä viljemmalle,

Ottavat olut-tuvilta,

Ottavat oluemmille. —

Silmät vanhoilta valuvi

Ikkunoissa istuessa,

Polvet nuorilta nojuvi

Veräjillä vuottaessa, —

Lasten jalkoja paleli

Seinuksilla seisoessa,

Kului kengät kesk'- iältä

Rantasilla raittaessa.

§ 51. Edelliset kerrot, ehkä neli-säkeiset, ovat niinkuin sanoimme, kumminkin yksin-kertaiset. Vaan tapahtuu toisinaan sekin, että kerto kasvaa moni-säkeiseksi, niinkuin seuraava esi-merkki osoittaa.

Neli-säkeinen kerto:

Oi Ukko yli-jumala,

Tahi taatto taivahinen,

Vallan pilvissä pitäjä,

Hattarojen hallitsija.

Tarkemmin katsoen näemme, että ajatukset näissä säkeissä eivät ole yhdet eli yhden-mukaiset, eri sanoilla vaan kerrotut, joka olisi oikea kerto, vaan että kukin säe lausuu milt'ei aivan uuden ajatuksen, joka useimmin lienee asian laita moni-säkeisissä kerroissa. Niin esim. seuraavassa kahdeks-säkeisessä kerto-junassa:

Viel' on muitaki sanoja,

Ongelmoita oppimia,

Tie-ohesta tempomia,

Kanervoista katkomia,

Risukoista riipomia,

Vesoista vetelemiä,

Päästä heinän hieromia,

Raitiolta ratkomia.

Tabi ovat yhteen-kuuluvassa säe-junassa säkeet kerrottomat, niinkuin seuraavassa:

Liiti linnan patsahalle,
 Siitä laskiye laelle,
 Liikahutti linnan lauan,
 Istui linnan ikkunalle,
 Seinälle selinä-sulka,
 Sata-sulka salvoimelle,

jossa kertomus kerrottujen asioiden luonnollista juoksua myöten on niin joutuisa, että runotar on joko unohtanut eli laimin-lyönyt kerron, joka taas tulee esiin vasta viimeisessä säe-parissa. Aivan säännötön on kerto toisinaan loihturnoissa, joiden sisällys vaatii loihtijaa luettelemaan kaikki mahdolliset paikat ja aineet, joista sen poistettavan pahan muka luullaan tulleen, sen vuoksi nim., että pahan tehollisuus eli vaikutus loppuu, niin pian kuin sen synty on saatu ilmi. Täten syntyvät semmoiset mahdottomat jättiläiskerrot kuin esim. Kalevalan 17:189—238, jossa yksi kertojuna juoksee kokonaista 50 säettä läpi. Myös pahaa manatessa ei loihturno säästä sanoja, säkeitä ja kertoja. Mutta toisinaan näyttää kertojen määrä, varsinkin Kalevalan 2:ssa painoksessa, laajenneen sitenkin, että toimittaja, jolla oli mahdotoin joukko toisintoja käsillä, ei aina ole kylliksi raskinut *pyhkiä*.

§ 52. Edellisessä olemme nähneet, kuinka kerto luontonsa mukaan on kahdesta osasta: noususta ja laskusta, joista kumpikin täyttää yhden säkeen, ja kuinka kerto-pari toisinaan suurenee tätä luonnollista, säännöllistä kokoansa laajemmaksi. Nyt tulee mainita, että se toisinaan supistuukin tätä tavallista laajuuttansa pienemmäksi. Supistus tapahtuu siten, että kerron molemmat osat, nousu ja lasku, jotka muuten tarvitsevat kumpikin yhden kokonaisen eli useampiakin säkeitä, sopivat yhteen säkeesen, ottaen kumpanenkin vaan puolen säettä. Tällöisiä kertoja ovat:

Sanan virkkoi, noin nimesi. —

Suopa Luoja, luo Jumala. —

Uipi iät, uipi lännet. —

Pese silmät, pää silitä.

Toisinaan ovat tämän-kaltaisen kerto-parin osat (puoli-säkeet) yhdistys-sanalla yhdistetyt, niinkuin seuraavaisissa:

Itse virkin ja sanelin. —

Sekä suuttui ja syäntyi. —

Sekä tunki että tiesi. —

Jopa tiesi jotta tunki. —

Kunne käsken ja kehoitan. —

Siitä suuttui ja häpesi. —

Missä tällaisia puoli-säkeisiä kerto-paria tulee kaksi eli useampia perätysten, on niiden vaikutus ylen elähdyttävä, varsinkin kuin ne silloin useimmin ovat somistetut kaikella puku-kaunistuksella, mitä kielellä on vallassa. Jo seuraavat puoli-säkeiset kaksois-kerrot osoittavat runon-taitavalle lukijalle selvästi sen, mitä tässä tarkoitamme sanoa.

Virkku juoksi, matka joutui,

Tie vieri, reki rasasi. —

Virkku juoksi, matka joutui,

Reki vieri, tie lyheni. —

Nuoret soitti, sormet notkui,

Vanhat väänti, pää vapisi. —

Susi survoi, häntä torkkui,

Jänis jauhoi, pää järisi.

Kolmittain tavataan puoli-säkeisiä kerto-paria harvemmin, niinkuin:

Tuli kokko, niin kohotti,

Tuli haukka, niin hajotti,

Siipi-lintu, niin sirotti.

Erittäin vilkas, rohkea ja runollinen on seuraava sipale, jossa tyttö neljässä puoli-säkeisessä kerto-parissa laulaa, mimmainen hän oli nuorempana:

Kun ma istuin, maat iloitsi,

Kun ma seisoin, seinät kuulti,

Kun ma tanssin, taivas kiehui,

Kun kävin, kämärät läikkyi.

Monesti on puoli-säkeinen kerto-pari joko nousuna eli laskuna yhdistetty tavallisen runo-säkeen kanssa ja muuttuu näin muodoin, vaikka itsessänsä jo sisältävä täyden kerron, kerto-puoliskoksi, niinkuin seuraavissa:

Murti suuta, väänti päätä,
 Murti mustoa haventa. —
 Vuoret loukkui, paaet paukkui,
 Kalliot kaheksi lensi. —
 Vieri kyynel, vieri toinen,
 Vieri vetrehet vetensä. —
 Vieri soita, vieri maita,
 Vieri synkkiä saloja. —
 Soitti suolla, soitti maalla,
 Kajahutti kankahalla.

Kaikissa näissä esi-merkissä on puoli-säkeinen kerto-pari nousuna, ja se havaittakoon, että kukin koko semmoisen kerto-parin kolmesta osasta, nim. ne kaksi säe-puoliskoa ja kolmas kokonainen säe, tekee omituisen lauseensa. Puoli-säkeinen kerto-pari tavataan myös usein laskuna tavalliselle runo-säkeelle, mutta tällöin eivät koko kerron osat ole niin erillänsä toisistansa kuin edellisissä esi-merkissä, ja kuin tähän asti emme ole puhuneet muun-kaltaisista kerto-jäsenistä kuin juuri semmoisista, jotka itse kukin ovat täysi lause, niin tulee niistä puhe järempänä. Näytteeksi ja verrattavaksi edellisiin panemme tähän vaan seuraavat esi-merkit.

Hevosell' on pää parempi,
 Pää parempi, luu lujempi. —
 Olipa kystä kyllin syöä,
 Kyllin syöä, kyllin juoa. —
 Jopa juoksi puinen pursi,
 Pursi juoksi, matka joutui.

Niinkuin edellisissä esi-merkissä puoli-säkeiset kerto-parit nähdään nousuina, niin ovat ne näissä laskuina, ja siinä katsannossa vastaavat jälkimäiset täydellisesti edellisiä. Vaan jälkimäisissä on, mitä edellisissä ei ole, kerto-osilla keskenänsä jotain yhteistä, ensimmäisessä esi-merkissä sanat:

hevosell' on, toisessa: *olipa kystä*, kolmannessa sana *jopa*. Tämmöisistä kerroista saamme heti tilaisuuden enemmän puhua. Aivan omituinen tähän kuuluva säe-juna on seuraava:

Siell' on nälkä kaiken nälkä,
Puun nälkä, pärehen nälkä,
Veen nälkä, vehnän nälkä,
Rukihisen leivän nälkä.

§ 53. Verrattomasti isompi määrä kerto-paria runoisamme on semmoisia, joissa kerron osat, nousu ja lasku, eivät niinkuin edellisissä ole täysiä itsenäisiä lauseita, vaan joissa nousulla ja laskulla on enempi eli vähempi yhteistä. Ne tapaukset tämmöistä yhteisyyttä kerron nousun ja laskun välillä, joita runoissa enimmin tavataan, ovat seuraavat.

1) *Alus yhteinen:*

Härkä päätä häiläytti,
Mustat silmänsä mulisti. —
Tuota laulamme lajia,
Tuota virttä vieretämme.

2) *Maine yhteinen:*

Vaiva vanhasta *tulisi*,
Ikävä iällisestä. —
Sampo ei *puuttunut* sanoja,
Eikä Louhi luottehia. —
Pitkät on puut Pisan mäellä,
Hongat Hornan kalliolla. —
Anna Kuutar kultiasi,
Päivätär hopeitasi. —
Tulin kukkana kotihin,
Ilona ison pihoille. —
Jumalall' *on* onnen ohjat,
Luojalla lykyn avaimet, —
Ei katehen kainalossa,
Pahan-suovan sormen päässä. —
Itken kassan kauneutta,
Hivuksien hienoutta,

Tukan nuoren tuuheutta. —
 Näki juoksevan orosen,
 Vierevän veri-punaisen,
 Kirjo-korjan kiiättävän.

3) *Pois-jätetty maine yhteinen:*

Minä kullat kulmilleni,
 Päälleni hyvät hopeat. —
 Mitenpä poloisten mieli,
 Kuten allien ajatus. —
 Aino neiti neljänneksi,
 Vitsan varpa viienneksi. —
 Kokko kolme sulkoasi,
 Kokko kolme, kaarne kaksi.

4) *Kohde yhteinen:*

Virttä toista tuulet toivat,
 Meren aaltoset ajoivat. —
 Ne minä kerälle käärin,
 Sovittelin sommelolle. —
Meren kuohuille kohotti,
 Lainehille laikahutti. —
 Eikä lie *sinua* nähty,
 Ei lie nähty, eikä kuultu. —
 Laai meille *terveyttä*,
 Laai meille, laai muille.

5) *Alus ja maine yhteiset:*

Ku tuo haahella hyvyyttä,
 Aluksella aartehtia. —
En kiitä meristä miestä,
 Aallon-laskija urosta. —
Viikon on virteni vilussa,
 Kauan kaihossa *siaisnut*. —
Olipa kystä kyllin syöä,
 Kyllin syöä, kyllin juoa. —
Ei ole laulut lasten laulut,
 Lasten laulut, naisten naurut.

- 6) *Alus ja pois-jätetty maine yhteiset:*
 Kukas sanan saatantahan,
 Kieli-kerran kerrontahan.
- 7) *Maine, alus ja paikka-määräinen sana yhteiset:*
 Näki tuolta tuon tulevan,
 Uuen purren purjehtivan,
 Sata-lauan lainehtivan.
- 8) *Alus ja osa mainetta yhteiset:*
 Kumpi on tieolta parempi,
 Muistannalta mahtavampi. —
 Ku on sampuen takonut,
 Kirjo-kannen kalkutellut.
- 9) *Alus, kohde ja maineen kielto yhteiset:*
 Eikä tuota tuonekana,
 Ahto antane takaisin.
- 10) *Alus ja auttaja teko-sana yhteiset:*
 Joka taisi tammen kaata,
 Sata-latvan langettoa.
- 11) *Alus ja määrä-sana yhteiset:*
 Kyllä mä siihen mutkan muistan,
 Mutkan muistan, keinon keksin.
- 12) *Maine ja osa alusta yhteiset:*
 Sata miestä sarviloista,
 Tuhat turvasta piteli.
- 13) *Maine ja sen sivu-sana yhteiset:*
 Millä maksan naisen naurun,
 Naisen naurun, piian pilkan. —
- 14) *Maineen sivu-sana yhteinen:*
 Tuuli vie merellä mielen,
 Aivot särkevi ahava. —
 Seulo seulalla utua,
 Terhenistä tepsuttele. —
 Lausui lapsi lattialta,
 Vasta kasvava karehti.
- 15) *Maine ja paikka-määräinen sana yhteiset:*
 Puut siellä punalle paistoi,
 Puut punalle, maat sinelle.

- 16) *Maine ja aika-määräinen sana yhteiset:*
Kun tulevi suuret sulhot,
Suuret sulhot, maan kosijat.
- 17) *Kohde ja kiello-sana yhteiset:*
Joit' ei laula kaikki lapset,
Ymmärrä yhet urohot.
- 18) *Sivu-lause yhteinen:*
Mitä tehen metsä mieltyi,
Metsä mieltyi, korpi kostui.
- 19) *Auttaja teko-sana yhteinen:*
Jänis saattavi sanoa,
Kehrä-silmä kerskaella.
- 20) *Kielto-sana yhteinen:*
Elä itke tyttäreni,
Nuorra-saamani nureksi. —
Eikä tuima tuimemmasti,
Kipeämmästä kivistä. —
Ei kastu sisaren kasvot,
Veikon silmät vettä vuoa.
- 21) *Osoittava asema-sana yhteinen:*
Tälle tyhjälle tytölle,
Lapselle anelevalle. —
Näiltä suurilta suruilta,
Apeilta miel'-aloita.
- 22) *Osoittava asema-sana ja osa mainetta:*
Ne on kullat kuun-ikuiset,
Päivän-polvuiset hopeat.
- 23) *Aika-määräinen sana yhteinen:*
Kun kuvasin uuen sammon,
Kirjo-kannen kalkuttelin. —
Jopa juoksi puinen pursi,
Pursi juoksi, matka joutui. —
Jopa viikon vuoteltihin,
Vuoteltihin, katseltihin. —
Ennen neinnä ollessani,
Impenä eläessäni.

- 24) *Paikka-määräinen sana yhteinen:*
Siellä Ahtola asuvi,
Neiot Vellamon venyvi.
- 25) *Aika- ja paikka-määräinen sana yhteiset:*
Siitä siinä seisotahan,
Seisotahan, mietitähän.
- 26) *Muu määrä- eli side-sana yhteinen:*
Kyllä huoli virttä tuopi,
Kaiho kantavi sanoja. —
Jotta koito kuolisinki,
Katkeaisinki katala. —
Vaikka vierisin vetehen,
Kaatusin kala-merehen.
- 27) *Kysymys-sana yhteinen:*
Veänkö vilusta virret,
Lapan laulut pakkasesta.

§ 54. Kerron tarkoitus on, niinkuin kaikista tähän asti luetelluista esi-merkistä olemme nähneet, saman ajatuksen kertominen uusilla, yhtä-merkitseväisillä sanoilla. Mutta sangen usein poikkeee kerto kumminkin tästä pää-tarkoituksestansa. Kerto eli lasku-säe on siten milloin kysymyksen vastaus, milloin pää-lausetta laajentava väli-lause, milloin selitys j. n. e., niinkuin seuraavat esi-merkit tarkemmin osoittavat.

- 1) *Kerto-säe kysymyksen vastaus:*
Kenen tyttöä ikävä?
Kenen muun kun ei emonsa. —
Panenko aitojen panohon?
Pani aitojen panohon. —
Panenko puimahan rukihit?
Pani puimahan rukihit. —
- 2) *Kerto-säe jälki-lause:*
Kun käki kukahtelewi,
Niin syän sykähtelewi. —
Kun liet nuori Joukahainen,

Veäite syrjähän vähäisen. —
 Kun ei lie minulla mieltä,
Kysyn mieltä miekaltani.

3) *Kerto-säe taka-kohtainen lause:*

Mikäli meren vesiä,
Sikäli minun veriä. —
 Kuka kukkui: lemmen, lemmen,
Sepä kukkui kuuta kolme. —
 Kenpä siitä oksan otti,
Se otti ikuisen onnen. —

Täten on kaksois-kertokin toisinansa yhdistetty, **niin-**
kuin lauseessa:

Ken ei käy miekan mittelöhön,
 Lähe ei kalvan katselohon,
Sen minä siaksi laulan,
Ala-kärsäksi asetan.

4) *Kerto-säe ehto-lause:*

Niin mitä minulle annat,
Jos pyörrän pyhät sanani. —
 Eikä kielletä sinua,
Jos olet siivolla tuvassa,
 Oven suussa seisomasta.

5) *Kerto-säe selitys-lause:*

Laitapa veen väkeä,
Veessä on väkeä paljo.

6) *Kerto-säe mitenkuten vasta-lause nousu-säkeelle:*

Ei tuo ollut suuren suuri,
Eikä aivan pienen pieni. —
 En ole sukua suurta,
 Enkä suurta, enkä pientä. —
 Pahoin tein mä, paimen parka,
Et hyvin, emäntä parka. —
 Viestit vierähti suvehen,
Sai sanomat Pohjolahan. —
 Alla aaltojen syvien,
Päällä mustien mutien. —

Sisarena siikasilla,
Veikkona veen kaloilla. —
 Pursto merta pyyhätteli,
Päähyt taivoa tapasi.

§ 55. Monesti käyttää runotar kertoa lausua kseen lukumäärien nousua eli enenemistä. Seuraavat esi-merkit osoittavat tämän.

Ajoi päivän, ajoi toisen,
 Ajoi kohta kolmannenki. —
 Iski kerran, iski toisen,
 Iski kohta kolmannenki. —
 Kuutehen kovaisimehen,
 Seitsemähän sieran päähän. —
 Virui siellä viisi vuotta,
 Sekä viisi, jotta kuusi,
 Vuotta seitsemän, kaheksan. —
 Kantoi kohtua kovoaa,
 Vatsan täyttä vaikeata,
 Kantoi kuuta kaksi, kolme,
 Neljännenki, viiennenki,
 Kuuta seitsemän, kaheksan,
 Ympäri yheksän kuuta,
 Vaimon vanha'an lukuhun
 Kuuta puolen kymmenettä.

Harvemmin lausuu kerto lukujen vähenemistä eli laskua, niinkuin seuraavassa:

Kokko kolme sulkoasi,
 Kokko kolme, kaarne kaksi
 Varaksi vähän venehen.

§ 56. Toisinaan on kerron lasku-säkeessä ajatus, jolla ei ole mitään yhden-laisuutta nousu-säkeen ajatuksen kanssa, niinkuin näissä esi-merkissä:

Sai toki sanoneheksi,
Katsahtavi vielä kerran. —
 Näki lastun lainehilla,
Tuon kokosi konttihinsa.

§ 57. Kaikessa lauluksi tehdyssä runoudessa on se luonnollista, että kukin säe on oma lauseensa eli isompi osa lausetta, joka vaatimus hyvin sopiikin yhteen kerron luonnon kanssa ja yleisesti on sääntönä Suomen runossa. Edellä kerroimme jo Porthan'in havainneen tämän (katso § 4). Tätä sääntöä on kuitenkin mahdotoin aina noudattaa, ja näin tavataan runoissamme silloin tällöin paikkoja, joissa yksi ajatus ilman kerrotta, eli vaillinaiseiia kerrolla, juoksee useamman säkeen läpi. Jo edellä (§ 50) näimme tästä esi-merkkiä kaksois-kerroissa, joissa sekä nousu että lasku täyttävät kumpikin kaksi säettä. Tässä saamme vielä antaa muutamia näytteitä tästä muiden kielten runo-opissa *enjambement*-nimisestä sattumasta suomalaisessa runoudessa.

Parempi olisi ollut
 Syntymättä, kasvamatta. —
 Pohjan piika pikkarainen
 Huntujahan huuhtelevi. —
 Laulan laulajan parahan
 Pahimmaksi laulajaksi. —
 Niin kerralla kolmannella
 Jopa taisi tammen kaata. —
 Eip' on maa väkeä puutu
 Sinä ilmoisna ikänä. —
 Siitä vanha Wäinämöinen
 Astuvi, ajattelevi
 Rannalla selän sinisen. —
 Vaka vanha Wäinämöinen
 Elelevi aikojansa,
 Noilla Wainölän ahoilla. —
 Kaiken aikansa kaechti
 Wäinämöistä laulajaksi
 Paremmaksi itseensä. —
 Siitä vanha Wäinämöinen
 Ihastui iki hyväksi,
 Kun sai neien Joukahaisen
 Vanhan päivänsä varaksi. —
 Elköhön minun emoni

Sinä ilmoisna ikänä
Panko vettä taikinahan
Laajalta koti-lahelta.

§ 58. Runoissamme, varsinkin Kalevalassa, löytyy semmoisia kirjoittavia paikkoja, joissa samoin kuin edellämaituissa säkeet ovat kerrotta, mutta kumminkin tekevät jokainen eli useampi täyden itsenäisen lauseen. Näin ei esim. säe-junassa:

Sanat suussani sulavat,
Puhe'et putoelevat,
Kielelleni kerkiävät,
Hampahilleni hajoovat

voida sanoa olevan kertoa, vaikka kukin säe seisoo omittuisena lauseenansa, sillä seuraava säe kertoo aivan toisen tapauksen toisen edellinen. Samalla tavalla tässä säe-junassa:

Heitti paitansa pajulle,
Hamehensa haapaselle,
Sukkansa sulalle maalle,
Kenkensä vesi-kivelle,
Helmet hieta-rantaselle,
Sormukset somerikolle.

Samoin myöskin seuraavassa:

Tieän mä tiasen synnyn,
Tieän linnuksi tiasen,
Kyyn viherän käärmeheksi,
Kiiskisen veen kalaksi,
Rauan tieän raukeaksi,
Mustan mullan muikeaksi,
Varin veen on vaikeaksi,
Tulen polttaman pahaksi.

Tämmöisiä paikkoja tapaa lukija useitakin Kalevalassa: varsinkin loihtu-runoissa. Mainitsemme esim. paikat: 2: 117—124, 2: 153—160, 3: 59—66.

§ 59. Runon eli isomman runo-kappaleen alku puuttuu myös usein kertoa. Tuntuu niinkuin runotar tämmöi-

sissä paikoin ei olisi vielä siivillänsä, mutta vasta hypähtää lentoon semmoisella kerrottomalla säkeellä kuin:

Sanoi vanha Wäinämöinen.

Sanoi kokko ilman lintu.

Tirskuipa tianen puusta.

Sen varsin valehtelitki.

Samoin runon eli runo-kappaleen lopussakin istahtaa hän toisinaan levolle yksinäisellä kerrottomalla säkeellä, niinkuin:

Siksipä on tuo jätetty

Koivahainen kasvamahan

Sinulle kukunta-puuksi. —

Tullaksensa toivotteli

Noille Väinölän tuville

Kera Väinön voitteloille.

§ 60. Kaikki, mitä tähän asti olemme lausuneet kerrosta ja kerto-parin osien, nousu- ja lasku-säkeen, keskinäisestä välistä, koskee semmoisia kertoja, joissa jo kumpikin osa lausuu täyden ajatuksen; eli joissa vähintään osat yhteisesti tekevät lauseen. Mutta runoissamme löytyy paljo semmoisiakin kerto-paria, jotka yksinänsä eivät tee lausetta, vaan ovat täyteenä eli selityksenä edellä-käyvän kerto-parin lauseelle. Niinkuin seuraavat esi-merkit osoittavat ovat kerro-vaatimukset muuten vaariin-otetut tämmöisissäkin kerto-parissa, s. o. vastaavaisuus nousu- ja lasku-säkeen välillä on niissä täydellinen. Esi-merkkiä.

Selvällä meren selällä,

Ulapalla aukealla. —

Teloille teräksisille,

Vaskisille valkamoille. —

Neien kuuluhun kotihin,

Kaunihisen kartanohon. —

Vuorehen teräksisehen,

Rautaisehen kalliohon. —

Halki aaltojen ajella,

Selät vetten seurustella. —

Tämän neien kasvavaksi,
 Tukan liina liikkuvaksi. —
 Oven suussa seisomasta,
 Oven suussa, orren alla. —
 Alla päin, pahoilla mielin,
 Kaiken kallella kypärin. —
 (En noita pahoin pelänne)
 Miekkojasi, mieliäsi,
 Tuumiasi, tuuriasi. —
 Vaan kuitenkin, kaikitenki
 (Lähe en miekan mittelöhön). —
 (Panen semmoiset urohöt)
 Sen sikäli, tuon täkäli. —
 (Läksi siitä astumahan)
 Ahon poikki, toisen pitkin.

V. Loppu runosta.

§ 61. Näin olemme vähitellen läpi-käyneet runon kaikki ominaisuudet ja nähneet, kuinka yksinäisestä tavuusta syntyy runo-jalka, runo-jalasta säe ja säkeestä kerto-pari, kuinka runo taitavasti käyttää kaikkia kielen äänellisiä varoja soinnullisesti kauniiksi pukeutuakseen ja kuinka vielä kerto antaa sen lauseille erin-omaisen voiman ja juhlallisuuden. Meillä ei ole nyt enää muuta tähän lisättävää kuin sen todenmukaisen havaannon ulos-puhuminen, että runo kaikkine kauneuksineen on häviämässä kansasta. Se ala maamme itäisessä osassa, jossa vanhoja runoja on laulettu, on yhteen mies-polveen tuntuvasti supistunut ja aina idemmäksi ja idemmäksi pakenee runojen länteisin raja. Lönnrot'in vedettyä runot ylös sivistyksen ilmoihin on tosin tämän laulu-laadun tieteellinen tunteminen kansassa enennyt, vaan runon käytännöllinen harjoittaminen on maan sivistyneistä tätä nykyä peräti kadonnut, ja kirjallisuudessamme näkyy selvästi kuinka tämmöisten runo-teokset meidän aikoihin päin porras portaalta huononevat. Se ei ole kokonansa syrjässä aineestamme, että tässä muutamalla esi-merkillä valistamme runo-laulun historiata sivistyneissä.

Parahin herras-säätyinen runon-tekijä ja kuka-ties paras kaikista tähän asti ilmautuneista runoelijoista Suomen kielellä on Matthias *Salamnius*, joka eli 17:nnen vuosisadan lopulla. Hänen teoksensa *Ilolaulu Jesuksesta* on runolla tehty kertomus Wapahtajan elosta, kärsimisestä ja kuolosta. Se painettiin ensi kerran v. 1690, ja joutui niin rakkaaksi kirjaksi Suomen kansalle, että tämä ei vielääkään ole herjen-

nyt sitä lukemasta, ja vasta muutamia vuosia taka-perin painettiin 14:s painos tätä kirjaista. Epäelemättä on sen kallis aine suurin syy teoksen menestykselle kansassa; epäelemättä on laulajan yksin-kertainen aineitten käsitys ja kansan-tapainen kertomus toinen suuri syy tälle menestykselle. Vaan yhtä varmaa on sekin, että Ilolaulu ei olisi tullut niin mieluisaksi kansalle, ell'ei sen kieli olisi niin puhdasta ja ell'ei sen runo olisi niin virheetöntä kuin ne ovat. Seuraava ote Ilolaulun 11:nnestä runosta olkoon tämän kiitoksemme todisteena; ote kertoo Juudas Ischariot'in katumuksen ja onnettoman lopun.

Juudas pettäjä Jumalan
 Saa tässä suru-sydämen;
 Raha joutui raskahaksi,
 Kääntyi huoleksi hopea,
 Saatu surmalla Jumalan,
 Verellä vakaisen herran.
 Tunnusti samalla suulla,
 Jolla Luojan pettänyttä,
 Työnsä tyhmäksi todisti;
 Vaan ei löydä lohdutusta
 Luona pappien pahinten.
 Jätti tengat temppeleihin,
 Heitti Herran huonehesen,
 Itse ulvos kiiruhtavi.
 Vaikka pääsi penningistä,
 Ei pääsnyt pahasta työstä,
 Vaikka kukkaro keveni,
 Ei sydän sitä sulempi.
 Viimein suuresta surusta,
 Aivan ilman lohdutusta
 Käypi sinne, käypi tänne,
 Vaan ei löytänyt lepoa:
 Sylen siimoa sivalsi,
 Köyttä kolme kyynärätä,
 Sitoi oksahan ylöhs,
 Pani puuhun korkeahan;

Solmis sormilla omilla,
 Puolen nuoroa puneli
 Kaksin kerroin kaulahansa.
 Tahtoi välttää surua,
 Vasta vaiva alkanevi!
 Ruumis rippui korkealla,
 Sielu painuvi syvälle,
 Piina-paikkahan pahaan,
 Huolen kanssa helvettihin.

Ei ole epäelemistäkään, ett'ei runo-laulu Salamnius'en aikoina ollut sivistyneissäkin paljoa enemmän tunnettu ja harjoitettu kuin nykyisempinä.

Sata vuotta myöhemmin Salamniusta eli Kristfrid *Ganander*, joka ikänsä työskenteli Suomen kielen kanssa ja ison osan ikäänsä runojen kanssa. Kuitenkin ovat hänen kirjoittamansa runot paljoa virheellisemmät kuin edellisen. Seuraava näyte on 150:s hänen *Ulosvalituista Satujansa* (painetut v. 1784), joista loppu-osa on runolla kerrottu.

Oli vaimo onnetoinen,
 Joka vajosi vetehen,
 Hukkui virtahan välehen;
 Tätä miesi murheellinen
 Haki suurella surulla,
 Jotta löytäisi joesta
 Hukkunehen hengettömän,
 Vaimon ruumiin vedestä.
 Työnsi venehen vesille,
 Paatin parahan talossa,
 Jolla souti suoritteli,
 Vasta virtoa melovi,
 Kohden koskea kokevi
 Keksin kanssa kelvollisen;
 Ratki kaikilta kysyvi,
 Jotka vastahan joella
 Häntä sousit suvannolla,
 Jos he tietäisit todella,
 Missä ylhällä ylemmä

Ruumis akan rakkahimman
 Kosken alla ajelevi,
 Sillä täällä tännepä
 Kaatui katala vetehen,
 Vieryi ulos venehestä,
 Aivan tuolla alempana,
 Suvannolla sirkeällä. —
 Kaikki vastasit vagasti,
 Huusit hänelle hyvästi:
 Ootkos hulluna, hopero!
 Jossas etsit emäntätäs,
 Haet vaimo vainajatas
 Alta veden vieryväisen,
 Niin sun täytyvi todella
 Nivan alta ahkerasti
 Alas soutaa alemmaksi,
 Hyvin hakea halulla. —
 Eipä totta tosiahan,
 Vastais ukko uhkeasti,
 Sillä vaimo vainajani,
 Eukko tämä eläissänsä
 Oli aina arvollainen,
 Juuri kumma ja kamala,
 Itse-pintainen peräti,
 Varsinni vasta-hakoinen,
 Joka soti soutamalla
 Vasten tuulta ja tulea,
 Vasten aaltoja ajaksen;
 Sentään uskon uiskelevan,
 Luulen vissihin vagasti,
 Jotta jälkeen kuolemankin
 Eukko eronnut elosta
 Vasta virtoa vetäy,
 Ylöspäin on yötynynnä.

Tästä näytteestä havaitsee tuntija selvästi, että Ga-
 nander'ilta ei runo juossut liki-maillenkaan niin hyvästi kuin
 Salamnius'elta, ehkä kumminkin paremmin kuin useimmalta

nykyisessä vuosi-sadassa eläneeltä herras-säätyiseltä runoelijalta. Näistä on merkillisin Jaakko *Juteini*. Hän tosin on taitavampi kielessä ja notkeampi runossa kuin moni muu herras-säätyinen runoja tehnyt. Vaan hänenkin runojansa voimme lukea pitkät kappaleet tapaamatta yhtään ainoata virheetöntä säettä. Tosin on virhi usein vähäinen ja poistuisi vähällä korjauksella, sanojen muuttamisella, loppuääntiön heitolla, omistus-sanan lisäämisellä eli millä muulla semmoisella parannuksella, vaan loukkaa kumminkin hyvään runoon tottunutta korvaa ja todistaa, että vaikka *Juteini*, niinkuin alussa kerroimme, antautui runo-opistakin kirjoittamaan, hän itse aivan vaillinaisesti tunki ja noudatti runon sääntöjä. *Juteinin* arvollisuus meidän kirjallisuudessa vaatii, että esi-merkillä todistamme tämän lauseen hänen heikkoudestansa runossa. Tavallisin vika hänellä niinkuin monella muulla nykyisistä runo-niekoistamme on, että etempänäkin kuin ensimmäisessä runo-jalassa nousuna käyttävät pää-korollista, laajuudelta lyhyttä tavuuta. *Juteinin* runoteokset kihisevät tämmöisiä nousuja. Seuraavissa säkeissä on tämä vika kaksi-tavuisissa sanoissa.

Koskas *olet* kuolon kautta.

Olet isä orpo-lasten.

Sinä voitit *vihan* myrskyt.

Että *elon esi*-miehen.

Miekka meloi vaaran *meret*.

Että muisto *isän majan*.

Nämä ja tämän-kaltaiset värsyt ovat parantamattomat. Sanojen muuttamalla eli jolla-kulla muulla vähäisellä korjauksella voidaan sitä vastaan seuraavat värsyt kehoista saada kelpollisiksi:

Rauhattoman *raju*-ilman.

Sulki vanhat *veri*-virrat.

Menestyköt *menos* kaikki,
jotka parannettuina kuuluvat näin:

Raju-ilman rauhattoman.

Veri-virrat vanhat sulki.

Menosi menestyköhöt.

Melkein yhtä usein kuin kaksi-tavuisissa sanoissa tekee Juteini mainitun vian neli-tavuisissakin, esim. seuraavissa:

Ovat onnen *perilliset*.
 Ajatellen *asioita*.
 Edempänä *elämästä*.
 Venäjälle *verisenä*.
 Itse *sivut silittele*.
 Teräs *kova teroitettu*.
 Johon *sodan jyllinästä*.

Nämä säkeet ovat mahdottomat korjaamalla parantaa. Sitä vastaan säkeet:

Saatit Suomen *satamaansa*.
 Suot myös Suomen *suloisesti*.
 Syngeässä *syvydessä*.
 Vietä vielä *elämäsi*.
 Onni kansan *olevaisen*.
 Vartiana *vakaisuuden*.
 Suomalaisten *sydämissä*.
 Olla vailla *vapautta*.
 Lentämässä *leveälle*,

voivat parantua seuraavin:

Satamaansa Suomen *saatit*.
 Suloisesti suot myös Suomen.
 Syvydessä *synkeässä*.
 Elämäsi *vietä vielä*.
 Olevaisen kansan *onni*.
 Vakaisuuden *vartiana*.
 Sydämissä *Suomalaisten*.
 Vapautta *vailla olla*.
 Leveälle *lentämässä*.

Myös kolmi-tavuisissa sanoissa tekee Juteini yllä-mainitun vian, vaan niissä korjautuu se melkein aina sanojen muuttamalla, niinkuin seuraavissa:

Olet *lakimme* lujasti.
 Aina *etuinen* elossa.
 Toivon *hukatun* herätti.

Veren himojan vihaisen.
 Tehnyt metelin merellä.
 Verta Wenäjän himoiten,

jotka sanojen muutettua kuuluvat:

Lakimme olet lujasti.
 Etuinen elossa aina.
 Hukatun herätti toivon.
 Vihaisen veren-himojan.
 Metelin merellä tehnyt.
 Himoiten Wenäjän verta.

Jos siis runon taito herras-säätyisissä runoelijoissa on nähtävästi vähennyt, ei se ole ollut enenemässä talon-poikaisissakaan runo-niekoissa. *P. Korhonen* kyllä on sukkela ajatuksissaan ja selvä kielessään, vaan runon mitassa ja puvussa tekee hän usein vikoja, joita olletikin tavataan niissä runoissa, jotka hän itse ulos-antoi, mutta jotka Lönnrot'in taitava käsi on enimmäksi osaksi poistanut siitä kokouksesta, jonka hän toimitti Korhosen runoista. *D. Savolainen*, *P. Makkonen*, *O. Karjalainen* y. m. ovat myös tunnettuja runo-niekkoja, vaan heidän teoksiansa voimme runo-mitallisessa katsannossa tuskin pitää keskin-kertaisina. Jos kuka sanoisi tässä, että kansa kumminkin mielellänsä on lukenut ja kuunnellut näiden miesten teelmiä, vastaisimme siihen, että se todistaa hellemmän runo-tunteen rahvaassakin tylysyneen. Ainoa runo-niekka nykyisemmistä on *A. Puhakka*, joka ei koskaan erehdy runo-mitassa. Hänen lapsuudessaansa mahdettiin vielä niillä paikoin, joilla hän on syntynyt, laulaa paljonkin vanhoja runoja, ja niiden kuuleminen on saattanut Puhakassa herättää oikean runo-tuntemisen. Vaan häneltä itseltänsä olemme kuulleet, että *P.* vasta tarkoin luettuansa ja tutkittuansa ensimmäisen *Kalevala* painoksen esi-puheen tuli oikein tuntemaan kaikki runo-mitan seikat.

Vanhan runon muoto näyttää siis niin hyvin herras-säätyisissä kuin talon-poikaisissa runoelijoissa joutuneen un-

hotuksiin *). Ne vähät runoelemisen koetteet, mitkä nykyaikoina ovat tapahtuneet meidän sivistyneessä nuorisossa, ovat kaikki tehdyt vierailta runo-muodoilla; kansa isoimmassa osassa maata laulaa uusi-tekoisia loppu-soinnullisia lauluja. Epäelemättä on näin muodoin suuri muutos Suomen runoudessa tapahtunut eli tapahtumassa. Niinkuin Suomen kansa muussakin olossansa kokee omistaa itsellensä europolaisen sivistyksen muodot, niin pyrkii se runoudesansakin vapaaksi peritystä yksi-puolisuudesta. Tapahtunut muutos ei siis ole vahingoksi luettava, vaan edistyksenä pidettävä. Muinaisuuden muodot jättää kansa taaksensa, vaan ei muuten kuin ottaen niistä mukaansa uuteen muotoon kaikki niiden hyvät avut ja etuisuudet. Meidän on nyt katsottava, miten tämä vanhuuden ja nykyisyyden yhdeksi sulaminen on runoudessamme tapahtunut sekä tapahtuva, ja millä keinoin Suomen kielen tulee itsellensä omistaa nykyisen europolaisen runouden muodot.

*) Menneellä vuodella ulos-tullut isompi runo-teos: *Runoja Herkules uraosta*, ehkä monessa kohdassa ansiollinen ja kiitettävä, ei tee epuuta sille, mitä tässä olemme runo-muodon unohtumisesta kansassa lausuneet, mutta vaillinaisella runo-mitallansa pikemmin vahvistaa lauseitamme runotaidon häviämisestä.

VI. Nykyisen runouden mitta.

§ 62. Niinkuin edellä sanoimme oli vanhuuden kansoilla (Kreikkalaisilla ja Ruomalaisilla) tavuitten laajuus runo-mitan perusteena. Tämän tähden polkeutui heidän runossansa sanojen korko runo-koron alle. Aivan toisin on nykyisten kansojen runoudessa asian laita. Täällä ei pidetä mitään mojuja tavuitten laajuudesta, vaan korollinen tavut, pitkä eli lyhyt, seisoo aina runo-jalan nousussa. Tämän seikan lukevat kauno-tieteen tutkijat nykyisille kielille eduksi vanhojen rinnalla, sillä näiden runo-mitta perustui muka sanojen aineellisuudelle, jota vastaan perustus nykyisten runomitassa on hengellisempää laatua, koska se on korko, se kohta, joka sanassa osoittaa sen alun eli juuren. Ja niillä, jotka näin puhuvat, näyttää olevan oikein. Mitä Suomen kieleen tulee tässä kohdin, niin on meidän runon mitta kummallisella kannalla. Edellä (§ 21) olemme kolmessa pykälässä luetelleet ne eri-kaltaiset tavuun-laadut, joita runo pitää pitkinä. Siitä näkyy, että vaikka Suomen kieli on niin jyrkkä-korkoinen, runo kuitenkin polkee korkoa isossa osassa kielen sanoista. Se ei kumminkaan tapahdu laajuuden vuoksi, sillä korkoa polkemalla vallalle päässeet korotomat tavut ovat juuri laajuudeltaan lyhyitä. Ne siis isosti erehtyvät, jotka sanovat runomme perustavan mittansa tavuitten laajuudelle. Tosi tässä on keski-välillä; vanhoissa runoissamme on paljo säkeitä, joissa korko on täydessä arvossaan, ja paljo säkeitä, joissa korko on polkeuksissa. Asia on se, että runomme on kansan-runoutta, ja ei yhdessäkään kansan-runoudessa värsy järkähtömättömästi seuraa mielen-

ajattelmia runo-lakia. Niissä on paljo satunnaistakin eli sovinnaista, jos tätä sanaa tässä saisimme käyttää. Juuri sovinnaiseksi sanoisimme koron toisinaan tapahtuvaa polkemista, vaikka se yli-päätään saa oikeutensa, sovinnaiseksi sentähden, että iso osa kielen sanoja siten paremmin soveltuu runon mittaan, kuin jos korkoa ei koskaan loukattaisi, ja sovinnaiseksi voi sitä sanoa senkin tähden, että korottomat *lyhyet* tavut siten tulevat kulkemaan pitkinä elikkä nousuina. Mutta juuri sen vuoksi, että runo kerrankaan polkee korkoa, ei sen mitta-lait kokonansa kelpaa nykyisemmän runoutemme mitta-säännöiksi. Meidän tulee nim. muistaa että runo oli tehty vissillä laulannolla *laulettavaksi*, jota vastaan nykyinen runous niin muualla kuin meilläkin on enemmän *luettavaksi* tehtyä, ja luettavassa runoelmassa, sitä ei kieltäne kukaan, täytyy korolle antaa kaikki se valta, mikä sillä on, muuten ei kuulija, etenkin jos korkoa poletaan, ymmärrä luettavaa mitalliseksi runoksi. Eli voineeko yksikään kuulija esim. seuraavia värsyjä Suomen kieleksi ymmärtää, jos ne värsynä, lyhyt-pitkäisenä värsynä, jota ne ovat, hänelle luetaan?

Suvun kuvien keskellä yksinään

Oli Natalia Feodorovna nyt.

Oli sali nyt laitettu, poistetut.

Salihin astui Dmitri, korea ei

Pukunsa ollut, korjaamatonpa vaan

Sekä tavallinen, jokapäiväinen.

Mutta koron säästämiseen nykyisessä runoudessamme on toinenkin syy, ei vaan tämä käytännöllinen. Meidän kieli hengellistyy hengellistymistänsä, ja sitä ei voi kieltää, ett' ei korko olisi vallitseva kohta kaikissa niissä kielissä, jotka ovat vapautuneet aineellisuuden siteistä. Tämmöinen vapautuminen aineellisuudesta, laajuuden polku ja koron yleneminen runo-mitan ainoaksi perusteeksi, näyttää olevan välttämätöin nykyisen sivistyksen piiriin kuuluvissa kielissä, olkoonpa sen syykin mikä tahansa. Vaariin-otettavan esimerkin antaa tästä nykyinen Kreikan kieli, jossa runo-mitta

perustaksen ainoastaan korolle, vaikka sen äiti, muinais-Kreikkalaisten kieli, niinkuin usein olemme maininneet, ainoastaan tavuitten laajuudelle perusti tämän mitan. Seuraavin sanoin mainitsee eräs nyky-Kreikan paraita tuntijoita *) tätä muutosta. "Zu dem Verfall der Sprache," sanoo hän, "ist auch der allmähliche Verlust der Quantität der Sylben zu rechnen, welche im Mittelalter nur noch von den Gelehrteren beobachtet wurde. Um aber hierüber ein richtiges Urtheil zu fällen, muss man sich erinnern, das die Quantität der Sylben der griechischen Sprache ursprünglich ebensowenig eigen war, wie der lateinischen, und dass die Homerischen Verse noch ebenso voll Widersprüchen gegen das späte Gezetz sind wie in der lateinischen Litteratur die Plautinischen, verglichen mit denen der folgenden Dichter. Wenn daher nur in der höchsten Blüthe der Sprache Verse, welche allen Kunstforderungen entsprachen, nach den Gesetzen der Quantität von den Dichtern verfertigt wurden und die kunstmässige Recitation derselben nur durch Verbindung der Quantität mit dem Accent möglich wurde: so versteht sich, dass mit der Entartung beider alten Sprachen und mit dem Verschwinden der feineren Modulation der Stimme die Quantität wieder weichen musste und nur der prosaische Accent übrig bleiben konnte." Useampi seikka Suomen kielessä osoittaa että tämä kieli, samoin kuin nykyis-Kreikka keski-ajalla, on enemmän ja enemmän vapautumassa aineellisuu- den vallasta ja että korko siinä on laajentamassa vaikutus- piiriänsä. Niin esim. ei se ole muuta kuin koron vaikutusta, että puhe-kieli kaksi-tavuisissa sanoissa, joiden edellinen tavuu on laajuudelta lyhyt ja jälkimäinen laajuudelta pitkä, kertoo välillä olevan kerakkeen ja niin muodoin antaa edelli- selle korolliselle tavuulle sen painon, joka sille tässä omai-

*) *Mullach* kirjassansa: *Grammatik der Griechischen Vulgarsprache in historischer Entwicklung*, Berlin 1856, siv. 70. Tässä olevan otteen jälestä luettelee hän suuren joukon esi-merkkiä siitä, kuinka runoelijat vähitellen unhottivat laajuuden käyttämisen, ja kuinka korko viimein tuli ainoaksi runo-mitan perustukseksi.

suudessaan onkin tuleva; esim. *kallaan, vettä, kattoo, kannaa*, kuin kirja-kielessä on: *kalaan, vetää, kattoo, kanaa*. Aivan samasta syystä lyhentää puhe-kieli jo muutamain paikoin maata jälkimäisen tavuun pitkän ääntiön, esim. *anta, teke, otta, juokse*, kirja-kielen: *antaa, tekee, ottaa, juoksee*. Että nämä kaksi seikkaa vaan sattuvat murteittain kielessämme, se osoittaa koron vaikutuksen vasta olevan alulla Suomen kielessä. Lapin kielessä, joka ennemmin joutui keskuuteen vieras-luontoisten germanilaisten kielten kanssa, on korko jo tehnyt täyden vaikutuksensa, vahvistaen sen lyhyen tavuun, jolla se seisoo, laajuudelta pitkäksi joko siten, että korollisen tavuun ennen lyhyt ääntiö on muuttunut pitkäksi, eli siten että korollisen tavuun lyhyttä ääntiöitä seuraava kerake on kerrottu, eli vielä sitenkin että kieli on käyttänyt molempia näitä keinoja muiden tavuiden rinnalla korottaakseen korollista tavuuta. Lyhimmästi määrää *Castrén* tämän lain Lapin kielessä, kirjoituksessansa: *Om accentens inflytande i Lappska språket* seuraavin sanoin: ”jos korollinen tavuu kaksi- eli useampi-tavuisessa sanassa on lyhyt, niin pitää ääntiö välttämättömästi pitennettämän, ellei korollinen tavuu voi tulla siällisesti pitkäksi” (*Suomi* vuodelta 1844, siv. 66). Tämän ihmeellisen menetyksen syyksi sanoo *Castrén* (sama *Suomi*, siv. 40) skandinavi-laisten kielten vaikutusta Lapin kieleen. ”Näissä”, sanoo hän, ”on sanan-vartalon ensimmäinen tavuu sekä korollinen että laajuudelta pitkä joko luontaisesti eli siällisesti. Molemmissa kieli-heimoissa on yhtäläisyys aivan täydellinen, mitä korkoon tulee. Myös laajuuden puolesta on Lapin kieli, ja murteittain Suomenkin kieli, kerakkeen kertomisella tahtonut saada aikaan täyden yhtäläisyyden Skandinavian kielten kanssa.” Aivan samoin kuin Lapin on korko vaikuttanut Unkarinkin kielessä. Terävä-järkinen tutkija *) sanoo tästä: ”Als im Verlaufe des Sprachlebens das geistigere Moment des Akzentes in Folge des scharf und rege erhaltenen Strebens nach Hervorhebung der Wurzel all-

*) *Riedl*, Magyarische Grammatik, Wien 1858, siv. 43 ja ss.

mählig ein Übergewicht über den Lautstoff erlangt hat, musste auch letzterer, dem beständigen Einflusse des ersten weichend, sich manche Änderungen gefallen lassen." Nämä muutokset ovat, mitä meidän aineeseen koskee, kahta laatua, ensinkin ääntiön piteneminen korollisessa tavuussa, jonka Riedl mainitsee näillä sanoilla: "ein Blick auf die Sprachdenkmähler und die im Magyarischen eingebürgerten Fremdwörter wird uns überzeugen, dass das Magyarische die kurzen Vokale der betonten Silben zu verlängern, und im Gegensatze damit die langen Vokale der Suffixe zu kürzen strebt; ein Verfahren, welches gleichfalls auf dem die betonte Silbe hervorhebenden und die unbetonten verdunkelnden Einflusse des Akzents beruht." Ja toiseksi on korko Unkarinkin kielessä vaikuttanut kerakkeen kertomisen, jonka seikan Riedl mainitsee seuraavin: "endlich können hierher auch die Verdoppelungen des die Wurzelsilbe schliessenden Konsonanten, die sich sonst auf keinen andern Grund zurückführen lassen, gerechnet und für Resultate des die Hervorhebung der Wurzelsilbe anstrebenden Akzentes gehalten werden".

Koron näemme näin muodoin kahdessa Suomi-sukuisessa kielessä tehneen täydellisen muutoksen sanan-vartalon äänissä: vahvistaneen alkujansa lyhyen tavuun, jolla se on, laajuudelta pitkäksi. Eikä tämä ilmiö löydy ainoastaan näissä kielissä. Minkä-laisen vallan korko on saanut nykyisessä Kreikan kielessä, olemme edellä osoittaneet. Mutta germanilaisissakin kielissä on korko laajentanut alkujansa lyhyen tavuun. Muista tämän-sukuisista kielistä mainitsematta-kaan muistutamme vaan, miten Saksan kielen verratoin tutkija *) sanoo koron korollisten tavuiden lyhyen ääntiön pitenäneen, jota vastaan korottomien tavuiden alkujansa pitkä ääntiö on käynyt joko lyhyeksi eli epä-pitkäksi. Skandinaavian kielissä ei asian laita hyvästi ole voinut olla toinen kuin tässä heidän sisar-kielessänsä. Koska siis korollisen

*) J. Grimm, Deutsche Grammatik I, siv. 577.

tavuun laajuudellinen pituus ei näissäkään kielissä ole alkuperäinen, vaan myöhemmin syntynyt, ei Lapin kielessä koron kautta tapahtunutta muutosta tarvitse Castrén'in kanssa sanoa siihen tullee Skandinavilaisten kielten vaikutuksesta, vaikka näiden koskeminen on mahtanut sitä jouduttaa. Syy koron vallalle saattamiseen kaikissa nykyisissä kielissä ei ole vaan ulkoa tullut mukaelemisen halu; se on näiden kielten sisällinen taipumus oikein tuntuvasti osoittamaan se tavuu, joka on sanan juuri ja ponsi, ja tukevasti yllä-pitämään sen tavuun etevyys muihin tavuihin nähden.

§ 63. Taannoin (sivulla 82) mainitsimme ne kaksi kohtaa, joissa koron enenevä valta Suomen kielessä selvästi näytäkseen. Merkillisin koron kunnioittaminen, jos tämmöistä nimitystä tässä on lupa käyttää, on kielessämme kumminkin se seikka, että kansan-tekemissä nykyis-muotoisissa lauluissa runo-mitta on kokonansa perustettu korolle, laajuudesta sitä vastaan ei mitään lukua pidetty. Tämä on jokaiselle nykyisen kansan-laulumme tuntijalle niin tuttu asia, ett'emme katso tarpeelliseksi siitä esi-merkkiä tässä luetella. Mutta nämä seikat kaikki ovat kielen viittauksia, minne päin se nykyisen runoutensa mitassa tahtoo mennä. Pelkälle korolle perustettu runo-mitta ei kumminkaan vielä olisi tyydyttäväinen sivistyneen Suomalaisen korvasta. Yhtä vähän kuin hän voisi laajuuden puolustajien kanssa esim. lyhyt-pitkänä (— —) lukea sanan *vetää*, yhtä vähän voipi hän sen kansan-laulun kanssa lukea pitkälyhynä (— —). Tässäkin kohdin on keski-tietä kulminen. Minun ajatustani myöten pitää nykyisessä runouudessa korolle annettaman täysi arvonsa, vaan laajuuttakin vielä sen verran suosittaman, että runo-jalan nousuun niin harvoin kuin mahdollista on asetetaan laajuudelta lyhyitä tavuita. Tämä näkyy olevan Renvall'inkin ajatus. Vaikka hän runo-värsyn rakennuksesta sanoo sen perustuvan korolle (niinkuin alussa kerrottiin), lausuu hän kumminkin lisä-muistutuksissa kirjoituksensa lopulla seuraavat merkil-

liset sanat (*Mnemosyne* vuodelta 1819, siv. 178): ”vaikka tahti-jako suomalaisessa värsyssä tapahtuu tavuitten korkoa, ei niiden laajuutta myöten, tulee värsy kuitenkin täyte-
läisemmäksi ja kauniimmaksi, jos sanat niin valitaan ja asetetaan, että korollisissa tavuissa myös on pitkä ääntiö eli kaksois-ääntiö, eli että niiden ääntiötä seuraa kaksi keraketta, ja että korottomat taas ovat lyhyet, ei kaksois-ääntiölliset ja että niitä seuraa yksin-kertainen kerake.” Tällä lyhyellä lauseella Renvall kumoo koko edellisen korko-oppinsa, ja on todella asettunut sille kannalle, jolta nykyisen runouden on mitassansa edistymisen. Tältä kannalta saamme nyt tässä antaa nykyisen runouden mitasta muutamia viittauksia ja muistutuksia. Nykyisen runouden muodot ovat Suomen kielessä, niinkuin kaikissa muissakin kielissä, hyvin yksin-kertaiset; käytäntöön ei tule koskaan juuri muita, runo-jalkoja kuin *pitkä-lyhyet* (—), *lyhyt-pitkät* (—), *alku-pitkät* (—) ja *loppu-pitkät* (—). Näistä ja niistä syntyvästä värsystä mainitsemme tässä itse-kustakin pari sanaa *).

§ 64. *Pitkä-lyhyiselle* värsylle on runon mitta hyvä-
nä esi-kuvana, kuitenkin sillä supistuksella, että tämmöi-

*) Tavallisissa runo-mitan oppi-kirjoissa luetaan myös *kaksi-lyhyt* (—) ja *kaksi-pitkä* (—) nykyisten kielten runo-jalkojen joukkoon, vaan sen tekevät ainoastaan semmoiset kirjoittajat, jotka eivät todella ymmärrä, mitä runo-jalka oikeastaan on. Edellä (§ 12) annetusta selityksestäämme näkyy, että runo-jalkana voimme pitää vaan semmoista osuutta säkeestä, jonka yhteinen nousu ja lasku yhdeksi kokonaiseksi yhdistää. Vaan näissä kahdessa runo-jalan laadussa ei ole kumpaakaan, ja sentähden emme niitä voi pitää muuna kuin korkeintaan toisten runo-jalkojen siaisina. Sen ohessa ei Suomen kielessä olekaan hyviä kaksi-lyhyitä eikä kaksi-pitkiä; ne, mitä näinä pidetään, ovat enemmän tahi vähemmän pitkä-lyhyisiä luonnoltansa. Niin ovat esim. sanat: *sitä, tämä, sana, teki*, joita voidaan kaksi-lyhyinä käyttää, niiden edellisellä tavuulla olevan koron tähden kumminkin pitkä-lyhyen tapaisia. Samoja ovat samasta syystä semmoiset kaksi-pitkätkin kuin: *antaa, maataan, luottaa, tieltään* j. n. e. Ainoastaan kahdesta yksi-tavuisesta sanasta syntyvä kaksi-pitkä on täydellisesti semmoinen, niinkuin: *syy-pää, käy niin, juo vaan, loi tuon, soi muun*, j. n. e.

sessä värsyssä ei niinkuin runossa käytetä korottomia lyhyitä tavuita runo-jalan nousussa, s. o. käytetään nousuina vaan semmoisia tavuita kuin mainitaan 21 §:n kahdessa ensimmäisessä pykälässä, mutta ei niitä 3:ssa pykälässä maittuja. Kaikki runossa käyvät kaksi-, neli- ja kuusi-tavuiset sanat, joiden ensimmäinen tavuu on laaja, ovat kelvollisia tämän-laatuiseen runo-mittaan. Myös ensimmäisessä tavuussansa laajuudettomat tämmöiset sanat soveltuvat pitkälyhyisiksi hyvin, säkeen alussa käyttäen, sillä runon vapaus ensimmäisessä jalassa on otettava uudempaankin runouteen. Niin ovat ensimmäiset jalat seuraavissa säkeissä oikeat, vaikka nousut niissä eivät ole laajuudelta pitkät.

Tuli mulle synnytyksen tunti.

Eläväksi jälleen taidan tehdä.

Säkeniä ilmaan säihkyävi.

Viatointa harvoin rangaistahan.

Kolmi- ja viisi-tavuiset sanat käyvät myös pitkä-lyhyisiksi samoilla ehdoilla kuin neli- ja kuusi-tavuiset, s. o. alussa värsyä saavat ne olla ensi-tavuiissaan ilman laajuudetta, esim.

Lähetä nyt teitä, herra, rohkenen.

Sinuhun ma, *Luojaani*, vaan luotan.

Hevosellensa hän heinät antoi,

mutta värsyn sisässä täytyy niillä olla laaja tavuu ensimmäisenä, esim.

Lähetä nyt teitä, herra, *rohkenen*.

Sinuhun ma, *Luojaani*, vaan luotan.

Vielä *vaivaisempana* hän astui.

Molemman-laatuisten, kolmi- ja viis-tavuisien, sanojen viimeinen tavuu, olkoon vaikka lyhytkin, käytetään tämmöisissä tiloissa runo-jalan nousuna, niinkuin edellisistä esi-merkeistä hyvin näkyy. Ja juuri tämmöisissä kohdissa on myös hyvä tilaisuus käyttää kielen yksi-tavuisia sanoja, jotka ovat pidettävät epä-mittaisina (ancipites), ja joiden käytännön esi-merkit myös osoittavat.

§ 65. *Lyhyt-pitkä* runo-jalka on eurolalaisessa runoudessa tätä nykyä yleisimmin käytetty. Sitä onkin useimassa nykyisessä kielessä hyvin kevyt käyttää, sentähden että niissä on kosolta yksi-tavuisia sanoja, jotka ovat epämittaisia ja että niissä löytyy paljo sanoja, joiden ensimmäinen tavuu on korotoin liitännäinen. Lyhyt-pitkäiset ja ylipään kaikki runo-mitat, joissa runo-tahti on *nouseva*, näyttävät Renvall'ista "milt'ei mahdottomilta käyttää meidän kielessä" (*Mnemosyne*, siv. 204). Tähän päätökseen minä en voi suostua. Me kyllä voimme enemmän käyttää pitkä-lyhyistä säettä, missä muut eurolalaiset käyttävät lyhyt-pitkäistä, esim. teateri-näytelmien kielessä, niinkuin Hispantialaisillakin on tapana. Vaan sillä ei ole sanottu että meidän kokonansa pitäisi luopua lyhyt-pitkäisen runo-mitan käyttämisestä. Tämä runo-jalka ei ole muuta kuin edestakaisin käännetty pitkä-lyhyt eli, toisin sanoen, jos pitkä-lyhyisen värsyn varustaa tahti-iskulla (upptakt, anakrusis), niin on se muuttunut lyhyt-pitkäiseksi. Tämmöiseksi iskuksi tavallisesti käytetään yksi-tavuisia sanoja, ja juuri niiden vähyyttä sanotaan syyksi tämän runo-jalan hankaluuteen Suomen kielessä. Mutta tarkemmin asiaa katsoen ei niitä ole niin tuiki vähä kuin tavallisesti luullaan, ja niiden määrän voi heiton varovalla käyttämisellä enentää. Sen ohessa löytyy muitakin keinoja isku-sanojen enentämiseen. Muinaisuuden kielissä käytetään tämmöiseksi iskuksi toisinaan kaksi-tavuistakin sanaa. Tämän vapauden on runon puennassa mainio mestari Runeberg omistanut Ruotsinkin kielelle, vaikka, niinkuin tiedämme, tämä kieli on hyvin rikas yksi-tavuisista sanoista. Laulussa "Lotta Svärd" (*Fänrik Ståls Sägner*, 2 osa) löytyy nim. useampia semmoisia värsyjä, joiden iskuna on kaksi lyhyttä tavuuta, esim. seuraavassa:

Och sorgsen var hon, om än hon bedrog
 Med ett löje emellanåt,
 Hon sörjde de tappres sorg och hon log,
 Men den bruna kinden var våt.

Då kom till henne, der så hon stod
 En sälle, en ung dragon,
 Hans blickar lyste af öfvermod,
 Och af spotskhet svälde hans ton.

Tätä keinoa pitää käyttää Suomenkin kielessä, joka sen todemmin tarvitsee kuin Ruotsin kieli. Kaksi-tavuiset laajuudelta lyhyet sanat saavat täten hyvästi sian lyhyt-pitkäisessäkin runo-mitassa. Tämmöisiä sanoja ovat *tuli, meni, näki, ilo, jalo, elo, hyvä, pyhä, sana, oli* j. n. e. Senkaltaisia iskuja, kuin tässä mainittiin, löytyy esim. seuraavissa säkeissä:

Yks' hetki kallihimpi on olla valloillaan,
 Kuni vuotta viisi-kymment' on orjan kahleissaan.
 Elo kurja se, kuin täytyy vaan aina peljätä,
 Ett' eikö päätäin poikki jo kohta lyötetä.
 Mua pakko ei, ei pyyntö saa häntä kuulemaan,
 Ei uhkaus, eikä kulta, jos kaiken maailman.

Aivan sopimatointa ja kielen luonteelle vasta-hakoista on se vielä hyvinkin yleinen tapa lyhyt-pitkäistä värsyä kirjoittaessa, että iskuksi käytetään kaksi- eli useampi-tavuisen sanan lyhyttä korollista alku-tavuuta, jota seuraa pitkä tavuu, niinkuin säkeissä:

Enää ei nuorukainen kokematon.
Ikään kuin nuo kuvat kysyvät, samoin.
Jalosti häntä kohtaan ojentänyt }
Kätensä, otti paikastaan askeleen.
Jaloudelleen omalle ja huolelleen.

Ei myöskään käy lyhyt-laajuudellisen kaksi-tavuisen sanan edellistä tavuuta täksi tarpeeksi käyttäminen, niinkuin säkeissä:

Heti hän kiiruhti kreivinnan luokse,
Ilo säteili silmistänsä.

Pikemmin näyttää se olevan luvallista, että iskuna käyttää ensimmäistä tavuuta semmoisessa kolmi-tavuisessa sanassa, jossa ei ollenkaan ole laajuutta, esim.

Jos kuinka riennän, aina ahkeroitsen,
Eloa entistä en taida saada.
 Ja riemu-mielin nousee taas
Hyvien töiden toimeen.

Samoin luulisin sinä toisinaan käyvän laajan ensimmäisen tavuun semmoisessa kolmi-tavuisessa sanassa, jossa toinenkin tavuu on laajuudelta pitkä, esim.

Hän kuolemallansa mun kurjan
Raskaasta synnin syystä päästi.
 Sä, Luoja, laupein armo-töin
Maailman kaiken täytät,
 Ja aina päivin sekä öin
Ihmeitä meille näytät.

§ 66. *Alku-pitkäistä* (daktyloista) runo-jalkaa tosin käytetään sekaisin pitkä-lyhyitten kanssa, vaan kuin sitä enimmin tarvitaan *kuusi-mittaisessa* runossa, niin puhumme nyt tästä suoraan. Kuusi-mitta on se muukalainen runonlaatu, jonka saattamisesta Suomen kieleen on enimmin mietitty ja kirjoitettu, ja jota taitavimmat Suomen kielen harjoittajat ovat käytännöllisesti koettaneet. *Ingman* ja *Lönnrot*, joita tässä tarkoitan, olivat ensimmäisissä kuusi-mittaisen runon teoksissansa ankarat laajuuden puolustajat ja koron polkijat, viehätetyt arvattavasti vanhuuden kaikuisalta kuusi-mitalta. Vaan tuo koron polkeminen ei kumminkaan voinut olla heitä haittaamatta, ja niin peräytyivät he vähitellen entisestä jyrkästä laajuuden noudattamisesta, ja vaativat hyvältä kuusi-mittaiselta runolta, että vaikka se oli perustettava laajuudelle, siinä korolle kumminkin piti antaa täysi arvonsa. Tälle perustukselle on *Lönnrot* rakentanut runo-mitan viimeisessä kuusi-mittaisessa käänöksensä: *Odyseen vastaanotto Faiakilaisten saarella* (Suomi vuodelta 1855). *Ingman* lausui ajatuksensa tästä asiasta jo v. 1853 sen-vuotisessa *Litteraturblad*'issa (siv. 7 ja seur.). Tämän kirjoittaja hyväksyy *Ingman*'in mietteet kaikin puolin, ja kuin hänellä ei ole mitään täydellisempää kuusimitta-

runosta sanottavaa, panee hän tähän Ingman'in antamat säännöt tästä runo-lajista.

1) Kolmi-tavuisia sanoja, semmoisia kuin *kirkossa*, *kolmesta*, *illalla* j. n. e., joita ennen on yleisesti käytetty alku-pitkinä (— ∪ ∪), ei saa koskaan pitää semmoisina, vaan pitää ne aina asettaa niin, että niiden kaksi ensimmäistä tavuuta tekevät kaksois-pitkän (— —), ja kolmas alottaa sitä seuraavan alku- eli kaksois-pitkän. — Muistettava on, että juuri tämä määräys isosti keventää koron oikeata käyttämistä.

2) Kolmi-tavuisissa sanoissa elköön käytettävä jakoa ensimmäisen tavuun jälestä; niin muodoin ei näin: *kirkossa*, *isossa*, *il-lalla*.

3) Kolmi-tavuiset sanat, joissa on pelkkiä lyhyitä tavuita, niinkuin: *iloa*, *savua*, *tuloa*, *korea* j. n. e., ovat pidettävät loppu-pitkinä (∪ ∪ —), ja sentähden kuusi-mitaisessa runossa niin käytettävät, että niiden kaksi ensimmäistä tavuuta ovat alku-pitkän loppuna, mutta viimeinen tavuu alottaa sitä seuraavan alku- eli kaksois-pitkän. — Loppu-pitkinä ovat myös pidettävät semmoiset sanat kuin: *rakastaa*, *julistaa*, *isännän*, *evästä*, *kylässä*, j. n. e.

4) Kaksi-tavuisia sanoja, joissa on paljaita lyhyitä tavuita, esim. *oli*, *sinä*, *tuli*, *meni*, ei saa koskaan jakaa kahteen runo-jalkaan kuuluviksi, vaan ne pitää asettaa niin, että tekevät alku-pitkän laskun.

5) Sitä vastaan voipi semmoiset kaksi-tavuiset sanat, joiden molemmat tavuut ovat pitkät, jakaa kahtia, täten: *lei-pää*, *ai-kaa*, *tun-tui* j. n. e.

Muist. Niissä tapauksissa, jotka kolmessa viimeisessä pykälässä mainitaan, tulee korko kyllä olemaan runo-jalan laskussa, vaan kuin kahdessa ensimmäisessä tapauksessa sitä sanaa, jonka korko näin on laskussa, tähän seuraa toinenkin tavuu, näyttävät nämä, samoin kuin se pitkä tavuu kolmannen tapauksen sanoissa, kyllä hyvin voivan kannattaa koron, niin ett'ei se pääse aivan polkeuksiin painumaan.

6) Mitä neli- ja viisi-tavuisiin sanoihin tulee, ovat edelliset säännöt kaksi- ja kolmi-tavuisista sanoista, niihin-kin ulotuttavat.

7) Lopuksi muistutetaan, kuinka edullinen se kuusi-mittaisessa runossa on, että sopivissa tiloissa käytetään murteellisia sanan-muotoja, jotka missä-kussa paremmin kuin tavalliset käyvät tämän runon mittaan; esim. *sysääpi, vatiloissa, ajoakseen, vetänyttä, vihoa, riitelevät-ten*, kuin pitäisi olla: *sysääpi, vadeissa, ajaakseen, vetänyt, vihaa, riitelevät* *).

§ 67. Heittoa tulee nykyisessä runoudessa käyttää yhtä varovasti kuin runossa eikä yli niiden rajojen, mitä käytös runossa myöten antaa (katso § 28). Aivan kelvoton on semmoisten ääntöiden heitto, joita seuraa näky-mätöin kerake: loppu-hengähdys; tällöisiä heittoa on sanoissa: *ann', tul', kuul', sinn', tänn', hyväst', kauniist', menn', j. n. e.* Sanojen väki-valtainen litistäminen sisällä sanaa on yhtä hylittävä ja semmoiset sanan muodot kuin: *kirkkauusta, venheä, sulohinnaan, myön't, antan't, j. n. e.* vältettävät. Käyttää voipi sitä vastaan semmoisia supistuksia, jotka kieli itse miten kuten on hyväksynyt, niin-kuin esim. *puolla* (puolella), *tuttu* (tunnettu), *säättö* (säädetty), *tyhjettynä* (tyhjennettynä), j. m. s. **).

*) Alku-pitkän käyttämisen muussa kuin kuusi-mittaisessa runossa havaitsee asian-ymmärtävä yllä-annetuista ohjeista, ilman että siitä erittäin enemmän puhuisimme. *Loppu-pitkä* (anapaisto, — — —) on edes-takaisin käännetty alku-pitkä. Sen käyttäminen seuraa myös siitä, mitä alku-pitkästä on mainittu.

**) Heitosta Saksan runoudessa katso *E. Kleinpaul*'in kelvollista kirjaa: *Poetik. Die Lehre von den Formen und Gattungen der deutschen Dichtkunst*, 4:te Auflage. Barmen 1861, siv. 135 ja 136. Hän varoittaa kovasti heiton vallattomasta käyttämisestä, varsinkin juhlallisessa runoudessa. Täältäkin kohdalta ovat virret Suomalaisessa *Wirsikirjassa* tehdyt juuri kuin kielen pilkaksi, lukijan kiusaamiseksi ja ylhäisen aineensa likaan painamiseksi.

VII. Nykyisen runouden sointu.

§ 68. Runon ainoa kielellinen somistus on alku-sointu. Ehkä tätä, niinkuin edellä (§ 33) viittasimme, voipi luulla Skandinavilaisilta lainatuksi, on se niin soveljas meidän kielelle ja siihen niin perehtynyt, että sitä todella voimme pitää ikään-kuin oman henkemme tuottamana. Ja meidän korvamme ei ole vielä kukaan tylsynyt viehtymästä sitä kuullessaan, niinkuin Skandinavilaisten ja muiden Germanien on käynyt. Sentähden sitä voipi käyttää ja käytetäänkin nykyisessäkin runoudessa kaunistuksena, olletikin missä muuta semmoista ei löydy eli missä muu kielellinen kaunistus on heikkoa. Nykyisessä runoudessa seuraa se samoja lakia kuin mitä edellä runon alku-soinnusta on sanottu, mutta sen oikeaan käyttämiseen tarvitaan samaa runollista aistia, joka runouteen yleisesti on tarpeen, sillä liikanainen alku-sointuisuus tekee runoelman imeläksi ja äiteläksi, samoin kuin sokuri, joka kohtuullisesti käytettynä hyvästi höyryttää muutamat ruoan-lajit, tekee ne nautitsemattomiksi, jos sitä niihin mättämällä pannaan. Mutta paitse alku-sointua käytetään nykyisen runouden kaunistuksena meidän kielessä toistakin äänellistä somiketta, joka on kielellemme vielä oudon-lainen, vaan johon kansa kumminkin näkyy ihastuneen. Se on loppu-sointu eli *sointu* supeammassa merkityksessä, jolla jälkimäisellä nimellä sitä tästä lähtien rupeammekin kutsumaan *).

*) Sana *riimi*, jota muutamat käyttävät, on minusta ruma tuon soinnullisen *soinnun* rinnalla.

§ 69. Sointu on, lyhimmästi sanoen, saman eli samanlaisen äänen kerronta vastaavaisuudessa olevien säkeiden loppussa; esim. *luu: suu* eli *luulla: suulla*, *hinta: rinta* (katso edellä § 46). Soinnun sulo ei ole ainoastaan se äänellinen kaiku eli helinä, joka näin syntyy, vaan se salaisesti viehättä kuulijata enimmäin siten, että se ääni-yhtäläisyydellä yhdeksi eli yhteen sitoo sanoja ja ajatuksia, joilla ei ole muuta yhteistä kuin tämä äänten yhtäläisyys*). Sointua tavataan jo vanhuuden runoelijoiden teoksissa. Muuan saksalainen kirjoittaja**) luettelee mahdottoman määrän sointuja, tavattavia vanhojen latinan-kielisten runoelijoiden teoksissa. Että vanhat Suomalaisetkaan eivät kamoksuneet tätä kaunistus-keinoa, missä se tarjosihen, olemme edellä näyttäneet. Vaan niin heidän runoudessansa kuin vanhuudenkin runoelmissa oli se jotain satunnaista, sen käyttäminen ei ollut säännöksi tullut. Säännöllisenä runouden somistuksena tavataan se vasta Europan *kristityillä* kansoilla. Kuin Latina joutui kristillisen kansan puhuttavaksi, muuttui senkin entinen runo-muoto kokonansa ja otti soinnun kaunistukseksensa. Vanhimmat soinnuttain tehdyt runoelmat Latinan kielellä ovat Ambrosion tekemät loppu-puolella neljättä vuosi-sataa. Näytteeksi suotakoon meidän tähän ottaa seuraavata kaksi hänen tekemäänsä värsyä.

O lux beata trinitas,
 Et principalis unitas,
 Jam sol recedit igneus,
 Infunde lumen cordibus.

Te mane laudum carmine,
 Te deprecamur vespere,
 Te nostra supplex gloria
 Per cuncta laudet sæcula.

*) Katso *Vischer*, *Aesthetik*, 3 Th. siv. 1257.

**) *W. Grimm*, *Abhandlungen der Königl. Akademie der Wissenschaften zu Berlin*, aus dem Jahre 1851: *Zur Geschichte des Reims*.

Vanhimpia latinaisia sointuja, ehkä kumminkin lähes paria sataa vuotta nuorempi kuin edellinen, on se kirjoitus, jonka sota-päällikkö Belisarius panetti erään Ruomin kaupunkiin rakennuttamansa kirkon päälle, ja joka kuuluu näin:

Hanc vir patricius Vilisarius, urbis amicus,

Ob culpæ veniam condidit ecclesiam.

Hanc idcirco pedem sacram qui ponis in ædem,

Ut miseretur eum, sæpe precare deum.

§ 70. Pakanallisten Germanein runouden puennossa oli, niinkuin edellä olemme maininneet, alku-sointu ollut kotoinen kaunitus-keino. Vaan Kristin uskon päästyä valalle heissä, muuttui heidänkin runoudessa alku-sointu loppusoinnuksi. Seuraavin sanoin mainitsee sen asian tarkoin tutkinut mies tämän muutoksen *). "Was nun in unserer deutschen Litteratur," sanoo hän, "das allmähliche Weichen der Alliteration als einer bestimmten und systematisch angewendeten Dichtungsform und den gleichzeitigen Durchbruch des Endreims *veranlasste*, mag mancherlei Umständen und Verhältnissen theils äusserer theils innerer Art zuzuschreiben sein. Die änsseren Einflüsse, welche hiefür in Anschlag kommen, hängen vor allen Dingen mit jener wichtigsten der historischen Thatsachen, als welche *die Einführung des Christenthums* gelten muss, auf's Innigste zusammen, da sie in der gesammten Litteratur des Abendlandes überhaupt einen grossartigen, obwohl der Volkspoesie anfangs ungünstigen Umschwung hervorrief. *Die Alliteration sinkt und fällt mit dem Sturze des Heidenthums und auf ihren Trümmern baut sich die Herrschaft des christlichen Reimes auf* **)." Tämä muutos ei kumminkaan tapahtunut yhden ajoin ja äkkiä. W. Grimm ***) sanoo: "es ist nicht glaublich dass die alliteration plötzlich verschwunden und ebenso plötzlich der reim als gegensatz aufgekommen sei:

*) *Schneider*, edellä maintiussa teoksessansa, siv. 70 ja 71.

**) Kaikki alle-pyyhkimiset ovat mainitun kirjottajan itsensä tekemät.

***) Edellä viitatussa kirjassa siv. 700.

das wäre der natürlichen entwicklung ganz entgegen gewesen. Allmählig ist er vorgedrungen, erst in ungenauer form als blosser assonanz, bis er die oberhand und durch grössere genauigkeit auch grössere macht erhielt." Vaillinainen ja puolinainen oli, niinkuin Grimm tässä sanoo, sointu sen ensimmäisten saksalaisten käyttäjien runoelmissa. Tämän todisteeksi otamme tähän seuraavan kappaleen eräästä muuten jalosta ja kauniista virrestä 12:ltä vuosisadalta. Se on Vapahtajasta ja kuulun näin:

Er ist gewaltig und *stark*,
 Der zu Weihnacht geboren *ward* etc.
 Am österlichen *Tage*
 Erstund Christ aus dem *Grabe*,
 In die Hölle schien ein Licht,
 Dahin kam er, seine Kinder zu trösten;
Wurz des *Waldes*,
Erz des *Goldes*,
 Und alle Abgründe
 Sind dir, Herr, *kund*
 Und stehn in deiner *Hand* *).

Lapselliselta kuuluu tässä muuten sydämellisessä laulussa sen korvista, joka nykyisen Saksan sointu-rikkaiden tuntee, tuommoiset soinnut kuin: *stark: ward, Tage: Grabe Wurz: Erz, Waldes: Goldes, kund: Hand*.

§ 71. Vaan vaikka Saksa ja muut germanilaiset kielet vähitellen täydellisentivät soinnun käytännön runoudesansa, on näiden kielten kirjallisuuksissa, kummallista kyllä, aika välistä ilmautunut runo-niekkvoja, jotka ovat pitäneet soinnun turhana koristuksena ja koettaneet sepitä runoelmia ilman soinnutta. Runouden kunniaksi on kumminkin sanottava, että nämä uuden yrittäjät ovat olleet enemmän runon-sepustajia kuin runo-seppiä, jonka tähden ei tarvitsekaan ihmetellä että he niin isosti erehtyivät harjoittamansa taiteen oikeasta luonteesta. Ainoastaan *Klopstock* on soin-

*) Wolfgang *Menzel*, Deutsche Dichtung, I:er B. siv. 225.

nun vastustajista suuremman runoelijan-arvon ansaitseva. Summattomat runo-aarteet menetti hän Saksan kielen runollisen muodon perustamiseen vanhuuden esi-kuville. Hetkeksi voi hän viehättää sivistyneen yleisön mietteihinsä, vaan luonto veti sen pian kotoiseen, totuttuun runo-muotoon takaisin, ja oman kielen hengetär kosti Klopstock'ille siten, että hänen runoelmansa pian unhotettiin ja että niitä jo kauan ovat lukeneet vaan kirjallisuus-historian tekijät, eivätkä nekään kaikki. Vastoin näiden soinnun-vihaajien toivoja on sointu laajentanut valtaansa siten, että Europan nuoremmatkin, sivistyksen piiriin myöhemmin joutuneet kansat, niinkuin Wenäläiset, Puolalaiset, Magyarit j. m., ovat sen runoudellensa omistaneet, vaikka heidän kielissänsä alkujaan ei ole löytynyt rahtuakaan soinnun tapaista. Nykyis-Kreikkalaiset johtivat sen samoin runouteensa 15:ssä vuosisadassa *). Ja viimein joutui se Suomalaisillenkkin, myöhään kyllä, vaan ei kumminkaan myöhemmin kuin silloin, koska kristin uskon valo alkoi tunkeuta heidän synkeihin metsiinsä s. o. uskon-puhdistuksen ajoilla. Agricola, tämän valon innokas levittäjä, oli myös ensimmäinen, joka Suomen kielellä koetteli tehdä soinnullisia värsyjä, ja hänestä saakka on sointua viljelty Suomen runoudessa, varsinkin hengellisessä, ja kerran jouduttuansa kieleen on se enemmän ja enemmän anastanut valtaa. Täälläkin näytäkseen siis sama ilmiö kuin muissa kirjallisuuksissa, että kristillinen syvempi hengellisyys runouteen saattaa koron vallan ja soinnun somistuksen. Selittäkööt muut viisaammat syyn tähän ilmiöön; meille on siitä kyllä, että sen väittämätöinnä teko-asiana panemme tässä ylös.

§ 72. Mutta Suomenkin kielessä on sointu edistynyt hitaasti, ja hitaasti sysännyt alku-sointua syrjään. Ja muodossansa on se vieläkin vaillinainen ja virheellinen. Tähän toki lienee syytä meidän kielessäkin, joka on köyhä yksiaänellisistä eli soinnullisista sanoista. Vaan alussa on sa-

*) *Mullach*, edellä-mainitussa kirjassaan siv. 78 ja 79.

maa köyhyyttä valitettu muissakin kielissä, mutta aikaa voittaen ja ahkerasti päälle pitäen on viimein havaittu, että soinnun outous ja äkkinäisyys sen käyttämisessä olivat suuremmat kuin kielen köyhyys ja vasta-hakoisuus. Meidän luulo ja luottamus on se, että Suomenkin kielessä niin käy. Nytkin jo on niissä soinnullisissa runoelmissa, jotka ovat syntyneet kansassa *), tavattavana kummeksittava sointurikkaus. Niiden soinnut tosin ovat puolinaisia eli muuten vaillinaisia; vaan ne tyydyttävät semmoisenansakin Suomalaisen korvan, ja siitä on kyllä. Näissä lauluissa tavattavien sointujen johdolla olemme tulleet havaitsemaan muutamia kohtia ja sääntöjä sointujen vastaavaisuudesta, missä ne eivät ole täysi-sointuisia. Nämä havainnot panemme tähän siinä toivossa, että runon-taitavat miehet niistä hyötyisivät runoellessansa, ehkä kyllä tiedämme, että runoutta ja runoelijoita tämmöisillä säännöillä ei synnytetä.

§ 73. Neli-tavuiset soinnut ovat hyvin harvinaisia, niinkuin: *ollessani: tullessani, rikkautta: rakkautta*. Niitä käytetään kaksi-tavuiisten asemesta, samoin kuin kolmi-tavuisia yksi-tavuiisten, esim. *heittäisi: peittäisi, rinnassa: hinnassa, pienoiset: hienoiset, kuolisin: huolisin*; mutta näitäkin on kielessä vähä ja käytetään vähän **).

§ 74. Kaksi-tavuiset soinnut ovat ne, joita kansan laulu enimmin käyttää. Täysi-sointuisina olisivat ne arvan paraat ja toivottavimmat, niinkuin esim. *muuttuu: puuttuu, tuolla: suolla*. Vaan kuin tämmöisiä on vähä, täytyy soinnun täyteydestä tehdä poikkeuksia, joista seuraavat kansan-laulun käyttämät vapaudet näyttävät asian-mukai-

*) Parhaat semmoisia löytyvät Kantelettaren esi-puheessa ja Lönnrot'in Mehiläisessä; katso niitä, jälkimäistä läpensä.

**) Ruotsin ja muissa germanilaisissa kielissä käytetään neli- ja kolmi-tavuisia sointuja arvattavista syistä vielä vähemmin kuin Suomen nykyisessä kansan-laulussa ja melkein aina vaan lystillisissä runoelmissa. Vaka-aineellisista lauluista muistamme vaan tämän kolmi-tavuisen ruotsalaisen soinnun: *länderna: händerna* Talis Qualis-Strandberg'in "Kirjain-painajien laulusta".

silta ja sopivilta (esi-merkit ovat melkein kaikki otetut kansan-lauluista).

A. Loppu-äännessä.

a) Soinnussa olevista sanoista on toisella joku liika kerake, tavallisimmin *n*, lopullansa, esim. *tulla: kullan, toimi: poimin, huolin: kuoli, kannan: anna, voitaa: noita, alla: vallan, heinä: seinän, itki: pitkin, vasten: kaste, herra: kerran, tuopin: juopi, puolin: huoli*. Toisinaan on tämä liika loppu-kerake *s*, niinkuin esim. *vahva: rahvas; toisinaan t*, esim. *pienet: liene, puhtaat: luhtaa, tiennet: viene*.

b) Sointu-parista on toisen sanan loppu-ääntiö pitkä, toisen lyhyt, esim. *kukka: hukkaa, totta: ottaa, juottaa: suotta, kasvaa: rasva, halla: tallaa, vaiva: kaivaa, jättää: kättä, loistaa: toista*.

c) Toisen sointu-sanan loppu-ääntiö on pitkä ja seisoo *n* joko sen eli toisen sanan lopussa, niinkuin: *orja: korjaan, lienee: tiennen, kansa: ansaan, kukka: hukkaan, kouluun: joulu, vastaan: taivahasta*.

d) Soinnussa olevilla sanoilla on eri-laiset kerakkeet lopussansa, niinkuin:

n: t, esim. *ennen: menneet, kerran: herrat, väen: käet* (taide-runoudessa eivät nämä kaksi viimeistä sanaa kelpaa säkeen loppuun), eli

s: t, esim. *korjais: orjat, vaivais: kaivat, tahi*

n: l, esim. *engel: hengen, hetken: petkel, eli*

n: r, esim. *penger: hengen*.

B. Sisä-äännessä.

a) Sointu-sanojen sisässä vastaavat kovat kerakkeet *k, p, t* useinkin toinen toistansa, sekä yksin- että kaksinkertaisina, niinkuin:

k: p, esim. *kaikuu: taipuu, riippuu: kiikkuu*.

k: t, esim. *poika: voita, näyttää: jäykkää*.

p: t, esim. *pyytää: ryyppää*.

Myös edellä-käytyinä kevyiltä kerakkeilta *l, n, r, s* ovat kovat kerakkeet soinnussa, niinkuin:

lk: lp, esim. *sulka: tulppa, kolkkaa: tolppa*.

lk: lt, esim. *halko: paltto, kelkka: helttä*.

lp: lt, esim. *kelpo: pelto*.

nk: nt, esim. *hankaa: kantaa, lanka: antaa*.

rk: rp, esim. *kärkäs: härppää, virkkaa: tirppaa, sor-
ka, torppa*.

rk: rt, esim. *kirkas: virta, karkaa: partaan, korkee: korte*.

rp: rt, esim. *torppiin: sorttii, karta: arpa*.

sk: st, esim. *yskä: kystä, haaskaa: vastaan*.

Kevyitä kerakkeita voipi kovien edellä kulkea kaksikin ja näiden sointuisuus seisoo kumminkin, niinkuin *rst: rsk*, esim. *virsta: tirskaa, kirstu: kerskuu*.

Saapi kevyt kerake kulkea jälelläkin, ja kovien kerakkeiden sointu seisoo kumminkin, niinkuin:

ks: st, esim. *jaksaa: kastaa, maksaa: vastaan, kaksi: asti, keksi: kesti*.

ps: st, esim. *lapsi: asti, kypsi: lysti, kopsan: ostan*.

Muita sointu-kohtauksia kansan-laulussa, joissa kovia kerakkeita sattuu, ja jotka näyttävät olevan seurattavia, ovat:

t: d, esim. *maata: saada*.

hk: kk, esim. *liuhkaa: hiukkaa*.

kk: tk, esim. *rikki: itki*.

lk: ll, esim. *kulkee: tullee*.

Muist. Vaikea on sanoa, mikä se on, joka vaikuttaa, että kovilla kerakkeilla, joista kukin kuuluu omaan ääntimeensä, voipi olla tämmöinen yhteys keskenänsä, jos siksi emme lue heidän yhteistä luontoansa että olla kovat ja kivat (tenues). Mutta Suomen kieli ei ole ainoa, joka näin osoittaa käsittäneensä tämän heidän yhteisen omaisuutensa ja siitä tekee soinnun aineen. Ruotsinkin kielessä tavataan värsyjä, joissa nämä kerakkeet ovat soinnussa, ja tavataan ei ainoastaan kansan-laulussa, niinkuin:

Du är min lilla *docka*,

Vi ska' dansa och *hoppa*,

vaan myös semmoisen kieli-mestarin teoksissa kuin Tegnér on, joka Frithiof'in Sadussa erään laulun alussa laulaa:

Nu är att säga huru
 Jarl Angantyr han satt
 Uti sin sal af furu
 Med sina män och drack.

Edellisessä esi-merkissä on kovista kerakkeista soinnussa *kk: pp*, jälkimäisessä *t: k*. Esi-merkkien määrän voisi ruotsalaisista kansan-lauluista hyvin enentää, joka tahtoisi.

b) Samaan ääntimen, varsinkin kevyet, kerakkeet tavaataan kumminkin useammin kuin kovat kerakkeet keskenänsä soinnussa, joko yksin- tahi kaksin-kertaisina, niinkuin:

l: ll, esim. *vielä: tiellä, vielä: kiellä*.

n: nn, esim. *saanut: maannut, luona: puonna, saane: maanne*.

l: n, esim. *tuoni: huoli, aina: lailla, peli: meni*.

l: r, esim. *mieleen: viereen, huoli: nuori, puoleen: nuoren, lauloi: nauroi*.

n: r, esim. *lienee: viereen, kaunis: nauris, saunaan: nauraa*.

ll: nn, esim. *tullu: tunnu*.

c) Nämä kevyet kerakkeet tekevät soinnun toisinkin yhdistettyinä kovien kanssa, kuin mitä edellä luettelimme, niinkuin:

nt: lt, esim. *kantaa: valtaa, antaa: altaan*.

lp: rk, esim. *kelpaa: verkaa, kalpaa: karkaa, kilpa: kirkas*.

lp: rt, esim. *kelpaa: vertaa*.

d) Muita kohtauksia, joissa kevyitä kerakkeita on soinnuin toisiensa kanssa, ovat:

lj: rj, esim. *paljon: tarjon, hiljaan: kirjaan, hyljää: syrjään*.

lj: lm, esim. *hyljää: kylmää*.

lj: ll, esim. *kuljen: mullen, hiljaa: sillan*.

l: v, esim. *olen: oven, kaalan: aavan*.

rm: rv, esim. *harmi: parvi, sormi: torvi, harmi: varviin, torveen: sormes, kärme: järveen*.

e) Kansan-laulussa tavataan soinnussa vielä seuraavat kerakkeet sointu-sanojen sisä-äännessä, nimittäin:

h: r, esim. *köyhä: nöyrä*.

hj: ht, esim. *tyhjään: yhtään*.

sl: st, esim. *kaisla: laista*.

ss: st, esim. *passaa: vastaan*.

Kevyet kerakkeet *h* ja *v* tavataan toisinaan sointu-sanan sisä-äännessä ilman vastaavaisettansa toisessa sointu-sanassa, esim. seuraavissa: *köyhä: löyän, rauhan: hauan, rauhan: kauan, hauan: sauvan*.

C. Alku-äännessä.

Seuraavat eri-laisuudet tavataan kansan-laulussa sointu-sanojen edellisen tavuun ääntiöissä.

a) Toisen sointu-sanan ääntiö on pitkä, toisen lyhyt, niinkuin: *päässä: tässä, säässä: lässä, tullut: kuullut, maalla: alla, kuullen: mulle*.

b) Ääntiöt sointu-sanojen mainitussa tavuussa ovat erilaatuiset, vaan kumminkin heimolaiset, niinkuin:

e: ä, esim. *vettä: kättä, mettä: jättää, helkki: välkki, hetkee: kätkee, ennen: tänne*.

e: i, esim. *kestää: pistää, itki: hetki*.

i: y, esim. *ilmat: kylmät*.

o: u, esim. *ollut: tullut, ollut: kuullut, oltu: tultu, monta: unta, jotkaa: sutkaan, sortaa: murtaa, potkin: sutkin, orja: kurja*.

c) Toisella sointu-sanalla on yksin-kertainen tahi pitkä ääntiö, toisella lähi-heimoinen kaksois-ääntiö, niinkuin:

o: uo, esim. *totta: vuotta, olla: kuolla*.

y: yö, esim. *kyllä: yöllä*.

e: ie, esim. *lentää: rientää, eellä: tiellä*.

ä: äy, esim. *pääsi: täysi*.

ä: ie, esim. *päällä: tiellä*.

d) Sointu-sanojen ensi-tavuussa vastaavat eri-laiset, vaan lähi-heimoiset kaksois-ääntiöt toisiansa, niinkuin:

ai: au, esim. *kaivaa: laulaa*.

ai: oi, esim. *kaivaa: hoivaa, maistaa: toista, saisin: oisin*.

au: ou, esim. *haukkuu: loukkuu*.

äi: äy, esim. *päivää: käymään, häitä: näytä*.

oi: ui, esim. *toinen: muinen, soisin: luisin, joisin: uisin*.

öi: öy, esim. *öisin: löysin, möisin: köysin, söisin: köyhin*.

ei: äi, esim. *meitä: häitä, teitä: näitä*.

e) Toisinaan ovat sointu-sanojen edellisessä tavuussa olevat ääntiöt aivan eri-laatuiset, niinkuin:

e: o, esim. *pesti: nosti, esti: kosti, helkkää: kolkkaa, selkää: polkee*.

i: u, esim. *kiskoo: uskoo, virkaa: purkaa*.

a: u, esim. *valvoo: ulvoo, kalvaa: tulvaa: kantaa: lunta, paljas: uljas*.

a: ä, esim. *ratti: nätti, tässä: maailmassa, katkee: kätkee*.

§ 75. Yksi-tavuisia soinnullisia sanoja, niinkuin *maan: saan, muu: puu, juo: nuo*, on Suomen kielessä lopeti vähä. Tämmöisittä soinnuitta ei kieli kumminkaan voi olla. Mistä siis niitä otetaan? Ei muualta kuin *päätteistä*, joita sointuina käytetään sanojen asemesta. Näinä käytetään päätteitä monessa muussakin kielessä. Tietäjälle lukijalle muistutamme vaan, miten tämän asian laita on esim. Wenäjän ja Unkarin kielissä. Iso osa Ranskankin kielen soinnuista on päätteitä. Yksin Latinakin, jossa soinnullinen runoelu kuitenkin ensiksi syntyi Europassa, ottaa sointunsa enimmäkseen päätteistä. Edellä (§ 69) olemme jo ilmoittaneet kappaleen Ambrosion virsistä, jossa soinnut läpensä ovat päätteitä. Saman asian näytteeksi panemme tähän vielä alku-värsyn kuuluisata latinaista virttä, jossa asian laita on sama; se kuuluu:

*Stabat mater dolorosa
Juxta crucem lacrimosa,
Dum pendebat filius;*

Cujus animam trementem,
 Contristantem et dolentem,
 Pertransivit gladius *).

Latinan painoisaa esi-merkkiä on Suomenkin kielen seurattava. Myös kaksi-tavuisina sointuina on meillä käytetty ja täytyy vielä vastakin käyttää päätteitä, esim. *toivojensa: kahlettensa: irrallensa, joukkoinensa: istuimensa, ootellessa: raivotessa, huokausten, rinnatusten, haavoisansa: vaivallansa, kärsimystä: yhdistystä.*

Sekä yksi- että kaksi-tavuisia päätte-sointuja käytetään edullisesti vastaavaisuudessa sana-sointujen kanssa, niinkuin seuraavat esi-merkit osoittavat **).

1. Luoja laittoi nöyrän ilman, myrsky-sään,
 Joka saattoi laivan vaarumaan ja jyskämään. —
 Ilta kattaa kaupungin ja maan,
 Aalto vastaa kuusten huminaan. —
 Mun muistuu mieleheni nyt
 Ne vaivat kaikki kärsityt. —
 Ja monta kertaa sattui niin,
 Kuin vaimot, lapset kaadettiin. —
 On kuin on kevät-lämpimyyt.
 Waikk' ympärin' on yö ja syys. —

2. Murehella haikealla
 Seisoi äiti ristin alla. —
 Siell' istui Herran kansa
 Ja sanan palveljansa. —
 Kultan' läksi kaupunkiin ja tiesi joutuvansa;

*) Katso tähän kuuluvista seikoista enemmän: *Carrère, Aesthetik*, 2:r Theil, siv. 496.

***) Sana-soinnusta rikas Ruotsin kielikin käyttää toisinaan tämmöisiä sointuja, niinkuin seuraava Strandberg'in värsyy "kirjan-painajien laulusta" osoittaa:

Lät knekten yfvas af sitt val,
 Af sabel-vetenskapen,
 Vi ha en fullsatt arsenal,
 Fastän af andra vapen.

Joudu, joudu lempeni, tuo kihla-sormus *kanssa*. —
 Päivä silloin paistaisi ja linnut lauleleisi,
 Konsa kultan' korjassansa minut täältä *veisi*. —
 Mä seisoin oottain tunnin, *kaksi*,
 Ja toivoin Aunin joutuvaksi.

Kaksi kovaa vikaa korkoa vastaan tekevät nykyiset laulu-seppämme täten päätteitä sointuina käyttäessänsä, joista tässä siis on varoittaminen. Yksi-tavuisiksi sonnuksi leikkaavat he nim. kaksi-tavuisien sanojen jälkimäisen tavuun niin, että korollinen ensi tavuu joutuu runo-jalan laskuun ja siis korko polkeuksiin, ja tekevät esim. tämmöisiä sointuja: *lepää: herää, pyhää: pitää, tapaan: pahaan, kotiin: hyviin*. Samoin kaksi-tavuisiksi soinnuiksi usein leikataan kolmi-tavuisen sanan kaksi jälkimäistä tavuuta ja jätetään korollinen ensi tavuu polkeuksiin edellisen runo-jalan laskuun niinkuin soinnuissa: *rämeillä: siteillä, sanoilla: pahoilla*. Molemmissa kohdin on koron polkeminen vasten kielen luontoa, ja tämä menetys kokonansa hylättävä.

Lopuksi muistutamme, että päätteet yksi-tavuisina sointuina ovat sitä vaikuttavammat kuta täyteläisemmät ne ovat, s. o. pitkä ääntiö ja sitä seuraava kerake on niissä soveljain. Niin ovat soinnut: *laskemaan: pauhinaan, katketkaat: rauetaan, kukkaroon: kahmaloon* otollisemmat kuin soinnut: *kuolettua: valkeaa, muistele: kantanee*. Nämä taas ovat paremmin mukiin-menevät kuin: *kattilan: karsinan, muistelen, tyttären, viereksin: kynsihin*. Vaan varsin vähävaikutuksiset ja sentähden mahdollisuutta myöten kartettavat ovat seuraavien laiset soinnut: *talvella: kaukana, aukase: valkene, rankasi: arkkuni* j. m. s.

